

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ข้อมูล

“ชีวิต” ซึ่งเป็นเสมือนข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติของชาวไทยยงที่นำมาศึกษาคคว้าในครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวไทยยงที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอแม่ทาและอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดยแบ่งวิทยากรที่ให้ข้อมูลออกตามช่วงอายุเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มอายุตั้งแต่ ๕๐ ปี ขึ้นไป และกลุ่มอายุตั้งแต่ ๔๐ ปี ลงมา

การบันทึกข้อมูล “ชีวิต” เพื่อการศึกษาครั้งนี้มีเงื่อนไขดังนี้

๑. หากข้อมูล “ชีวิต” ที่วิทยากรหลายท่านให้ มีข้อความเหมือนกันหรือแตกต่างกันเฉพาะสำเนียง จะบันทึกไว้เพียงครั้งเดียว
๒. หากข้อมูล “ชีวิต” ที่วิทยากรหลายท่านให้ มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน แต่การใช้คำหรือข้อความแตกต่างกันออกไป จะบันทึกข้อมูลนั้นไว้ทั้งหมด
๓. ข้อมูล “ชีวิต” ที่วิทยากรหลายท่านให้ แม้จะมีข้อความเหมือนกัน แต่อายุของวิทยากรอยู่คนละช่วงอายุ ก็จะไม่บันทึกข้อมูลนั้นไว้ทั้ง 2 ช่วงอายุ
๔. ข้อมูล “ชีวิต” ที่นำเสนอในข้อต่าง ๆ บรรทัดแรกจะเป็นถ้อยคำตามสำเนียงที่ถ่ายทอดจากการให้ข้อมูลของวิทยากร และเพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจกับความหมายของ “ชีวิต” ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ถ่ายทอดเป็นภาษาไทยภาคกลาง ซึ่งจะปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บในบรรทัดต่อมา
๕. ข้อมูล “ชีวิต” ที่ได้ถ่ายทอดเป็นภาษาไทยภาคกลาง ซึ่งปรากฏอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บนั้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการอธิบายหรือขยายความของวิทยากร แล้วผู้วิจัยได้สรุปประเด็นเป็นข้อความที่กระชับและรัดกุมอีกครั้งหนึ่ง

กลุ่มอายุตั้งแต่ ๔๐ ปี ลงมา

๑. กินก๋อนตาน คืด

(ทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ ชีด)

๒. กินแกงหอย บ่าดีฮ้องกัน

(ทานแกงหอย ห้ามเรียกคนอื่นทานด้วย)

๓. กินของวัดของหาโดยบ้ได้ขอจากพระ ตายไปก่อนจะเป็นเปรต
(ทานอาหารที่คนทำบุญมาโดยไม่ได้ขออนุญาตจากพระ ตายไปจะเป็นเปรต)
๔. กินจิ้นคน คืด
(ทานเนื้อคน ชีต)
๕. แก่นคกขาคก คืด
(ไม้ตีพริกคาอยู่ในครก ชีต)
๖. ของดีจะทานวัดต้องแบ่งไว้ บัดี้ไปจกกิน
(อาหารที่จะทำบุญต้องแบ่งไว้ ห้ามไปหยิบทาน)
๗. คกกันไล้ง ใจ้ลงน้ำบ่อ คืด
(โยนครกที่ตำจนแตกหรือทะเลลงบ่อน้ำ ชีต)
๘. คดเค่ากินตงถ่าง คืด
(ตักข้าวตรงกลางหม้อ ชีต)
๙. คนเป็นหนุ่มเป็นสาว เวลาตำโห บัดี้ตำตอนตำวันตกดิน
(คนหนุ่มคนสาว อย่าสระผมตอนตะวันตกดิน)
๑๐. จักปากบ่แยงยาม จักถามบ่แยงดี คืด
(พูดไม่ดูเวลา ถามไม่ดูสถานที่ ชีต)
๑๑. ซะผมเมื่อคำบตีชะ
(ห้ามสระผมตอนกลางคืน)
๑๒. ซักเสอเมอคีน คืด
(ซักผ้าตอนกลางคืน ชีต)
๑๓. ตำบ้อตำแม่ คืด
(ตำพ่อตำแม่ ชีต)
๑๔. ต่อจาน คืด
(สร้างชานบ้านหรือระเบียบบ้านเพิ่มเติม ชีต)
๑๕. ต่อเฮือน คืด
(สร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ชีต)
๑๖. ต่อนพังธรรม บู้หืออิงเสา
(ตอนพังเทศน์ไม่ให้นั่งพังเสา)
๑๗. ตัดผมวันบู้ด คืด
(ตัดผมวันพุธ ชีต)

๑๘. ตำนาน้ำพิทดังคะโลม คีต
(ตำพริกมีเสียงดังมาก ชีต)
๑๙. ตำนาน้ำพิทบดีเอาสากคกแก้วไต้คก
(ตำน้ำพริกอย่าเอาไม้ตีพริกคาวไว้ในครก)
๒๐. ตำนาน้ำพิทใสแกง บดีเอาแก่นคกจุ่มในหม้อแกง
(ตำน้ำพริกใสแกง อย่าเอาไม้ตีพริกจุ่มลงไปในหม้อแกง)
๒๑. ถม่น้ำบ่อ คีต
(ถมบ่อน้ำ ชีต)
๒๒. ถมหนอง คีต
(ถมหนองน้ำ ชีต)
๒๓. ถมหนองตาง คีต
(เปิดทางเดิน ชีต)
๒๔. นอนบิ่นตันไปตั้งปอแม่ คีต
(นอนเหยียดขาไปหาพ่อแม่ ชีต)
๒๕. บ้างตื่นก่อนเค้านอน คีต
(ไม่ล้างเท้าก่อนเข้านอน ชีต)
๒๖. บื้อนอนตอนตวันตักดิน
(ไม่ให้นอนตอนตวันตักดิน (เวลาใกล้ค่ำ))
๒๗. บื้ออู้กันตอนกินข้าว
(ไม่ให้พูดกันตอนทานข้าว)
๒๘. ปากขานหม้อแกง คีต
(ทัพพีคาวไว้ในหม้อแกง ชีต)
๒๙. ปากตักแกงเปื้อนบื้อเอายื้อกัน
(ไม่ให้แย่งทัพพีตักแกงกัน)
๓๐. เป็นสาวกินข้าวขาม่อข่าไห คีต
(หญิงสาวทานข้าวที่ยังอยู่ในหม้อ ชีต)
๓๑. เป็นสาวเป็นแล้บตีหย่างเรือดัง
(หญิงสาวอย่าเดินเสียงดัง)
๓๒. แป้งอุทานลูก คีต
(ทำแปล้ร้อลูก (ที่ยังไม่คลอด) ชีต)

๓๓. แบ่งเงินโก๋มน้ำบ่อ คิด
(ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ซีด)
๓๔. แบ่งเงินโก๋มโบกควาย คิด
(ปลูกบ้านคร่อมหลุมควายนอน ซีด)
๓๕. แบ่งเงินแดนตีเล่าเค้า คิด
(ปลูกบ้านแทนที่ยุ้งข้าว ซีด)
๓๖. ไปวัดไปวาบดีไล่เตว ต้องใส่ผ้าขึ้นไป
(ผู้หญิงห้ามใส่กางเกงไปวัด ต้องใส่ผ้าถุงไป)
๓๗. เหวปากเมือคีน คิด
(ผิวปากตอนกลางคืน ซีด)
๓๘. ฟันใหม่สะหลี คิด
(ตัดต้นโพธิ์ ซีด)
๓๙. แม่ญีบหื้อนั่งคาคันได
(ไม่ให้ผู้หญิงนั่งคานบันได)
๔๐. ย้ายกันมา กำตาจั่ง คิด
(ย้ายคันทนา โกงตาซั่ง ซีด)
๔๑. ละอ่อนบดีย่านมานู
(เด็กออรั้งแกหมาตัวผู้)
๔๒. ลูกก่อนบื้อก่อนแหม
(ตื่นนอนและลุกขึ้นก่อนพ่อแม่)
๔๓. ลักของวัด คิด
(ขโมยของของวัด ซีด)
๔๔. หื้อสมาโดยง่าย
(ขอมรับความผิดและกล่าวคำขอโทษโดยง่าย)
๔๕. หยาละคำบือแม่
(อย่าทิ้งคำสั่งสอนของพ่อแม่)
๔๖. อาบน้ำเปลี่ยนผ้า คิด
(อาบน้ำแล้วไม่เปลี่ยนผ้าใหม่ ซีด)
๔๗. เอาเค้าหื้อหมากินหลังเจ้าของ คิด
(เอาข้าวให้สุนัขกินหลังจากที่เจ้าของรับประทานอาหารแล้ว ซีด)

กลุ่มอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป

๑. กวาดเหินเมื่อคืน บำเหนื่อกวาดออก
(กวาดบ้านตอนกลางคืน ไม่ให้กวาดออก)
๒. กวาดเหิน เมื่อคืนหื้อกวาดเข้า เมื่อเจ้าหื้อกวาดออก
(กวาดบ้านตอนกลางคืน ให้กวาดเข้า กวาดตอนเช้าให้กวาดออก)
๓. กวายเป็นเคียบดีบีดกีน
(กลัวที่ยังอยู่เป็นเครื่องยาเอามาทาน)
๔. กีนก่อนตาน คืด
(ทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ ขีด)
๕. กีนแกงหอย แล้วย้องกัน คืด
(ทานแกงหอย แล้วย้องเรียกคนอื่นมาทานด้วย ขีด)
๖. กีนชืดดอกข้าวบตี
(อย่าหามาผลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นยืมข้าว)
๗. กีนก้วยเส้งแก่น คืด
(ทานกล้วยหมดลูก ขีด)
๘. กีนเข้าก่อนบ้อแม่ คืด
(ทานข้าวก่อนพ่อแม่)
๙. กีนเคำดงแจ็บ ๆ คืด
(ทานข้าวเสียงดัง ขีด)
๑๐. กีนเคำเต้าแชน คืด
(ทานข้าวโดยนั่งเท้าแชน ขีด)
๑๑. กีนเคำผิวปาก คืด
(ผิวปากในระหว่างที่ทานข้าวยังไม่เสร็จ ขีด)
๑๒. กีนเคำแหล่วใหม่บ่าหื้อนอน
(ทานนอนในทันทีที่อิ่มข้าว)
๑๓. กีนเคำแหล่วใหม่บ่าหื้ออาบน้ำ
(ทานข้าวเสร็จใหม่ ๆ ไม่ให้รีบอาบน้ำ)
๑๔. กีนบีก้วย คืด
(ทานหัวปลี ขีด)

๑๕. เก็บคำবাদิเมาะผี
(วันขึ้นหรือแรม 9 คำห้ามเผาศพ)
๑๖. ช้ามเชื้อช้ามแป ถ้าหื้อมานลงเชื้อกันนั้น คนหมุ่นั้นไปโดยหละมันคิด
(การนั่งเรือแพเพื่อช้ามน้ำ ถ้าหญิงมีครรภ์นั่งเรือลำใด จะไม่มีใครไปเเรือลำน้ำด้วย
มันจะไม่ได้)
๑๗. เข้าป่าอุ้งเ้งผี ชู่ย้าย คีต
(เข้าป่าพูดเรื่องผี พูดเรื่องร้าย ชืด)
๑๘. คกกันไล่เง ไล่เงลงน้ำบ่อ คีต
(โยนครกที่ตำจนแตกหรือทะลุ ลงในบ่อน้ำ ชืด)
๑๙. คดกินเคาตงกำง คีต
(ตักข้าวตรงกลางหม้อข้าว ชืด)
๒๐. คนชื้อไห่หย่าปากจัดหลาย
(คนที่มีฐานะไม่ดีอย่าปากร้าย)
๒๑. คนต้องบตีไปผ้อคนเสียดองกะ
(ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์มองคนพิการ ไม่สมประกอบ)
๒๒. คนต้องบหื้ออาบนน้ำเมอค่า
(หญิงที่ตั้งครรภ์ ไม่ให้อาบน้ำตอนกลางคืน)
๒๓. คนตีไปป่าเป็นบหื้อยกด้วยขึ้นหีบนำแก้ง
(คนที่ไปป่า ไม่ให้ยกด้วยน้ำแก้งขึ้นมาสดทั้งด้วย)
๒๔. คนมานบตีโบ๊ะหลัว
(ห้ามหญิงมีครรภ์ผ่าพื้น)
๒๕. คนมานบตีนอนคาว
(ห้ามหญิงมีครรภ์ร่อนข้าว)
๒๖. คนมานบตีอาบนน้ำค่า
(ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์อาบน้ำตอนกลางคืน)
๒๗. คนเลี้ยงลูกน้อยหื้อกินหน้าปูเลย น้ำต้ม
(หญิงที่เพิ่งคลอดบุตรให้ต้มน้ำปูเลย น้ำต้ม)
๒๘. คนหยุดไฟกินหย่างอื่นบได้ เว้นแต่คาวจี้
(หญิงที่คลอดบุตรใหม่และอยู่ในระหว่างการอยู่ไฟ ห้ามรับประทานอาหาร
อย่างอื่น นอกจากข้าวจี้ (คือข้าวเหนียวบึ่งไฟทาน้ำเกลือ))

๒๙. คนหยุดไฟให้กินแต่ข้าวจี
(หญิงที่คลอดบุตรใหม่และอยู่ในระหว่างการอยู่ไฟให้กินแต่ข้าวจี)
๓๐. เค็งตั้งลุ่มป่าตีเอาเป็งตั้งบน
(เครื่องข้างล่างไม่ให้ใช้เป็นส่วนประกอบข้างบน)
๓๑. เค็ดใช้บ้านออก คืด
(ชั้ยบัจบ้านออก ชืด)
๓๒. งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช คนบ่ค่อยหื้อไป คนต้องเป็นบ่หื้อไป
(ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ ไปงานขึ้นบ้านใหม่และงานบวช)
๓๓. ง่าตีป่าเฮ่ว คืด
(โกงที่ดินที่เป็นป่าช้า ชืด)
๓๔. ง่าตีวัด คืด
(โกงที่ดินของวัด ชืด)
๓๕. เงินค่าเป็นก่อง ออย่าหื้อก่อน
(มีเงินทองมากมาย ออย่าใช้ฟุ่มเฟือย)
๓๖. ชักผ้าบตีชักเมอคีน
(ห้ามชักผ้าตอนกลางคืน)
๓๗. ดอกจุ่มป่าบะหื้อปลูกในปาน
(ห้ามปลูกต้นจำปาในบ้าน)
๓๘. ด่าป้อแม่ คืด
(ด่าพ่อด่าแม่ ชืด)
๓๙. ตอนตีเป็นเอาของขึ้นเฮือนใหม่ เป็นบ่หื้อแม่มานขึ้นไป
(เวลาที่เอาของขึ้นบ้านที่ปลูกใหม่ ไม่ให้หญิงมีครรภ์ขึ้นไป)
๔๐. ต่อเฮินต่อจานบตี
(ห้ามต่อบ้านต่อชานบ้าน)
๔๑. ตะวันลับบหื้อนอน
(ห้ามนอนตอนตะวันตกดิน)
๔๒. ตักกนถ้องเมอคีน คืด
(ตักนกร้องตอนกลางคืน ชืด)
๔๓. ตัดต้นสะหลี คืด
(ตัดต้นโพธิ์ ชืด)

๔๔. ตัดผมเม่อคีนบตี
(ห้ามตัดผมตอนกลางคืน)
๔๕. ตัดเล็บเม่อคีน คีต
(ตัดเล็บกลางคืน ซีด)
๔๖. ตัดเล็บเม่อคีนบหื้อตัด
(ตัดเล็บตอนกลางคืน ไม่ให้ตัด)
๔๗. ตากผ้าเม่อคีนบแหง หื้อเอาเข้าย่ม
(เมื่อถึงเวลากลางคืนแล้วผ้าที่ตากไว้ยังไม่แห้ง ต้องเอาเข้าในที่มืหลังคา)
๔๘. ตากเสื้อผ้าเม่อล้งผ่าน คีต
(ตากเสื้อผ้าเมื่อมีขบวนศพผ่าน ซีด)
๔๙. ตำน้าพริกบตีตำดั่ง
(เวลาตำน้าพริกอย่าตำดั่ง)
๕๐. ตำน้าพริก บตีเอาร่มลงหม่อ
(ตำน้าพริกแล้วอย่าเอาน้ำพริก ร่มลงไปในหม่อ)
๕๑. ตำน้าพริกป่าตีชำคก
(ตำน้าพริกไม่ให้ตำตี ๆ แรง ๆ)
๕๒. ตีลูกกำหลัง คีต
(ตีลูกกลางหลัง ซีด)
๕๓. ตีลูกป่าตีชำ
(ตีลูกแล้วไม่ให้พูดชำเติม)
๕๔. ตีลูกเม่อคีน คีต
(ตีลูกตอนกลางคืน ซีด)
๕๕. เตเฮินตั้งคุ่ม คีต
(เรือบ้านสวนล่างก่อน ซีด)
๕๖. ถม่น้ำเหมิง คีต
(ถมล้าเหมือง ซีด)
๕๗. ถมปากถ้ำ คีต
(ปิดปากถ้ำ ซีด)
๕๘. นอนกาดเขี้ยว คีต
(นอนกัดฟัน ซีด)

๕๙. นอนตัดซื่อ คืด
(นอนตรงซื่อ ซืด)
๖๐. นอนบินให้ไปตัง เหนือ วันตก คืด
(นอนหันหัวไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก ซืด)
๖๑. นอนลือป่าตุ คืด
(นอนตรงประตู ซืด)
๖๒. นอนลือเลา คืด
(นอนตรงเสา ซืด)
๖๓. น้อยบ่าดีเป็นปู่จ่าน
(ห้ามคนที่สึกจากการเป็นเณรเป็นมัคนายก)
๖๔. นั่งกาคันไต่ มันทัด
(อย่านั่งคาบันได)
๖๕. บัดีซัดหลัวลงเอือน
(อย่าโยนพื้นลงพื้นบ้าน)
๖๖. บัดีดำโหนดอนต้าวันตัก
(อย่าระดมตอนกลางคืน)
๖๗. บัดีดม่น้ำบ่อ
(ห้ามถมบ่อน้ำ)
๖๘. บัดีปิดฝาบ่อน้ำ
(อย่าปิดฝาบ่อน้ำ)
๖๙. บัดีแบ่งอู่ท่าหลูก
(อย่าทำแปลกก่อนที่จะคลอดลูก)
๗๐. บัดีลักของวัด
(ห้ามขโมยของของวัด)
๗๑. บัดีเอาแก่นคกแกว่งน้ำหม้อแกง
(อย่าเอาไม้ตีพริกแกว่งลงไปในหม้อแกง)
๗๒. บัดีเอาปีกกานหม้อแกง
(อย่าเอาทัพพีคาไว้ในหม้อแกง)
๗๓. บัดีเอาสาบคกกาคกตำน้ำพริก
(ห้ามเอาไม้ตีพริกคาไว้ในครก)

๗๔. ปล่างตีนก่อนนอน คืด
(ไม่ล้างเท้าก่อนนอน คืด)
๗๕. บหื้อตีกองแข่งฟ้า บหื้อขี้ม้าแข่งดาววัน
(ไม่ให้ตีกองแข่งกับเสียงฟ้าร้อง ไม่ให้ขี้ม้าแข่งกับพระอาทิตย์ที่เคลื่อนที่)
๗๖. บหื้อนั่งกาคันได
(ไม่ให้นั่งคาบันได)
๗๗. บหื้อย่ำธรณีประตู
(ไม่ให้เหยียบวงกบประตูส่วนล่าง)
๗๘. บหื้อนอนบนเค้าต้องจ้าง
(ไม่ให้นอนหันหัวไปทางทิศเหนือ)
๗๙. บหื้อเอาป่าตู่ฮั่วตั้งกับป่าตู่บ้าน
(ไม่ให้สร้างประตูตั้งตรงกับประตูบ้าน)
๘๐. บะดีต่อเฮิน หมันจะถูกคืด ต่าจะบอด หูจะโหนก
(ห้ามสร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม)
๘๑. บับเบ็ดชุมกัน คืด
(อย่าเบ็ดมาทำอาหารเลี้ยงคนเป็นกลุ่ม)
๘๒. บับหอบับเฮิน คืด
(ทำลายข้าวของและบ้านเรือน คืด)
๘๓. แบกใหม่ตั้งป้าย คืด
(แบกโดยหันส่วนปลายมาข้างหน้า คืด)
๘๔. โบ๊ะใหม่โบ๊ะหลัวเม่คีนบตี
(ห้ามพันไม้ผ่าฟันตอนกลางคีน)
๘๕. บือจายไล่ชิน คืด
(ผู้ขายสวมผ้าถุง (กระโปรง) คืด)
๘๖. ประตูเล่าเค้า ประตูบ้านตั้งกัน คืด
(ประตูเล่าข่าวกับประตูบ้านอยู่ตรงกัน คืด)
๘๗. บ้ำไถ่ถัวมเป้าจัว คืด
(สร้างไร่เลยเข้าไปในป่าช้า คืด)
๘๘. ปี๊ดตางเตว เกาะหว่า คืด
(เปิดทางเดิน คืด)

๘๙. เป็นคันไถ
(เปลี่ยนบันไดโดยพาดกลับหัวกลับหาง ซีด)
๙๐. เป็นแหมึงบิดหย่างเขื่อนดั่ง
(ห้ามหญิงสาวเดินเสียงดั่ง)
๙๑. เป่าขลุ่ยในบ้าน คืด
(เป่าขลุ่ยบริเวณบ้าน ซีด)
๙๒. เป่าหิ่งห้อย คืด
(เป่าหิ่งห้อย ซีด)
๙๓. แป้งคันไถก้าดำวัน คืด
(ทำบันไดด้านที่พระอาทิตย์ขึ้นและตก ซีด)
๙๔. แป้งเอ็นโก้มจุ่มโปก คืด
(ปลุกบ้านคร่อมจอมปลวก ซีด)
๙๕. แป้งเอ็นโก้มต้อ คืด
(ปลุกบ้านคร่อมตอไม้ ซีด)
๙๖. แป้งเอ็นโก้มตีคนตาย คืด
(ปลุกบ้านคร่อมหลุมศพ ซีด)
๙๗. แป้งเอ็นโก้มเต้าเส้า คืด
(ปลุกบ้านคร่อมเตาที่ใช้เผาเหล็กตีมีด เคียว จอบ เสียม ฯลฯ ซีด)
๙๘. แป้งเอ็นโก้มหินในดิน คืด
(ปลุกบ้านคร่อมหินในดิน ซีด)
๙๙. แป้งเอ็นโก้มหุ่น คืด
(ปลุกบ้านคร่อมเครื่องราง ซีด)
๑๐๐. แป้งเอ็นโก้มยูลาว คืด
(ปลุกบ้านคร่อมยูลาว ซีด)
๑๐๑. แป้งเอ็นตงเส้าเค่าเก่า คืด
(ปลุกบ้านตรงที่เส้าข้าวเต็ม ซีด)
๑๐๒. แป้งเอ็นตีตวัด คืด
(ปลุกบ้านติดวัด ซีด)
๑๐๓. แป้งเอ็นโก้มโบก คืด
(ปลุกบ้านคร่อมหลุมควายนอน ซีด)

๑๐๔. แแบ่งเขื่อนโถกมน้ำบ่อ คัด
(ปลูกบ้านคร่อมน้ำบ่อ ชีต)
๑๐๕. แแบ่งเขื่อนหยุดน้ำมาฮวมกัน คัด
(สร้างบ้านตรงบริเวณแม่น้ำสองสายมาบรรจบกัน ชีต)
๑๐๖. ไปลู่เอาคันทนาเป็น คัด
(ไปโก่งเอาที่นาของคนอื่น ชีต)
๑๐๗. ไปลู่เอาที่ดินคนอื่น คัด
(ไปโก่งที่ดินของคนอื่น ชีต)
๑๐๘. พิดกำผีตาย คัด
(รับปากแต่ไม่ทำตามคำขอของคนก่อนตาย ชีต)
๑๐๙. พันมัดเข้าบาน คัด
(พันไม้โดยหันคมมัดเข้าหาตัวเอง ชีต)
๑๑๐. พันใหม่กำเฮิน คัด
(ตัดต้นไม้ที่อยู่ติดตัวบ้าน ชีต)
๑๑๑. พันหลังเม่อเจ้า คัด
(ผ่าฟืนตอนเช้า ชีต)
๑๑๒. เม่อคั้นบดตีดเล็บมือเล็บตีน
(ห้ามตัดเล็บมือเล็บเท้าตอนกลางคืน)
๑๑๓. มานก่อนแต่ง คัด
(ตั้งครรภก่อนแต่งงาน ชีต)
๑๑๔. แม่มานบอนบะหื้อกิน ออกจะเป้ย
(หญิงที่ตั้งครรภไม่ให้ทานบอน รกจะเป้ย)
๑๑๕. แม่มานบดตีคนที่จะไปหาป่า จะเยะหื้อคนนั่งแก้น
(ห้ามหญิงตั้งครรภทักทายคนที่จะไปหาปลา เพราะจะทำให้ผู้นั้นไม่ได้ปลา)
๑๑๖. แม่มานบหื้อเอาเคียวเกี่ยวไบก้วย
(ห้ามหญิงตั้งครรภเอาเคียวเกี่ยวไบก้วย)
๑๑๗. แม่มานบะหื้อฮอดไร่
(หญิงตั้งครรภไม่ให้ฮอดไร่)

๑๑๘. ย้ายพระเจ้า คิด
(ย้ายที่พระประธานในโบสถ์ ชิด)
๑๑๙. ย้ายटना คิด
(ย้ายคันทนา ชิด)
๑๒๐. ย้าธรณีปาตุ คิด
(เหยียบวงกบประตูส่วนล่าง ชิด)
๑๒๑. ยิบเลื้อขาโต คิด
(เหยียบเลื้อตัวที่กำลังใส่อยู่ ชิด)
๑๒๒. ยิบเลื้อผ้าหื้อดูหวัน
(เหยียบเลื้อผ้ามาสวมใส่ให้ดูหวัน)
๑๒๓. ลงคั่นไต่บ่าหื้อเหลียวหลัง
(ลงบันไดไม่ให้เหลียวหลัง)
๑๒๔. ละคำบ้อแม่ คิด
(ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ชิด)
๑๒๕. ลินจายคาเขินกับลินจายคาเล่าคำ บะหื้อแบ่งตัดกัน มันคิด
(ไม่ให้สร้างชายคาบ้านกับชายคาเล่าข้าวมาชนกัน)
๑๒๖. ลิ่นหมากเก็บในบ้านบตี
(ห้ามเล่นหมากเก็บในบ้าน)
๑๒๗. ล้มฮอยมือคนบะเก่า คิด
(แก้ไงานผู้มีมือของคนโบราณ)
๑๒๘. โลบเอาตี้ของคนอื่น คิด
(อยากได้ที่ดินของคนอื่น)
๑๒๙. เวลาขึ้นเฮือนบตีเอาตีนเจ็ดกับซี่คั่นไต่
(เวลาขึ้นบ้าน ห้ามเอาเท้าเจ็ดกับชั้นบันได)
๑๓๐. เวลานอนเอาไหจนปายตีนเป็น คิด
(นอนเอาหัวพาดที่เท้าของคนอื่น ชิด)
๑๓๑. ส่งผีป่าเฮ้วป่าตี้เหลียวหลัง
(การนำศพไปป่าช้า ห้ามเดินเหลียวหลัง)

๑๓๒. ลับหยูบ้าน ถ้าจะออกไปก็ไปขาย ก่อไปปะได้ มันปะดี ไปก็ไปขาย มันจะ
ปะหมาน
(ถ้ามีงานศพที่บ้านหรือในหมู่บ้าน ไม่ให้บอกไปขายของ มันไม่ดี จะขายของไม่ได้)
๑๓๓. สากคอก เขาว่าคอกก้อบดี
(อย่าเอาไม้ตีพริกคาไว้ในคอก)
๑๓๔. ลีนปีกเลื้อ คืด
(ผ้าถุงพาดทับเลื้อ ซีด)
๑๓๕. หนั่งหมอน คืด
(นั่งหมอน ซีด)
๑๓๖. หื้อแบ่งของดีจะตานไว้
(ให้แบ่งของที่จะทำบุญไว้ต่างหาก)
๑๓๗. หื้อปลูกต้นมะหนุนในบ้าน
(ให้ปลูกต้นขนุนในบ้าน)
๑๓๘. หื้อม่วงเมื่อต้นสุข หื้อตุ๊กเมื่อต้นไร่
(ให้มีความสุขรื่นเริงเมื่อมีความสุข ให้มีความสุขทุกขเมื่อหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง)
๑๓๙. เหมิงไปหว้ากออกก้อคืด
(ขยายลำเหมือง ซีด)
๑๔๐. แหม่มานบ่หื้อเอาใหม่หมาดหมาดติดขึ้น
(ไม่ให้หญิงมีครรภ์เอกเข็มกลัดมาติดผ้าถุง)
๑๔๑. ใหม่เกล้าเค่ามาแบ่งเฮิน คืด
(เรือไม้จากยุงข้าวมาสร้างบ้าน ซีด)
๑๔๒. ใหม่ลัก ใหม่สะหลี บัดปลูกในบ้าน
(อย่าปลูกต้นลัก ต้นโพธิ์ในบ้าน)
๑๔๓. ใหม่ออกจูงไปกมาแบ่งเฮือน คืด
(เอาไม้ที่ขึ้นตามจอมปลวกมาสร้างบ้าน ซีด)
๑๔๔. ใหม่ใหญ่บัดฮื้อพัน
(ไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่)
๑๔๕. หยาดักขุนนาง
(อย่าหักหัวขุนนาง (ข้าราชการ))

๑๔๖. หยาเถียงคุบา
(อย่าเถียงครู)
๑๔๗. หยาเอาชี่ค่านมาไว้ในเอน
(อย่าเอาคนเกียจคร้านมาอยู่ในบ้าน)
๑๔๘. หยาเอาเซ็ญเป็นปี่หนึ่ง
(อย่าเอาคนยากจนมาเป็นญาติพี่น้อง)
๑๔๙. หวันแต่งงานหวันแหล็ก หือเอา ปีมเจ็ดตีนผัว
(คืนแรกของการแต่งงานให้เอาผมเช็ดเท้าสามี)
๑๕๐. แหม่ญิงบ่หือลับเม่อวัน
(ไม่ให้ผู้หญิงนอนหลับเวลากลางวัน)
๑๕๑. แหม่มานบ่หืออะผมเม่อคำ
(ไม่ให้หญิงตั้งครรภ์ระผมตอนกลางคืน)
๑๕๒. แหม่มานบ่หืออาบตั้งซัน
(ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์สวมผ้าถุงอาบน้ำ)
๑๕๓. ให้เอาอกผ้งไว้ที่ซันคั้นได ไร่ใส่ก่องผ้งไว้ใต้ต้นไม้ก้อได้
(ให้เอารกของทารกผ้งไว้ที่ทางซันบันไดบ้านหรือผ้งไว้ใต้ต้นไม้ก็ได้)
๑๕๔. ออกบ้านไปหากินปะตุ๊ปะพะแก่กัน
(ออกจากบ้านเพื่อไปหาปลาหรือล่าสัตว์ หากพบพระหรือเณร จะหาปลาหรือล่าสัตว์ไม่ค่อยจะได้หรือได้เพียงเล็กน้อย)
๑๕๕. อู้ย้ายในแพะ คืด
(พูดสิ่งที่ไม่ดีในป่า ซืด)
๑๕๖. เอาคนต่ายโงงเข้าเฮือน คืด
(เอาศพคนที่ตายผิดปกติ คือไม่ได้ตายตามอายุขัย เข้ามาในบ้าน ซืด)
๑๕๗. เอาบ้านแบ่งนา เอานาแบ่งบ้าน บดีคืดนัก ญู่มักซิบหาย
(เอาที่บ้านทำเป็นที่นา เอาหินามาปลูกบ้าน มักจะไม่เจริญ)
๑๕๘. โอดลักเหลอคู คืด
(อวดฉลาดกว่าครู ซืด)
๑๕๙. อ้องจื่อในป่า คืด
(เรียกชื่อในป่า ซืด)

๑๖๐. ยานเย็น คีต
(รับบางส่วนที่บ้านออก ชิด)
๑๖๑. เอ็นสองหลังมาแบ่งหลังเคว คีต
(นำไม้บ้านสองหลังมาสร้างเป็นหลังเดียว ชิด)
๑๖๒. เอ็นหลังเควมาแบ่งสองหลัง คีต
(บ้านหลังเดียวนำมาสร้างบ้านเป็นสองหลัง ชิด)
๑๖๓. เอ็นจ้างหยากหื้อชื่อ
(บ้านที่เอียงแล้ว ย่าตั้งหรือผลักให้ตรงตามเดิม)

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่อง “ชิด” กับการปฏิบัติ ตลอดจน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับชิดของชาวไทยของที่จังหวัดลำพูนจากอดีตถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลทั้งที่เป็นตัวข้อมูล “ชิด” ที่ได้จากการสอบถามจากวิทยากรและลักษณะพฤติกรรมเกี่ยวกับชิดของชาวไทยของที่จังหวัดลำพูนที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตจากวิธีการดำรงชีวิตประจำวัน โดยแบ่งวิทยากรตามช่วงอายุ พบว่า

๑. ชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปี ขึ้นไป ซึ่งจัดว่าเป็นคนรุ่นเก่า มีความเชื่อในเรื่อง “ชิด” ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และยึดมั่นที่จะปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวอยู่อย่างต่อเนื่องและไม่เสื่อมคลาย

๒. ชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปี ลงมา ได้รับการถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ชิด” จากคนรุ่นก่อนใน ๒ ลักษณะคือ

๒.๑ การได้รับการถ่ายทอดด้วยวาจา โดยการบอกกล่าวถึงสิ่งไม่ควรกระทำและสิ่งที่ไม่ควรกระทำหรือห้ามกระทำ ซึ่งหากผู้ใดไม่เชื่อหรือยังคงกระทำในสิ่งที่เป็นข้อห้าม ก็จะบอกรผลที่จะได้รับจากการกระทำที่ฝ่าฝืนข้อห้ามนั้นด้วย เช่น

- การห้ามตัดเล็บตอนกลางคืนหรือหลังจากตะวันตกดิน หากตัดในเวลาดังกล่าวจะทำให้เชื้อเข้ามาในบ้าน
- การห้ามลักขโมยของของวัด หากผู้ใดลักขโมยของของวัด จะทำให้ตกนรก
- การห้ามสระผมตอนกลางคืนหรือหลังตะวันตกดิน หากผู้ใดสระผมในเวลาดังกล่าวจะทำให้พ่อและแม่อายุสั้น
- การห้ามหญิงสาวตัดข้าวทานในหม้อแบบคำต่อคำ หากฝ่าฝืนข้อห้ามนี้เวลาคลอดลูก จะทำให้ลูกคาอยู่ที่ช่องคลอด

๒.๒ การได้เห็นและรับรู้แนวปฏิบัติเกี่ยวกับ “ซิด” ของชนรุ่นก่อนแล้วปฏิบัติตาม การได้รับการถ่ายทอดในลักษณะนี้ เป็นลักษณะของการได้เห็นพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของญาติ ผู้ใหญ่ ซึ่งอาจจะเป็น พ่อ แม่ ลุง ป้า ตลอดจนปู่ ย่า ตา ยาย หรือได้รับรู้ข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ ต่าง ๆ โดยบังเอิญแล้วจดจำมาเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป

๓. ชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีลงมา ยังคงมีความเชื่อและยอมรับที่จะปฏิบัติตาม ตาม “ซิด อันเป็นกรอบแห่งแบบแผนทางพฤติกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมา แต่เนื่องจากสภาพการณ์ ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญก้าวหน้าในเทคโนโลยีและวิทยาการแขนงต่าง ๆ ได้เข้ามามี บทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวไทยของ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา สภาพสังคมและเศรษฐกิจหรือการ ดำเนินชีวิต ซึ่งการดำเนินชีวิตของชาวไทยของ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับ “ซิด” ของชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีลงมา มีค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับข้อมูล “ซิด” ที่ได้จาก ชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้อมูล “ซิด” และการสังเกต พฤติกรรมของชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีลงมา พบว่า “ซิด” ใดที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และไม่ขัดต่อสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ชาวไทยของกลุ่มนี้จะถือปฏิบัติอย่าง เคร่งครัด เช่น การห้ามทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ การห้ามเอาทัพพีคาไว้ใน หม้อแกง การห้ามตัดต้นโพธิ์ การห้ามด่าบิดามารดา ห้ามละเลยคำสั่งสอนของบิดามารดา การ ห้ามหญิงสาวเดินเสียงดัง การห้ามขโมยของวัด เป็นต้น ส่วน “ซิด” ที่มีข้อจำกัดหรือตกอยู่ในเงื่อนไข แห่งความขัดแย้งกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ชาวไทยของกลุ่มนี้จะมีวิธีการปฏิบัติอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๓.๑ ลักษณะแบ่งการประนีประนอม โดยการประสานความเชื่อดั้งเดิมผนวกเข้ากับ สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน เช่น ในอดีตการถมบ่อน้ำ ถือว่าซิด ความเชื่อในเรื่องนี้ก็ยังคง ปรากฏอยู่ในสำนึกของชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีลงมา แต่เนื่องจากบ่อน้ำมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตของคนในปัจจุบันน้อยลง ประกอบกับความต้องการในการนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ในด้าน ต่าง ๆ มีมากขึ้น ชาวไทยของบางกลุ่มจึงถมบ่อน้ำ แต่วิธีการถมบ่อน้ำจะใช้ท่อน้ำขนาดเล็กวางลง ไปในบ่อน้ำ และจึงถมดินโดยให้ส่วนปลายของท่อดังกล่าวโผล่พ้นพื้นดิน อันเป็นเสมือนการมิได้ถม บ่อน้ำทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ชาวไทยของที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีลงมาจะต้องเผชิญกับสภาวะ แวดล้อมในปัจจุบันที่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดแห่งเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมเพียงใดก็ตาม แต่ชาว ไทยของกลุ่มนี้ก็ยังคงยึดมั่นในความเชื่อของกลุ่มชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและพร้อมที่จะ ปฏิบัติตามโดยการปรับประยุกต์ความเชื่อของกลุ่มชนให้สอดคล้องกับข้อจำกัดแห่งเงื่อนไขดังกล่าว

๓.๒ ลักษณะแห่งการใช้วิจารณ์ญาณตามหลักความเป็นจริง วิธีการนี้จะเกิดขึ้นในกรณีที่ชาวไทยของพิจารณาแล้ว เห็นว่า “ซิด” นี้มีความเหมาะสมที่จะใช้เพื่อควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มชนในอดีต แต่ไม่เหมาะสมที่จะใช้ในปัจจุบัน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากองค์ประกอบของสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและความจำเป็นบางประการของแต่ละบุคคลที่เป็นสาเหตุให้ต้องลดบทบาทของ “ซิด” ลง เช่น การห้ามอาบน้ำและสระผมตอนกลางคืน ในอดีตนั้น ชาวไทยของจะทำงานอยู่ที่บ้านหรือสถานที่ที่ไม่ไกลจากบ้านนัก การชำระล้างร่างกายหลังจากการทำงานในแต่ละวันไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำหรือการสระผม จึงสามารถกระทำได้ก่อนที่พระอาทิตย์จะตกดิน นอกจากนี้ การอาบน้ำหรือสระผมในเวลากลางคืน อาจทำให้ไม่สบายหรือก่อให้เกิดอุบัติเหตุ เช่น การลื่นล้ม การถูกอสรพิษขบกัด เนื่องจากแสงสว่างไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการแขนงต่าง ๆ ได้ทำให้วิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตมนุษย์ในทุกท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การอาบน้ำและการสระผมในเวลากลางคืน อาจไม่เป็นปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและความปลอดภัย ทั้งนี้ เนื่องจาก

๓.๒.๑ มีอุปกรณ์ที่จะช่วยทำให้ผมที่เปียกได้แห้งเร็วกว่าการให้แห้งตามธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงที่จะเป็นสาเหตุของการไม่สบายได้

๓.๒.๒ ส่วนใหญ่ห้องอาบน้ำจะอยู่ในตัวบ้านหรืออาหารที่พักอาศัย ไม่ต้องออกไปนอกตัวบ้าน ซึ่งอาจจะทำให้ไม่ปลอดภัยได้ แม้บ้านบางหลัง ห้องอาบน้ำจะอยู่แยกจากตัวบ้าน แต่ระยะทางจากบ้านถึงห้องน้ำ (ซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก) รวมทั้งในห้องน้ำ ก็มีแสงสว่างจากหลอดไฟฟ้า ซึ่งจะทำให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้สถานที่ทำงานของชาวไทยของในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะอยู่ในเมืองและหรืออยู่ห่างไกลจากบ้านหรือที่พักมาก กว่าที่จะเลิกงานและกลับถึงที่พัก ก็เป็นเวลาเกือบจะค่ำหรือค่ำแล้ว จึงเป็นความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องอาบน้ำ ชำระล้างร่างกายให้สะอาด หรือบางครั้งอาจจะต้องสระผมในเวลากลางคืน

การวิเคราะห์ “ซิด” จากโครงสร้างและปรับตามแนวหน้าที่นิยม

การวิเคราะห์ “ซิด” ตามแนวหน้าที่นิยม จะเริ่มจากการพิจารณาโครงสร้างของซิด แต่ละข้อความ จากนั้นจะพิจารณาความหมายลึก โดยการตีความ เจรณาของ “ซิด” แต่ละข้อความว่า “ซิด” แต่ละข้อความมีหน้าที่อย่างไรต่อบุคคลและสังคม โดยการตีความดังกล่าวจะอาศัยการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิหลังของกลุ่มชน การสังเกตวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนด้วยวิธีการตามแนวระเบียบวิธีวิจัยเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic Research) ผสมกับการพินิจด้วยสำนึกเชิงตรรกวิทยา ซึ่งผลจากการศึกษาโครงสร้างของ “ซิด” โดยรวม พบว่า

๑. ข้อความที่เป็น “ซิด” ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นวลีหรือข้อความขนาดสั้นที่มี

ใจความสำคัญเพียงประเด็นเดียว เช่น

- กินก่อนทาน	คิด
- แหวปากเมื่อคืน	คิด
- ด่าพ่อแม่	คิด
- ง่าตีป่าเห่อ	คิด

หากแต่จะมี “ซิด” บางข้อความที่มีขนาดยาวขึ้น คือประกอบด้วยข้อความ ๒ ตอน แต่ประเด็นสำคัญที่ต้องการจะสื่อเน้นเป็นไปในทางเดียวกัน เช่น

- จักปากบ่แยงยาม	จักถามบ่แยงตี	คิด
- ย้ายกันนา	กำตำจัง	คิด
- หื้อม่วนเมื่อต้นสุข	หื้อตุ๊กเมื่อต้นไร่	
- บ่หื้อตักองแข่งฟ้า	บ่หื้อขีมาแข่งดาววัน	

๒. ลักษณะของเนื้อความที่เป็น “ซิด” แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๒.๑ ข้อความที่แสดงถึงสิ่งที่ควรกระทำ (อันเป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่ห้ามกระทำ) โดยเชื่อว่าหากไม่กระทำตามในที่ได้กำหนดไว้จะถือว่า “ซิด” ซึ่งข้อความลักษณะดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นคำสั่งหรือคำสอนให้ประพฤติปฏิบัติ เช่น

- หื้อสมาโดยง่าย		
- หื้อแบ่งของดีจะตานไว้		
- คนหยุดไฟหื้อกินแต่ข้าวสี่		
- ตากผ้าเมื่อคืนบ่แห้ง	หื้อเอาเข้าฮ่ม	
- กวดเถื่อน	เมื่อคืนหื้อกวดเช้า	เมื่อเจ้าหื้อกวดออก

๒.๒ ข้อความที่บ่งบอกถึงสิ่งที่ไม่ดี ไม่งามและไม่ควรประพฤติ โดยข้อความที่มีลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่จะเริ่มต้นด้วยข้อความที่คล้ายประโยคแจ้งให้ทราบ แล้วจบท้ายข้อความด้วยคำว่า “ชืด” ซึ่งแสดงถึงความไม่ดี ไม่ควรกระทำ เช่น

- นอนตัดชื้อ คืด
- บู้บเปิดชুমกัน คืด
- แแบ่งเฮือนโกมน้ำบ่อ คืด

๒.๓ ข้อความที่บ่งบอกถึงการห้ามกระทำ โดยข้อความดังกล่าวจะมีคำว่า “บตี” “บ่าตี” “บ่หื้อ” “หย่า” ปนอยู่ในข้อความ ซึ่งแสดงถึงการห้าม ห้ามมิให้ประพฤติปฏิบัติ เช่น

- หย่าละคำบ้อแม่
- เงินคำเปนก่อง หย่าหื้อก่อน
- หย่าตักชุนนาง
- ตัดเล็บเมือคีนบ่หื้อตัด
- ส่งผีป่าเฮ้วบ่าตีเหลือหลัง
- ต่อเฮินต่อจานบตี

๓. เนื้อหาโดยรวมของ “ชืด” จะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและแนวทางการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยของที่เป็นแบบแผนทางพฤติกรรม ซึ่งหากผู้ใดละเมิดหรือฝ่าฝืน “ชืด” ที่บรรพบุรุษได้บัญญัติไว้ ชาวไทยของเชื่อว่าจะเกิดผลเสียหรือผลร้ายแก่ผู้ฝ่าฝืนและบุคคลรอบข้างไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เช่น

- หากอาบน้ำแล้วไม่เปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ เมื่อตายไปแล้วจะได้ใส่แต่เสื้อผ้าเก่าๆ
- ถ้าขโมยของของวัด, ว่ากล่าวบิดามารดา เมื่อตายไปแล้วจะตกนรก
- หญิงที่รับประทานข้าวที่ยังอยู่ในหม้อ หากคลอดบุตร ทารกจะคาอยู่ที่ช่องคลอด
- หากตัดผมหรือสระผมหลังตะวันตกดิน บิดามารดาจะอายุสั้น
- หากตัดเล็บตอนกลางคืน เลือดจะเข้าบ้าน
- หากหญิงที่ตั้งครรภ์อาบน้ำตอนกลางคืน จะทำให้ตกเลือด
- หากเอาทัพพีคาไว้ในหม้อแกง จะทำให้ค้าขายหรือทำมาหากินไม่ราบรื่นติดขัด
- ถ้าหญิงที่ตั้งครรภ์นั่งคาบันได จะทำให้คลอดบุตรยาก

- หากหญิงที่ตั้งครรภ์รับประทานบอน จะทำให้รกเบื่อย
- หากถมนอน้ำเพื่อสร้างบ้าน จะทำให้คนในบ้านไม่สบาย
- เวลาเข้าป่า หากพูดคำหยาบ หัวจะผ่า

อย่างไรก็ตาม ผลที่ผู้กระทำและบุคคลรอบข้างของผู้ที่กระทำละเมิดข้อปฏิบัติของ “ซิด” นั้น มิได้ปรากฏอยู่ในข้อความที่เป็น “ซิด” หากแต่เป็นส่วนประกอบของ “ซิด” ที่ชาวไทยของสร้างขึ้น เพื่อปรามผู้ที่ละเมิดตาม “ซิด” เท่านั้น ทั้งนี้ ผลที่เกิดขึ้นจากการละเมิดการปฏิบัติตาม “ซิด” อาจจะแตกต่างกันออกไปตามความคิด ความเชื่อ รวมทั้งการได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

ในการศึกษาความหมายลึกโดยการตีความเจตนาของ “ซิด” แต่ละข้อความ ด้วยการศึกษารายละเอียดเบื้องต้นของกลุ่มชน การสังเกตวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนด้วยวิธีการตามแนวระเบียบวิธีวิจัยเชิงธรรมชาตินิยม ผสมกับการวิเคราะห์ด้วยสำนักเชิงตรรกวิทยา พบว่า “ซิด” แต่ละข้อความที่ชาวไทยของสร้างขึ้นมาเจตนาหรือจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนี้

กลุ่มอายุตั้งแต่ ๔๐ ปี ลงมา

๑. กินก่อนทาน คือ

(ทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ ซิด)

.พิจารณาความ : พระภิกษุเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่ต้องให้ความเคารพบูชา การนำอาหารที่ได้รับประทานแล้วหรือของเหลือจากที่รับประทานไปถวายพระภิกษุ จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง

๒. กินแกงหอย บำดีช้องกัน

(ทานแกงหอย ห้ามเรียกคนอื่นทานด้วย)

.พิจารณาความ : การรับประทานหอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหอยนาที่ชาวบ้านนำมาประกอบอาหารนั้น จะต้องใช้ปากดูดเอาเนื้อหอยออกจากเปลือก ซึ่งจะมีเสียงดัง จึงไม่ควรชวนผู้อื่นมารับประทานด้วย เพราะดูแล้วเหมือนกับว่าจะไม่สุภาพ อาจเป็นที่รังเกียจและได้รับการดูถูกจากผู้อื่น

๓. กินของวัดของหว่าโดยบิได้ออกจากพะ ตายไปก็จะเป็นเปรต

(ทานอาหารที่คนทำบุญมาโดยไม่ได้ขออนุญาตจากพระ ตายไปจะเป็นเปรต)

.พิจารณาความ : อาหารที่มีคนทำบุญโดยถวายแด่พระภิกษุแล้ว แสดงว่าอาหารดังกล่าวเป็นของพระภิกษุโดยชอบธรรม การที่บุคคลใดบุคคล

หนึ่งไปรับประทานอาหารโดยที่มีได้รับอนุญาตจากเจ้าของ
ยอมเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง “ซัด” นี้ จึงเป็นการสอนให้
ตระหนักและสำนึกในเรื่อง “สิทธิ” ซึ่งจะไปละเมิดสิทธิของ
ผู้อื่นมิได้โดยเด็ดขาด

๔. กินจิ้นคน คิด

(ทานเนื้อคน ซัด)

พิจารณาความ : ถึงแม้ว่ามนุษย์จะเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง แต่มนุษย์ที่เกิดมานั้น
มิได้เกิดมาเพื่อเป็นอาหารให้มนุษย์ด้วยกัน การที่มนุษย์คนใด
กินเนื้อมนุษย์ด้วยกัน ย่อมแสดงให้เห็นถึงความผิดปกติของ
มนุษย์ผู้นั้น

๕. แก่นคอกขำคอก คิด

(ไม้ตีพริกคอกอยู่ในครก ซัด)

พิจารณาความ : โดยปกติเมื่อใช้ครกเพื่อประกอบอาหารแล้ว จะต้องนำไปล้าง
ทันที เพื่อมิให้เศษของอาหารติดที่ครก ซึ่งทำให้ล้างยากและเมื่อ
ล้างเสร็จแล้วให้คว่ำครกเพื่อมิให้สิ่งสกปรกตกลงไปในครก
การห้ามมิให้เอาไม้ตีพริกคอกอยู่ในครก ก็เพื่อเป็นการสอนให้เป็น
คนที่มีระเบียบ ไม่ให้เป็นคนมั่งง่ายและรู้จักรักษาความสะอาด

๖. รongตี้จะตานวัดต้องแบ่งไว้ บัดี้ไปจกกิน

(อาหารที่จะทำบุญต้องแบ่งไว้ ห้ามไปหยิบทาน)

พิจารณาความ : การทำบุญเป็นเสมือนการสอนให้รู้จักการแบ่งปันและการเสียสละ
สิ่งของที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่น นอกจากนั้นอาหารที่ตั้งใจทำบุญจะต้อง
แบ่งไว้เป็นสัดส่วน มิให้ปะปนกับอาหารที่คนในบ้านจะรับ-
ประทาน ทั้งนี้เพราะ

๑. พระสงฆ์เป็นที่เคารพบูชาและอยู่ในสถานภาพที่สูงกว่าคน
ทั่วไป อาหารที่จะถวายพระสงฆ์จะถือเป็นของพิเศษ จะ
ปะปนกับคนทั่วไปไม่ได้ และเมื่อแบ่งไว้แล้ว ก็ห้ามไปหยิบ
มารับประทานอย่างเด็ดขาด

๒. การแบ่งอาหารที่จะถวายพระไว้เป็นสัดส่วนและห้าม
หยิบมารับประทานนั้น ย่อมเป็นหลักประกันได้ว่าจะมี
โอกาสทำบุญถวายอาหารพระตามที่ตั้งใจไว้อย่างแน่นอน
ซึ่งหากไม่แบ่งไว้หรือไม่ห้ามหยิบมารับประทาน ก็อาจจะ
ไม่มีโอกาสได้ทำบุญตามที่ตั้งใจไว้เพราะอาหารหมดก่อน

๓. คกกุ่นโล้ง ใจ้งลงน้ำบ่อ คืด

(โยนครกที่แตกหรือทะลุลงบ่อน้ำ คืด)

พิจารณาความ : บ่อน้ำ เป็นแหล่งน้ำสารพัดประโยชน์ของชาวบ้าน นับตั้งแต่ใช้ดื่ม
ประกอบอาหาร ซักล้าง รวมทั้งการชำระล้างสิ่งสกปรกของ
ร่างกาย การโยนสิ่งของต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องใช้ที่ชำรุด
ลงในบ่อน้ำ อาจทำให้บ่อน้ำสกปรกและตื้นเร็วขึ้น นอกจากนี้
หากมีความจำเป็นต้องลงไปในบ่อน้ำ อาจจะได้รับบาดเจ็บจาก
สิ่งที่โยนลงไปบ่อน้ำได้ ดังนั้น การทิ้งสิ่งของเครื่องใช้ที่ชำรุด
ควรที่จะทิ้งให้เป็นที่เป็นทางหรือเป็นที่ทิ้งโดยเฉพาะ

๔. คดเค่ากินตงก้าง คืด

(ตักข้าวตรงกลางหม้อ คืด)

พิจารณาความ : ข้าวที่อยู่ส่วนกลางจะเก็บความร้อนไว้ได้นานกว่าส่วนอื่น ดังนั้น
การตักข้าวจึงควรจะต้องตักตั้งแต่ด้านข้าง (ข้างใดข้างหนึ่ง) เข้าไปหา
ส่วนกลาง ผู้ที่รับประทานทีหลังจะได้รับประทานข้าวที่ยังอุ่นอยู่
นอกจากนั้น การตักข้าวตรงกลางก่อน จะทำให้ลักษณะของ
ข้าวที่เหลืออยู่ ดูไม่น่ารับประทานอีกด้วย

๕. คนเป็นหนุ่มเป็นสาว เวลาดำโน บัดีดำตอนตำวันตกดิน

(คนหนุ่มคนสาว อย่าสระผมตอนตะวันตกดิน)

พิจารณาความ : การสระผมตอนกลางคืน ผมจะแห้งช้า เพราะอากาศชื้น และหาก
ผมยังไม่แห้งแล้วช้านอน อาจทำให้ไม่สบายหรือเป็นไข้หวัดได้

๑๐. จักปากบ่แยงยาม จักถามบ่แยงตี้ คืด

(พูดไม่ดูเวลา ถามไม่ดูสถานที่ ขีด)

พิจารณาความ : การพูดหรือการถามสิ่งใด กับใครโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ อาจนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้พูด ดังนั้น ในการทำสิ่งใดก็ตามควรจะต้องดูความเหมาะสมด้วย

๑๑. ซะผมเมื่อคำบ่ตีชะ

(ห้ามสระผมตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : การสระผมตอนกลางคืน ผมจะแห้งช้า เพราะอากาศชื้น และหากผมไม่แห้งแล้วเข้านอน อาจทำให้ไม่สบายหรือเป็นไข้หวัดได้

๑๒. ซักเสื้อเมื่อคืน คืด

(ซักผ้าตอนกลางคืน ขีด)

พิจารณาความ : การซักผ้าของคนชนบทส่วนใหญ่จะไปซักบริเวณแม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลองหรือบึง การเดินไปซักผ้าในเวลากลางคืน อาจประสบอุบัติเหตุลื่นล้มหรือโดนสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ แมลงป่อง กัด ขบหรือต่อย เป็นอันตรายถึงชีวิตได้ นอกจากนี้ การซักผ้าในเวลากลางคืน อาจซักไม่สะอาดเนื่องจากมองไม่เห็น คราบสกปรกหรือมองเห็นคราบสกปรกได้ไม่ชัดเจน

๑๓. ด่าบ่อด่าแม่ คืด

(ด่าพ่อด่าแม่ ขีด)

พิจารณาความ : บิดามารดาเป็นบุคคลที่มีพระคุณต่อบุตรและเป็นบุคคลที่ผู้เป็นบุตรจะต้องยกย่องเทอดทูน เคารพบูชา การว่ากล่าว บิดามารดา จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรจะกระทำเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม คำว่า “พ่อแม่” ในที่นี้ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงผู้สูงอายุทั่วไปที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับหรือมากกว่า บิดามารดาจริง ซึ่งผู้ที่มีอายุในวัยที่เป็นบุตรได้จะต้องให้ความเคารพด้วย

๑๔. ต่อจวน คืด

(สร้างชานบ้านหรือระเบียงบ้านเพิ่มเติม)

.พิจารณาความ : การต่อเติมชานบ้านหรือระเบียงบ้านนั้น จะต้องอาศัยช่างที่มีฝีมือและประสบการณ์ในการก่อสร้าง มิฉะนั้นอาจเกิดอันตรายในกรณีต่าง ๆ ได้ เช่น พื้นเก่ากับพื้นใหม่ไม่เสมอเป็นแนวระนาบเดียวกัน อาจทำให้สะดุด หกล้ม หรือการต่อเติมพื้นที่ใหม่อาจกระทบกระเทือนโครงสร้างของบ้านเดิม มีผลให้บ้านได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ การต่อพื้นที่ใหม่จะดูไม่กลมกลืนกับพื้นที่เก่า เพราะเป็นไม้ต่างชนิดกัน ดูแล้วขาดความสวยงาม

๑๕. ต่อเขื่อน คืด

(สร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ซิด)

.พิจารณาความ : การต่อเติมส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้าน จะต้องอาศัยช่างที่มีฝีมือและประสบการณ์ในการก่อสร้าง มิฉะนั้น อาจเกิดอันตรายในกรณีต่าง ๆ ได้ เช่น พื้นเก่ากับพื้นใหม่ไม่เสมอเป็นแนวระนาบเดียวกัน อาจทำให้สะดุดหกล้ม หรือการต่อเติมพื้นที่ใหม่อาจกระทบกระเทือนโครงสร้างของบ้านเดิม มีผลให้บ้านได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ การต่อพื้นที่ใหม่จะดูไม่กลมกลืนกับพื้นที่เก่า เพราะเป็นไม้ต่างชนิดกัน ดูแล้วขาดความสวยงาม

๑๖. ต่อนั่งธรรม บ่หรืออิงเสา

(ต่อนั่งเทศน์ ไม่ให้นั่งพึงเสา)

.พิจารณาความ : การที่พระภิกษุแสดงพระธรรมเทศนา เป็นเสมือนการถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะมุ่งให้ผู้ฟังประพฤติตนอยู่ในศีลอยู่ในธรรม ซึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นนับเป็นสิ่งที่ควรเคารพบูชา การฟังพระธรรมเทศนาด้วยการนั่งพึงเสานั้น นอกจากจะแสดงถึงความไม่ตั้งใจ การไม่เคารพในพระธรรมคำสั่งสอนและพระภิกษุที่ได้เทศนาแล้ว ยังอาจทำให้เกิดอาการง่วงและหลับไปในที่สุด โดยที่มีได้รับประโยชน์จากการเทศนานั้นเลย

๑๗. ตัดผมวันพุธ คิด

(ตัดผมวันพุธ คิด)

.พิจารณาความ : คำว่า "พุธ" เป็นคำพ้องเสียงกับคำว่า "พุทธ" ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้าหรือศาสนาพุทธ การห้ามตัด จึงหมายถึงมิให้ ละเว้นจากความเคารพนับถือพระพุทธเจ้าหรือศาสนาพุทธที่ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทย

๑๘. ตำนาน้ำพิภงดั่งคะโล่ม คิด

(ต้ำพิภกมีเสียงดังมาก คิด)

.พิจารณาความ : การต้ำน้ำพิภกจะต้องต้ำให้มีเสียงดังน้อยที่สุด โดยการไม่ยก ไม้ตีพิภกขึ้นสูงและต้องหาผ้ารองใต้ครก การต้ำน้ำพิภกแล้วมีเสียง ดัง นอกจากจะสร้างความรำคาญให้แก่คนในบ้านและเพื่อนบ้าน แล้ว ยังอาจทำให้ครกแตกอีกด้วย

๑๙. ตำนาน้ำพิภบตีเอาซากคกภาโวตีคก

(ต้ำน้ำพิภกอย่าเอาไม้ตีพิภกคาไว้ในครก)

.พิจารณาความ : โดยปกติเมื่อใช้ครกเพื่อประกอบอาหารแล้ว จะต้องนำไปล้าง ทันทัน เพื่อมิให้เศษของอาหารติดที่ครก ซึ่งจะช่วยให้ล้างยากและ เมื่อล้างเสร็จแล้ว ให้คว่ำครกเพื่อมิให้สิ่งสกปรกตกลงไปในครก การห้ามมิให้เอาไม้ตีพิภกคาอยู่ในครกก็เพื่อเป็นการสอนให้มิ ระเบียบและรู้จักรักษาความสะอาด มิให้เป็นคนมั่งกาย

๒๐. ตำนาน้ำพิภใสแกง บตีเอาแก่นคกจุ่มในหม้อแกง

(ต้ำน้ำพิภกใสแกง อย่าเอาไม้ตีพิภกจุ่มลงไปในหม้อแกง)

.พิจารณาความ : ในสมัยก่อน หม้อที่ใช้หุงข้าวหรือทำแกงนั้น เป็นหม้อดิน การเอาไม้ตีพิภก ซึ่งเป็นหินหรือไม้จุ่มลงไปและแกว่งเพื่อให้ น้ำพิภกที่ติดอยู่หลุดลงในน้ำแกง หรือให้น้ำพิภกละลายในน้ำ ไม้ตีพิภกอาจไปกระทบหม้อดินอย่างแรง หม้อดินอาจจะแตก ทำให้เสียของและเสียเวลาที่จะต้องทำแกงใหม่อีกด้วย

๒๑. ภูมน้ำบ่อ คิด

(ถมบ่อน้ำ คิด)

.พิจารณาความ : น้ำเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ชาวบ้านจะนำน้ำจาก บ่อน้ำมาใช้ในการดำรงชีวิต การถมบ่อน้ำ นอกจากจะเป็น

การทำลายแหล่งน้ำที่เป็นเสมือนแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตแล้ว ยังอาจเป็นการทำลายชีวิตสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในบ่อน้ำนั้นอีกด้วย

๒๒. ถมหนอง คัด

(ถมหนองน้ำ ชีต)

.พิจารณาความ : หนองน้ำเป็นสาธารณสมบัติของส่วนรวม ซึ่งชาวบ้านได้นำน้ำไปใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน และเกษตรกรรม การห้ามถมหนองน้ำ นอกจากจะไม่ทำให้ชาวบ้านในละแวกนั้นได้รับความเดือดร้อนในเรื่องน้ำ และไม่เป็นการทำลายชีวิตสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำนั้นแล้ว ยังเป็นการป้องกันการโกงที่ดินบริเวณหนองน้ำ ซึ่งเป็นที่สาธารณะมาเป็นของส่วนตัวอีกด้วย

๒๓. ถมหนทาง คัด

(เปิดทางเดิน ชีต)

.พิจารณาความ : การปิดกั้นถนนหรือทางเดิน จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนที่ใช้เส้นทางนั้นเป็นประจำ ซึ่งอาจสร้างความไม่พอใจให้แก่คนเหล่านั้น นอกจากนั้นการห้ามปิดกั้นถนนหรือทางเดิน ยังเป็นการป้องกันมิให้โกงที่สาธารณะมาเป็นของตนเองอีกด้วย

๒๔. นอนบิณฑิโนไปตั้งป้อแม่ คัด

(นอนเหยียดขาไปหาพ่อแม่ ชีต)

.พิจารณาความ : พ่อ แม่ เป็นบุพการี ผู้มีพระคุณต่อลูก การนอนเหยียดขาไปหาพ่อแม่ แสดงถึงการไม่เคารพบูชา เป็นกิริยาที่ไม่สุภาพ และไม่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง

๒๕. บ้างตื่นก่อนเข้านอน คัด

(ไม่ล้างเท้าก่อนเข้านอน ชีต)

.พิจารณาความ : ในแต่ละวัน เท้าต้องเหยียบย่ำไปในที่ต่าง ๆ ต้องสัมผัสกับพื้นดินและสิ่งสกปรกต่าง ๆ อย่างมากมาย คนโบราณถือว่าตอนกลางคืนราคืออยู่ที่เท้า ดังนั้น ก่อนเข้านอนจึงควรชำระล้างให้สะอาดก่อนเพื่อความสะอาดของร่างกายและมีให้สิ่งสกปรกเข้าไปในห้องนอน

๒๖. บ่นให้อนอนตอนตัววันตกดิน

(ไม่ให้นอนตอนตะวันตกดิน (เวลาใกล้ค่ำ))

พิจารณาความ : ในช่วงเวลาที่ตะวันใกล้จะตกดิน เป็นช่วงเวลาที่สภาพอากาศ มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูร้อน อากาศในเวลา กลางวันจะร้อนมาก ส่วนกลางคืนอากาศจะเย็น การนอนหลับ ในช่วงที่ตะวันจะตกดิน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ต่อเนื่องระหว่าง อากาศร้อนกับอากาศเย็น ร่างกายอาจปรับตัวไม่ทัน จะทำให้ ไม่สบายได้ง่าย

๒๗. บ่นให้อู่กันตอนกินข้าว

(ไม่ให้หุดกันตอนทานข้าว)

พิจารณาความ : การหุดกันในเวลารับประทานอาหาร นอกจากจะเป็นกิริยาที่ ไม่สุภาพและไม่น่าดูแล้ว อาหารยังอาจจะตกลงไปในหลอดลม เป็นอันตรายถึงชีวิตได้

๒๘. ปากขำหม้อแกง คืด

(ทัพพีคาไว้ในหม้อแกง คืด)

พิจารณาความ : การห้ามนำทัพพีไว้ในหม้อแกงนั้น ก็เพื่อต้องการจะสอนให้ เป็นคนที่มีระเบียบ ไม่มักง่าย เมื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งใด สิ่งหนึ่งเสร็จแล้ว ก็ควรเก็บในที่ที่ควรเก็บให้เรียบร้อย

๒๙. ปากตักแกงเป็นบ่นให้อาเยื่อคัน

(ไม่ให้แย่งทัพพีตักแกงกัน)

พิจารณาความ : การแย่งอาหารเพื่อรับประทาน มิใช่วิถีของมนุษย์ การแย่ง ทัพพีเพื่อตักแกง จึงเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพและไม่สมควรที่จะ กระทำเป็นอย่างยิ่ง

๓๐. เป็นสาวกินข้าวขำหม้อข้าวไผ่ คืด

(หญิงสาวทานข้าวที่ยังอยู่ในหม้อ คืด)

พิจารณาความ : การตักข้าวในหม้อขึ้นมารับประทานแบบคำต่อคำ โดยไม่ ตักแบ่งออกมาอย่างเป็นสัดส่วน เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะ ข้าวที่อยู่ในหม้อเป็นของส่วนรวม ซึ่งหากคนใดคนหนึ่งรับ รับประทานด้วยวิธีการดังกล่าวแล้ว คนอื่นที่ต้อง รับประทานข้าวด้วยอาจจะรังเกียจ นอกจากนั้น การตัก

ข่าวจากหม้อขึ้นมาแล้วรับประทานเลยยังเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพ
เรียบร้อย แสดงถึงความเป็นคนมักง่ายอีกด้วย

๓๑. เป็นสาวเป็นแม่บ่ดีหย่างเฮือนดั่ง

(ห้ามหญิงสาวเดินเสียงดัง)

พิจารณาความ : พื้นบ้านในชนบทจะเป็นไม้และไต้ถุนโถง หากเดินแรงหรือลง
ส้นเท้าหนักจะมีเสียงดัง ซึ่งนอกจากจะเป็นการรบกวนและสร้าง
ความรำคาญให้แก่ผู้อื่นแล้ว ซึ่ดนี้ยังเป็นมาตรการควบคุม
ความประพฤติของหญิงสาวให้มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย
อีกด้วย

๓๒. แม่ิงอุท่าหลูก คืด

(ท่าแปลไว้รอลูก (ที่ยังไม่คลอด) ซืด)

พิจารณาความ : ในสมัยที่วิทยาการทางการแพทย์ยังไม่เจริญ หรือแม้แต่ใน
ปัจจุบัน หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง การคลอดบุตร
จะใช้วิธีการพื้นบ้าน โดยอาศัยชาวบ้านที่มีความรู้และ
ประสบการณ์ทางการทำคลอดที่เรียกว่า หมอตำแย
ในการคลอดบุตรจะขึ้นอยู่กับหมอตำแยเป็นส่วนใหญ่
บางครั้งการทำคลอดของหมอตำแย อาจผิดพลาดทำให้
เด็กที่เกิดมาถึงแก่ชีวิตได้ ดังนั้น หากเป็นกรณีนี้คือเด็ก
เสียชีวิตในขณะที่คลอด ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าพ่อแม่ต้องมึ
ความเสียใจมาก ซึ่งก็อาจจะเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่
หากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่พ่อแม่ได้ตระเตรียมไว้ให้ลูกและลูก
ไม่ได้ใช้สิ่งนั้น พ่อแม่จะรู้สึกเสียใจทุกครั้งที่ได้เห็นสิ่ง
ดังกล่าว การห้ามท่าแปลไว้ก่อนที่ลูกจะคลอดนั้น จึงเป็น
การป้องกันความรู้สึกดังกล่าว ซึ่งจะมีผลทางจิตใจของ
ผู้เป็นพ่อแม่

๓๓. แม่ิงเฮินโก้มน้ำบ่อ คืด

(ปลุกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ซืด)

พิจารณาความ : บ่อน้ำนับเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบท
เพราะคนในชนบทได้นำน้ำในบ่อน้ำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
ทั้งเพื่อการบริโภคและการใช้สอยในรูปแบบต่าง ๆ บ่อน้ำ

จึงเป็นเสมือนแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิต การปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ซึ่งอาจพิจารณาความหมายได้ ๒ กรณี คือ

๑. การปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ โดยการถมบ่อน้ำ จะเป็นเสมือนกับการทำลายแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของตนเองและเพื่อนบ้าน

๒. การปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ โดยให้บ่อน้ำอยู่ใต้ถุนบ้าน จะเป็นการแสดงถึงความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ปิดกั้นมิให้เพื่อนบ้านนำน้ำไปใช้

อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาในอีกนัยหนึ่ง พื้นที่บริเวณที่เป็นบ่อน้ำนั้น จะเป็นดินเหลวเพราะมีช่องน้ำ การปลูกบ้านในบริเวณดังกล่าวอาจทำให้ดินทรุดตัวได้ง่ายและจะเป็นอันตรายต่อตัวบ้านและผู้อยู่อาศัยได้

๓๔. แบ่งเงินโก้มไบกควาย คืด

(ปลูกบ้านคร่อมหลุมควายนอน คืด)

พิจารณาความ : บริเวณหลุมควายนอน เป็นบริเวณที่มีน้ำขังหรือเป็นที่ที่มีดินและเหลว อันเป็นร่องรอยของการมีน้ำขัง ซึ่งแสดงว่าพื้นที่บริเวณนั้นเป็นลุ่มหรือเป็นแอ่ง การปลูกบ้านในบริเวณดังกล่าว จึงเสี่ยงต่อน้ำท่วมขังในเวลาที่มีฝนตกลงมาเป็นจำนวนมาก

๓๕. แบ่งเงินแตนตีแล้วเค่า คืด

(ปลูกบ้านแทนที่ยุงข้าว คืด)

พิจารณาความ : ที่ดินบริเวณยุงข้าว จะมีเศษเปลือกข้าวหรือละอองข้าวตกอยู่เป็นจำนวนมาก การปลูกบ้านในบริเวณที่เป็นยุงข้าวเก่า อาจทำให้ผู้อยู่อาศัยมีอาการแพ้และเกิดอาการคันขึ้นได้ เพราะการปลูกบ้านในสมัยก่อน จะเป็นการปลูกอย่างง่าย ไม่มีการเทพื้นเป็นพื้นและร่องกระดานบ้านก็เป็นร่องห่าง เศษเปลือกข้าวหรือละอองข้าวจะปลิวเข้าบ้านได้ง่าย

๓๖. ไบ่วัดไปวาบตีใส่เตว ต้องใส่ผ้าขึ้นไป

(ผู้หญิงห้ามใส่กางเกงไปวัด ต้องใส่ผ้าถุงไป)

พิจารณาความ : ธรรมชาติของผู้หญิงจะสวมผ้าถุง การที่ผู้หญิงสวมกางเกง

ไปวัดจึงถือว่าผิดธรรมเนียมและไม่เคารพสถานที่ นอกจากนั้น
ผ้าถุงจะช่วยปกคลุมส่วนล่างของร่างกายได้อย่างมิดชิด เป็น
ชุดแต่งกายที่เหมาะสมจะใช้ในสถานที่ที่บาปบุญศีลบาปเพญ
ธรรมเป็นอย่างยิ่ง

๓๗. ผีปากเม่อคืน คืด

(ผีปากตอกลางคืน ชีต)

.พิจารณาความ : เวลากลางวันเป็นเวลาที่คุณจะนอนหลับพักผ่อน หลังจากที
ตรากตรำทำงานในเวลากลางวัน การผีปากจะสร้างความ
รำคาญให้แก่ผู้ที่ต้องการจะพักผ่อน

๓๘. ต้นไม้สะหลี่ คืด

(ตัดต้นโพธิ์ ชีต)

.พิจารณาความ : ต้นโพธิ์ เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับในขณะที่ตรัสรู้ ต้นโพธิ์
นับเป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา การตัดต้นโพธิ์
จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เพราะเป็นเสมือนกับไม่เคารพในศาสนา
นอกจากนั้น ต้นโพธิ์เป็นต้นไม้ที่มีลำต้นขนาดใหญ่ กิ่งก้านและ
ใบที่หนาทึบ จึงให้ความร่มเย็นแก่สิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์และสัตว์
ทั้งปวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นโพธิ์ยังเป็นที่พักอาศัยของนกกา
อีกด้วย การตัดต้นโพธิ์ จึงเป็นการทำลายสิ่งทีเื้อต่อการ
ดำรงชีวิตทั้งของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

๓๙. แมงอึ้งบ่หื้อนั่งควคั้นได

(ไม่ให้ผู้หุงนึ่งควคั้นได)

.พิจารณาความ : การที่ผู้หุงนึ่งที่บันได ซึ่งหากเป็นบันไดบ้านในชนบททั่วไป
คือมีลักษณะเป็นบันไดพาด นับเป็นการไม่เหมาะสม เพราะ
นอกจากจะกีดขวางทางขึ้นลงแล้ว หากนึ่งโดยไม่ระมัดระวัง
ส่วนใดส่วนหนึ่งของผ้าที่นึ่งอยู่ อาจเปิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว ทำให้
ได้รับความอับอายหรือบางครั้งอาจพลัดตกลงมา ทำให้ได้รับ
บาดเจ็บได้

๔๐. ย้ายกันนา กำตาจั่ง คืด

(ย้ายคันทนา โกงตาชั่ง ชีต)

.พิจารณาความ : การย้ายคันทนา อาจเป็นเหตุให้ผู้ที่มีนาติดกันทะเลาะวิวาทกัน

ทั้งนี้ เพราะเมื่อย้ายคันทนาแล้ว คนที่ได้พื้นที่มากขึ้นย่อมจะดีใจ ส่วนคนที่ได้พื้นที่ลดลงจะไม่พอใจ การโกงตาชั่งก็เช่นกัน ผู้ขายซึ่งเป็นผู้ได้ประโยชน์ก็จะดีใจ ในขณะที่ผู้ซื้อก็จะไม่พอใจ ดังนั้น เพื่อความสงบสุขในสังคม จึงไม่ควรกระทำการดังกล่าว

๔๑. ละอ่อนมดี้ย่าหมาปู้

(เด็กอย่างรังแกหมาตัวผู้)

.พิจารณาความ : มนุษย์กับสุนัขเป็นสัตว์คนละประเภท มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุนัข มีสภาพที่ด้อยกว่ามนุษย์ มนุษย์จึงไม่ควรไปเบียดเบียนสุนัข นอกจากนั้น หากเด็กไปรังแกสุนัข ไม่ว่าจะเป็นการตี เตะ เอาสิ่งของไปขว้างหรือวิธีใดวิธีหนึ่งที่ทำให้สุนัขเจ็บ สุนัขอาจจะกัดเด็กผู้นั้นได้

๔๒. ลูกก้อนป้อก้อนแหม่

(ตีนนอนและลุกขึ้นก่อนพ่อแม่)

.พิจารณาความ : โดยปกติผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อาศัยอยู่ในชนบท มักจะตื่นแต่เช้าตรู่ เพื่อปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน อันได้แก่ การหุงหาอาหาร ตักน้ำจากแหล่งน้ำใส่ตุ่ม ให้อาหารสัตว์เลี้ยง ฯลฯ "ซัด" นี้ นอกจากจะเป็นการสอนให้มินิสัยและเคยชินกับการตื่นนอนแต่เช้า เพื่อความสดชื่นแล้ว ยังจะได้มีเวลาอย่างเต็มที่ในการช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระงานของบิดามารดา อันเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณอีกด้วย

๔๓. ลักของวัด คีต

(ขโมยของของวัด ซัด)

.พิจารณาความ : วัด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และนับเป็นสาธารณสถาน ซึ่งคนทุกคนในกลุ่มชนเป็นเจ้าของร่วมกัน จึงไม่ควรลักขโมยหรือนำของวัดมาเป็นสมบัติส่วนตัว เพราะนอกจากจะเป็นการผิดทั้งด้านกฎหมายแล้ว ยังผิดด้านศีลธรรมอีกด้วย

๔๔. หือสมาโดยง่าย

(ยอมรับความผิดและกล่าวคำขอโทษโดยง่าย)

.พิจารณาความ : การกระทำสิ่งใดก็ตาม หากสิ่งที่ทำไปแล้ว เกิดความผิดพลาดหรือไม่ถูกต้อง ให้อยอมรับความผิดและกล่าวขออภัยต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำดังกล่าว ซึ่งจะทำให้ได้รับความเห็นใจ ความนิยมยกย่องและความช่วยเหลือจากบุคคลทั่วไป

๔๕. หยาละคำป้อแม่

(อย่าละเลยคำสั่งสอนของพ่อแม่)

.พิจารณาความ : พ่อแม่ เป็นบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยประสบการณ์แห่งชีวิต และมีความหวังดีต่อผู้เป็นลูกมากที่สุด ดังนั้น สิ่งที่พ่อแม่สั่งสอน จึงเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ไม่ควรที่จะละลืมและละเลยคำสั่งสอนของพ่อแม่อย่างเด็ดขาด

๔๖. อาบน้ำเปลี่ยนผ้า คิด

(อาบน้ำแล้วไม่เปลี่ยนผ้าใหม่ คิด)

.พิจารณาความ : การอาบน้ำเป็นการชำระร่างกายให้สะอาด ซึ่งโดยปกติแล้วมักจะอาบน้ำหลังจากที่ทำงานเสร็จ ทั้งนี้ เพื่อชำระล้างเหงื่อไคลและสิ่งสกปรกตามร่างกายออกไป แต่หากอาบน้ำแล้ว ยังคงใส่เสื้อผ้าชุดเดิมอยู่ ก็เป็นการไม่เหมาะสม เพราะสิ่งสกปรกที่ติดอยู่ที่เสื้อผ้า ก็จะไปโดนตามร่างกาย ทำให้สกปรกอีก

๔๗. เอาแต่ให้อร่อยกินหลังเจ้าของ คิด

(เอาข้าวให้สุนัขกินหลังจากที่เจ้าของรับประทานอาหารแล้ว คิด)

.พิจารณาความ : การเอาข้าวให้สุนัขกินจะต้องให้กินก่อนที่เจ้าของจะรับประทานอาหาร เพราะหากให้สุนัขกินทีหลัง สุนัขจะมารบกวนและสร้างความรำคาญให้แก่เจ้าของ ในขณะที่เจ้าของรับประทานอาหาร

กลุ่มอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป

๑. กวดเข็นแม่คั้น ป่าหรือกวดออก

(กวดบ้านตอนกลางคืน ไม่ให้กวดออก)

พิจารณาความ : การกวดบ้านในเวลากลางคืน ซึ่งในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้นั้น นอกจากจะกวดบ้านได้ไม่สะอาดแล้ว หากมีสิ่งของเครื่องใช้ ที่มีขนาดเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องประดับที่มีค่าตกลงนอนอยู่ การกวดออกนอกบ้านจะทำให้สูญหาย ดังนั้น หากมีความจำเป็นที่จะต้องกวดบ้านในเวลากลางคืน ให้กวดเข้าไว้ในบ้านก่อน และเมื่อถึงเวลาที่มีแสงสว่างเพียงพอ คือในเวลา กลางวัน จึงค่อยกวดทิ้งหรือนำไปทิ้งยังที่เหมาะสม

๒. กวดเข็น แม่คั้นหรือกวดเข้า แม่เจ้าหรือกวดออก

(กวดบ้านตอนกลางคืน ให้กวดเข้า กวดตอนเช้าให้กวดออก)

พิจารณาความ : การกวดบ้านในเวลากลางคืน ซึ่งในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้นั้น นอกจากจะกวดบ้านได้ไม่สะอาดแล้ว หากมีสิ่งของเครื่องใช้ ที่มีขนาดเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องประดับที่มีค่าตกลงนอนอยู่ การกวดออกนอกบ้านจะทำให้สูญหาย ดังนั้น หากมีความจำเป็นที่จะต้องกวดบ้านในเวลากลางคืน ให้กวดเข้าไว้ในบ้านก่อน และเมื่อถึงเวลาที่มีแสงสว่างเพียงพอ คือในเวลา กลางวัน จึงค่อยกวดทิ้งหรือนำไปทิ้งยังที่เหมาะสม

๓. กวายเป็นเคือบตีปิดกิน

(กล้วยที่ยังอยู่เป็นเครืออย่าเอามาทาน)

พิจารณาความ : กล้วยที่ยังอยู่เป็นเครือ (มิได้ตัดแบ่งเป็นหวี) ไม่ควรจะดึงเอาลูก ใดลูกหนึ่งหรือหลายลูกออกมาทาน ทั้งนี้ เพราะธรรมชาติของ ความเป็นมนุษย์จะต้องเลือกสิ่งที่ดีที่สุด การดึงกล้วยออกมา ก็จะต้องเลือกกล้วยลูกที่ดีที่สุด ทำให้กล้วยที่เหลือนั้น หากดึงหรือ ตัดออกมาแล้ว มีลักษณะไม่เต็มหวี โห่วเป็นบางช่วงดูแล้วไม่ สวยงาม

๔. กินก่อนตาน คืด

(ทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ ชีต)

.พิจารณาความ : พระภิกษุเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่ในฐานะเป็น
.ปุชนียบุคคลที่ต้องให้ความเคารพบูชา การนำของที่ได้รับ
.ประทานแล้วหรือของเหลือจากที่รับประทานไปถวายพระภิกษุ
จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง

๕. กินแกงหอย แผลว้องกิน คืด

(ทานแกงหอย แผลว้องเรียกคนอื่นมาทานด้วย ชีต)

.พิจารณาความ : การรับประทานหอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหอยนาที่ชาวบ้านนำ
มาประกอบอาหารนั้น จะต้องใช้ปากดูดเอาเนื้อหอยออกจาก
เปลือก ซึ่งจะมีเสียงดัง จึงไม่ควรชวนผู้อื่นมารับประทานด้วย
เพราะดูแล้วเหมือนกับว่าจะไม่สุภาพ อาจเป็นที่รังเกียจและได้
รับการดูถูกได้

๖. กินชืดอกข้าวบตี

(อย่าหาผลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นยืมข้าว)

.พิจารณาความ : ผลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นยืมข้าว ซึ่งเวลาผู้นำมาใช้นั้น
อาจเป็นการใช้ผ่อนระยะยาวหรือใช้ครั้งเดียว จะมีจำนวนที่
มากกว่าที่ขอยืมไป เป็นสิ่งที่ไม่ดีเพราะเป็นการเอารัดเอาเปรียบ
ผู้ที่เดือดร้อน ผู้ที่ยืมโดยแสวงหาผลประโยชน์ในลักษณะนี้
มักได้รับคำตำหนิและความเกลียดชังจากกลุ่มชน จึงไม่ควร
กระทำ แต่ในขณะที่เดียวกันหากมีผู้เดือดร้อนอย่างแท้จริงและ
สามารถที่จะช่วยเหลือได้ ก็ควรจะให้การช่วยเหลือ โดยไม่หวัง
ผลตอบแทน

๗. กินกล้วยเลี้ยงแก่น คืด

(ทานกล้วยนมดลูก ชีต)

.พิจารณาความ : “ชืด” ชื่อนี้ใช้กับคนตั้งครรรค์ ซึ่งสาเหตุการห้ามนั้น เนื่องมาจาก
๑. คนตั้งครรรค์ ถือเป็นบุคคลที่มีสภาพร่างกายไม่เป็นปกติ
กล้วยเป็นผลไม้ที่มีคุณสมบัติในการระบายท้อง การ
รับประทานกล้วยเข้าไปมาก นอกจากจะทำให้เกิดการ-

จับต่ายมากกว่าปกติ ซึ่งอาจเป็นผลให้เสียแรงแล้ว ยังอาจทำให้จุกเสียดและมีอาการแน่นท้องอีกด้วย

๒. การรับประทานกล้วยมากเกินไป จะทำให้ทารกในครรภ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและตัวโตกว่าปกติ อันเป็นผลให้คลอดยาก

๘. กินเค้กก่อนมื้อแม่ คิด

(ทานข้าวก่อนพ่อก่อนแม่ คิด)

พิจารณาความ : การที่เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเล็ก รับประทานอาหารก่อนพ่อและแม่นั้น ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เด็กอาจจะเลือกรับประทานแต่สิ่งดี ๆ และเหลืออาหารบางส่วนไว้ให้ผู้มารับประทานต่อมา (คือพ่อและแม่) เพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม นอกจากนี้ คนในครอบครัวจะมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน ก็เฉพาะในเวลารับประทานอาหารเท่านั้น ดังนั้น การได้รับประทานอาหารพร้อมกัน จึงเป็นโอกาสสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในครอบครัว

๙. กินเค้ดั่งแฉับ ๆ คิด

(ทานข้าวเลี้ยงดั่ง คิด)

พิจารณาความ : การรับประทานอาหารเลี้ยงดั่งเป็นกิจวัตรที่ไม่สุภาพ ที่นอกจากนิสัยของความเป็นมนุษย์จะไม่กระทำกันแล้ว ยังเป็นกิจวัตรที่สร้างความรังเกียจและความรำคาญให้แก่ผู้ร่วมรับประทานอาหารและผู้พบเห็นอีกด้วย

๑๐. กินเค้ด้าแชน คิด

(ทานข้าวโดยนั่งเก้าแชน คิด)

พิจารณาความ : การนั่งรับประทานอาหารโดยการใช้นั่งเก้าอี้หรือเก้าแชนได้นั้น น้ำหนักตัวส่วนใหญ่จะอยู่ที่แชน หากใครมาถูกแชนที่ยันพื้น หรือมีเหตุที่ทำให้แชนข้างดังกล่าวเสียหลักแล้วล้มลงไป ไม่ว่าจะล้มลงไปสำหรับอาหารหรือที่ใดที่หนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดการบาดเจ็บและทรัพย์สินเสียหาย

๑๑. กินเค๋ามิวปาก คืด

(ผิวปากในระหว่างที่ทานข้าวยังไม่เสร็จ คืด)

.พิจารณาความ : การผิวปากในขณะที่รับประทานอาหาร นอกจากจะเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพและแสดงถึงความไม่เคารพต่อสิ่งที่มีพระคุณ คือแม่โพสพแล้ว เมล็ดข้าวอาจตกลงไปในหลอดลม ซึ่งจะเป็นอันตรายถึงชีวิตได้อีกด้วย

๑๒. กินเค๋าแหล้วใหม่ป่าหื้อนอน

(ห้ามนอนในทันทีที่อิมข้าว)

.พิจารณาความ : การที่รับประทานอาหารเสร็จแล้วนอนนั้น นอกจากจะแสดงถึงความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นนิสัยและกิริยาที่ไม่ดีแล้ว ยังทำให้กระเพาะอาหารย่อยอาหารได้ไม่สะดวก อันเป็นสาเหตุให้เกิดอาการปวดท้องได้

๑๓. กินเค๋าแหล้วใหม่ป่าหื้ออาบน้ำ

(ทานข้าวเสร็จใหม่ ๆ ไม่ให้รับอาบน้ำ)

.พิจารณาความ : ในขณะที่รับประทานอาหารและหลังจากที่รับประทานอาหารเสร็จใหม่ ๆ อวัยวะภายในร่างกายที่มีหน้าที่ในการย่อยเผาผลาญและดูดซึมอาหารจะเกิดการขยายตัว หากร่างกายไปกระทบความเย็นจากน้ำในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีผลให้ร่างกายมีปฏิกิริยาตอบรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนของหลอดเลือดจะเกิดการหดตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้ที่ร่างกายมีปฏิกิริยาตอบรับอย่างรุนแรง อาจทำให้เกิดอาการช็อคและถึงแก่ชีวิตได้

๑๔. กินปี้ก้วย คืด

(ทานห้วยปลี คืด)

.พิจารณาความ : ห้วยปลีหรือปลีกล้วย เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของต้นกล้วย ซึ่งมีใช้ส่วนที่จะนำมารับประทานโดยตรง (เพราะส่วนที่เป็นอาหารโดยตรงนั้นคือผลกล้วย) ดังนั้น จึงห้ามผู้ที่ตั้งครรภ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีสภาพร่างกายไม่ปกติรับประทาน เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตราย

๑๕. เก็บคำบ่าตีเผาผี

(วันขึ้นหรือแรม 9 คำห้ามเผาศพ)

พิจารณาความ : ความเชื่อเกี่ยวกับตัวเลขของคนไทย ซึ่งมีความเชื่อว่า เลข "๙" เป็นเลขมงคล เพราะมีเสียงอ่านว่าตรงกับคำว่า "ก้าว" ในความหมายของความเจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้ จึงห้ามทำงานที่เป็นอับมงคลในวันที่มีเลข ๙ ประกอบอยู่

๑๖. ซ้ำมเขือซ้ำมแป ถ้าห้อมานลงเขือกั้นนั้น คนหมุ่นั้นไปโดยหละมันคิด

(การนั่งเรือแพเพื่อข้ามน้ำ ถ้าหญิงมีครรภ์นั่งเรือลำใด จะไม่มีใครไปในเรือลำนั้นด้วย)

พิจารณาความ : เหตุผลที่ผู้คนไม่ต้องการลงเรือลำเดียวกับหญิงมีครรภ์หรือ "แม่มาน" นั้น เนื่องจากคิดว่ามี "มาร" (ซึ่งเป็นคำพ้องเสียงกับ "มาน") ไปด้วยแล้วจะทำให้เรือล่ม แต่ในเหตุผลที่แท้จริงแล้ว น่าจะเนื่องมาจากต้องการจะให้ความสะดวกสบายแก่หญิงมีครรภ์ ที่จะนั่งในเรือได้โดยไม่เบียดเสียดกับผู้อื่น กับทั้งเพื่อความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์ที่จะได้ไม่ต้องลงเรือที่มีผู้โดยสารเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจทำให้เรือล่มได้

๑๗. เข้าป่าผู้เรืองผี ผู้ย้าย คืด

(เข้าป่าพูดเรื่องผี พูดเรื่องร้าย ชีต)

พิจารณาความ : ความเชื่อเรื่องอำนาจลึกลับ เหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในป่า ซึ่งเชื่อกันว่ามีเทวดาอารักษ์ ภูติผีปีศาจปกปักรักษาอยู่ นั้น เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานและไม่อาจพิสูจน์ได้ ดังนั้น การเข้าป่า จึงไม่ควรพูดในสิ่งที่เร้นลับหรือสิ่งที่ไม่เป็นมงคล อันจะเป็นการบั่นทอนสุขภาพจิตของผู้เดินทาง ทำให้เกิดความกลัว สุขภาพจิตไม่สู้ดี ภารกิจในการเข้าป่าครั้งนั้นจะไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

๑๘. คกกันโล้ง ใจงลุนน้ำบ่อ คิด

(โยนครกที่ตำจนแตกหรือทะลุ ลงในบ่อน้ำ ซีด)

.พิจารณาความ : บ่อน้ำ เป็นแหล่งน้ำสารพัดประโยชน์ของชาวบ้าน นับตั้งแต่ใช้ดื่ม ประกอบอาหาร ชักล้าง รวมทั้งการชำระล้างสิ่งสกปรกของร่างกาย การโยนสิ่งของต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องใช้ที่ชำรุดลงในบ่อน้ำ อาจทำให้บ่อน้ำสกปรกและตื้นเร็วขึ้น นอกจากนี้ หากมีความจำเป็นที่จะต้องลงไปบ่อน้ำ อาจจะได้รับบาดเจ็บจากสิ่งที่ยื่นลงไปบ่อน้ำได้ ดังนั้น การทิ้งสิ่งของเครื่องใช้ที่ชำรุด ควรที่จะทิ้งให้เป็นที่เป็นทางหรือเป็นที่ทิ้งโดยเฉพาะ

๑๙. คดกินเค่าตงก้าง คิด

(ตักข้าวตรงกลางหม้อข้าว ซีด)

.พิจารณาความ : ข้าวที่อยู่ส่วนกลางจะเก็บความร้อนไว้ได้นานกว่าส่วนอื่น ดังนั้น การตักข้าวจึงควรจะต้องตักตั้งแต่ด้านข้าง (ข้างใดข้างหนึ่ง) เข้าไปหาส่วนกลาง ผู้ที่รับประทานทีหลังจะได้รับประทานข้าวที่ยังอุ่นอยู่ นอกจากนี้ การตักข้าวตรงกลางก่อน จะทำให้ลักษณะของข้าวที่เหลืออยู่ ดูไม่น่ารับประทานอีกด้วย

๒๐. คนซีไร้หย่าปากจัดหลาย

(คนที่มีฐานะไม่ดีอย่าปากร้าย)

.พิจารณาความ : คนมีฐานะไม่ดี จัดอยู่ในสถานะที่อาจต้องขอรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ดังนั้น หากคนดังกล่าวมีกิริยาวาจาที่สามหาว่าไม่สุภาพ ขอบนิทาว่าร้ายผู้อื่น ก็จะทำให้ผู้คนรังเกียจและไม่ให้ความช่วยเหลือเมื่อมีเรื่องเดือดร้อน

๒๑. คนตองบตีไปผ่อคนเล็องกะ

(ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ของคนพิการ ไม่สมประกอบ)

.พิจารณาความ : การห้ามหญิงมีครรภ์ของคนพิการ ไม่สมประกอบ เนื่องจากเกรงว่าหญิงมีครรภ์จะเกิดความกังวลเกี่ยวกับลูกที่จะเกิดมา ทำให้เสียสุขภาพจิต ซึ่งจะมีผลไปถึงลูกในครรภ์ด้วย

๒๒. คนต้องบ้วนน้ำเมื่อดื่มน้ำ

(หญิงที่ตั้งครรภ์ ไม่ให้อาบน้ำตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรภ์มีสุขภาพร่างกายที่ไม่ปกติ การอาบน้ำตอนกลางคืน อาจทำให้ไม่สบายได้ง่าย นอกจากนั้น แสงสว่างในเวลากลางคืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบชนบทนั้น ไม่เพียงพอ ประกอบกับสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทรงตัวได้ตามปกติ อาจทำให้ลื่น หกล้มและเป็นอันตรายต่อตนเองและลูกในครรภ์ได้

๒๓. คนตีโป๊ป้าเป็นบ้วนน้ำด้วยขันหีบน้ำแกง

(คนที่โป๊ป้า ไม่ให้ยกด้วยน้ำแกงขันมาชดทั้งด้วย)

พิจารณาความ : การเดินทางเข้าไปในป่ากับคนเป็นจำนวนมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องสามัคคีกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งนี้เพราะการใช้ชีวิตอยู่ในป่า อาจต้องประสบเหตุเภทภัยต่าง ๆ มากมาย การยกด้วยน้ำแกงขันมาดื่มทั้งด้วยในขณะที่ได้รับประทานอาหารร่วมกัน นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความไม่สุภาพแล้ว ยังแสดงถึงความเห็นแก่ตัว ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น อันจะทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความลำบากใจอีกด้วย

๒๔. คนมานปดีโป๊ะหลัว

(ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ผ่าพื้น)

พิจารณาความ : การผ่าพื้น โดยเฉพาะผ่าจากท่อนไม้ใหญ่ จะต้องใช้แรงมาก การที่หญิงมีครรภ์ผ่าท่อนไม้ใหญ่เพื่อทำพื้น อาจจะเป็นอันตรายทั้งต่อตนเองและลูกในครรภ์

๒๕. คนมานปดีหอนข้าว

(ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ร่อนข้าว)

พิจารณาความ : หลังจากที่มีดข้าวแล้ว อาจยังมีข้าวเปลือกหลงเหลืออยู่ในข้าวสาร จึงต้องนำข้าวนั้นมาร่อนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อหาข้าวเปลือกที่ยังหลงเหลืออยู่ วิธีการร่อนข้าวจะมีลักษณะคล้ายการมีดข้าว คือ เหวข้าวใส่กระด้งแล้วกวัดแกว่งกระด้งไปมา การห้ามหญิงมีครรภ์ร่อนข้าว เนื่องมาจากไม่ต้องการให้ออก

แรงมากเพราะยกของหนักและเกรงว่ากระดิ่งจะเสียดสีหรือ
กระแทกห้อง จะเป็นอันตรายทั้งต่อตนเองและลูกในครรภ์

๒๖. คนมานับดีอาบนํ้าค่า

(ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์อาบนํ้าตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรภ์มีสุขภาพร่างกายที่ไม่ปกติ การอาบนํ้าเวลา
กลางคืน อาจทำให้ไม่สบายได้ง่าย นอกจากนั้น แสงสว่าง
ในเวลากลางคืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทนั้น มีไม่เพียงพอ
ประกอบกับสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทรงตัวได้
ตามปกติ อาจทำให้ลื่นหกล้มและเป็นอันตรายต่อตนเองและ
ลูกในครรภ์ได้

๒๗. คนเลี้ยงลูกน้อยหือกินนํ้าปุเลย นํ้าต้ม

(หญิงที่เพิ่งคลอดบุตรให้ดื่มนํ้าปุเลย นํ้าต้ม)

พิจารณาความ : หญิงที่เพิ่งคลอดบุตร ถือว่าสุขภาพยังไม่แข็งแรงสมบูรณ์ สิ่ง
ที่บริโภคเข้าไปจะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะไม่เพียง
จะมีผลต่อสุขภาพของผู้เป็นมารดาโดยตรงเท่านั้น ยังจะมีผล
ต่อบุตรที่ทานนํ้านมอีกด้วย การบริโภคนํ้าจึงให้บริโภคนํ้าที่
สะอาด ซึ่งก็คือนํ้าต้ม อันเป็นนํ้าที่ผ่านการฆ่าเชื้อโรคด้วย
ความร้อนแล้ว นอกจากนั้น ยังให้ดื่มนํ้าปุเลย ซึ่งเป็นนํ้าที่ได้
จากสมุนไพรชนิดหนึ่งที่จะช่วยบำรุงร่างกายให้แข็งแรง

๒๘. คนหยุดไฟกินหยางอินบ่ได้ เว้นแต่ข้าวจี

(หญิงที่คลอดบุตรใหม่และอยู่ในระหว่างการอยู่ไฟ ห้ามรับประทานอาหาร
อย่างอื่น นอกจากข้าวจี)

พิจารณาความ : หญิงที่คลอดบุตรใหม่ ควรต้องระมัดระวังในเรื่องอาหาร
เพราะเป็นช่วงที่ต้องให้นมแก่บุตร หากรับประทานของ
แสลงเข้าไป นอกจากจะทำให้ตัวเองไม่สบายแล้ว ยังจะมี
ผลต่อบุตรที่รับประทานนมอีกด้วย ดังนั้น จึงต้องกำหนด
ให้หญิงที่คลอดบุตรใหม่รับประทานอาหารที่มันใจว่าจะไม่
ทำให้เกิดความผิดปกติแก่สุขภาพร่างกาย นั่นคือข้าวจี
ซึ่งเป็นข้าวเหนียวปิ้งทาน้ำเกลือ

๒๙. คนหยุดไฟให้อินแต่ข้าวจี

(หญิงที่คลอดบุตรใหม่และอยู่ในระหว่างการอยู่ไฟให้อินแต่ข้าวจี)

พิจารณาความ : หญิงที่คลอดบุตรใหม่ ควรต้องระมัดระวังในเรื่องอาหาร เพราะเป็นช่วงที่ต้องให้นมแก่บุตร หากรับประทานของ แผลงเข้าไป นอกจากจะทำให้ตัวเองไม่สบายแล้ว ยังจะมี ผลต่อบุตรที่รับประทานนมอีกด้วย ดังนั้น จึงต้องกำหนด ให้หญิงที่คลอดบุตรใหม่รับประทานอาหารที่มั่นใจว่าจะไม่ ทำให้เกิดความผิดปกติแก่สุขภาพร่างกาย นั่นคือข้าวจี ซึ่งเป็นข้าวเหนียวปิ้งทาน้ำเกลือ

๓๐. เค็งตั้งลุ่มบ่าตีเอาแปงตั้งบุน

(เครื่องช่างล่างไม้ให้ใช้เป็นส่วนประกอบช่างบน)

พิจารณาความ : “ขีด” นี้กล่าวถึงการสร้างบ้าน เมื่อรื้อบ้านเก่าแล้วไม่ควรเอา ไม้ที่เป็นส่วนประกอบส่วนล่างของบ้านเก่าไปสร้างเป็นส่วน ประกอบส่วนบนของบ้านใหม่ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเนื่องจาก ส่วนประกอบส่วนล่าง เป็นส่วนที่ถูกเหยียบย่ำหรือข้ามเป็น เวลานาน จึงถือเป็นของต่ำ การที่จะนำไปสร้างใหม่โดย ให้อยู่เหนือศีรษะ จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรเป็นอย่างยิ่ง

๓๑. เกิดโย้บ้านออก คืด

(ขยับรั้วบ้านออก ขีด)

พิจารณาความ : การย้ายรั้วบ้าน อันเป็นสัญลักษณ์แสดงอาณาเขตของพื้นที่ นั้น อาจจะไปล่วงล้ำที่ดินของผู้อื่น ซึ่งก็เป็นที่น่าอนงว่าผู้ที่ เสียประโยชน์ ย่อมจะไม่พอใจและอาจจะกลายเป็นเรื่องทะเลาะ วิวาทกันไปในที่สุด

๓๒. งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช คนบ่ค่อยหื้อไป คนต้องเป็นบ่หื้อไป

(ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ ไปงานขึ้นบ้านใหม่และงานบวช)

พิจารณาความ : การห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ไปงานขึ้นบ้านใหม่และงานบวช

น่าจะมีเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑. หญิงที่ตั้งครรภ์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แม่มาน” นั้น

คำว่า “มาน” เป็นคำพ้องเสียงกับคำว่า “มาร” ชาวบ้าน

จึงไม่ต้องการให้มี “มาร” ซึ่งฟ้องเสียงกับคำว่า “มาน” มาเกี่ยวข้องกับงาน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานขึ้นบ้านใหม่ และงานบวชเป็นงานมงคล) เพราะเกรงว่างานจะไม่สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี

๒. หญิงที่ตั้งครรภ์นับเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายไม่เป็นปกติ การช่วยเจ้าของงานทำบุญในงานดังกล่าวจนลืมนึกถึงสุขภาพของตนเอง เช่น ยกของหนัก เดินขึ้นลงบันได บ่อยครั้ง ฯลฯ อาจทำให้เกิดอันตรายแก่ตนเองและลูกในครรภ์ได้

๓๓. จำที่ป่าเขี้ยว คีต

(โงงที่ดินที่เป็นป่าช้า คีต)

พิจารณาความ : ป่าช้า ซึ่งเป็นที่ฝังศพ ถือเป็นสาธารณสมบัติของส่วนรวม การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เอาของสาธารณะมาเป็นของส่วนตัว เป็นการเอารััดเอาเปรียบสังคม เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

๓๔. จำที่วัด คีต

(โงงที่ดินของวัด คีต)

พิจารณาความ : วัด เป็นสาธารณสมบัติของส่วนรวมที่เป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคนในหมู่บ้าน การโงงที่ดินของวัดมาเป็นของส่วนตัว นอกจากจะเป็นการเบียดเบียนศาสนา ซึ่งถือเป็นบาปแล้ว ยังเป็นการคดโกงและทำลายจิตใจพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

๓๕. เงินค่าเปนก่อง หย่าหื้อก่อน

(มีเงินทองมากมาย อย่าใช้ฟุ่มเฟือย)

พิจารณาความ : เมื่อมีเงินหรือทรัพย์สินต่าง ๆ ให้รู้จักเก็บออมและใช้อย่างมัธยัสถ์ เพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า

๓๖. ซักผ้าปัดซักแม่คีน

(ห้ามซักผ้าตอนกลางคืน)

.พิจารณาความ : การซักผ้าของคนชนบทส่วนใหญ่จะไปซักบริเวณแม่น้ำ ลำธาร หนอง คลองหรือบึง การเดินไปซักผ้าในเวลา กลางคืน อาจประสบอุบัติเหตุลื่นล้มหรือโดนสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ แมลงปอง กัด ขบหรือต่อย เป็นอันตรายถึงชีวิตได้ นอกจากนั้น การซักผ้าในเวลากลางคืน อาจซักได้ไม่สะอาด เนื่องจากมองไม่เห็นคราบสกปรกหรือมองเห็นความสกปรก ได้ไม่ชัดเจน

๓๗. ดอกจุ่มป่าบ๊ะหื้อปลูกในบ้าน

(ห้ามปลูกต้นจำปาในบ้าน)

.พิจารณาความ : ต้นจำปาเป็นต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ การปลูกต้นจำปาในบ้าน นอกจากจะทำให้เสียเนื้อที่แล้ว เมื่อมีลมพายุพัดแรง ๆ อาจ ทำให้ต้นโค่นลง เป็นอันตรายต่อตัวบ้านและผู้อยู่อาศัยใน บ้านได้

๓๘. ด่าบื้อแม่ คืด

(ด่าพ่อด่าแม่ ซีด)

.พิจารณาความ : บิดามารดาเป็นบุคคลที่มีพระคุณต่อบุตรและเป็นบุคคลที่ ผู้เป็นบุตรจะต้องยกย่อง เคารพทูลเกล้าทูลกระหม่อม การว่ากล่าว บิดามารดา จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรจะกระทำเป็นอย่างยิ่ง อยากรู้ก็ตาม คำว่า “พ่อแม่” ในที่นี้ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงผู้สูงอายุทั่วไปที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับหรือ มากกว่าบิดามารดาจริง ซึ่งผู้ที่มีอายุในวัยที่เป็นบุตรได้จะ ต้องให้ความเคารพด้วย

๓๙. ตอนตีเป็นเอาของขึ้นเขื่อนใหม่ เป็นบื้อแม่มานขึ้นไป

(เวลาที่เอาของขึ้นบ้านที่ปลูกใหม่ ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ขึ้นไป)

.พิจารณาความ : การห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ขึ้นไปบนบ้านใหม่ในขณะที่ขึ้นของขึ้น ไป น่าจะมีเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑. หญิงที่ตั้งครรภ์หรือที่เรียกว่า “แม่มาน” นั้น คำว่า “มาน” เป็นคำพ้องเสียงกับคำว่า “มาร” การขนของขึ้นบ้านใหม่

ต้องอาศัยช่วงเวลาที่เบี่ยงเบน จึงไม่ต้องการให้มี “มาร” มาทำลายความเป็นมงคลของบ้านใหม่

๒. หญิงมีครรภ์มีลักษณะทางกายภาพที่ไม่สมบูรณ์ เวลาเดินหรือทำสิ่งใดมักจะชักว่าคนปกติ หากขึ้นไปบนบ้านในขณะที่มีการขนของจะทำให้เกะกะหรืออาจประสบอุบัติเหตุจากการขนของดังกล่าวหรือลื่นล้มได้

๔๐. ต่อเติมต่อจານปดี

(ห้ามต่อบ้านต่อชานบ้าน)

พิจารณาความ : การต่อเติมชานบ้านหรือระเบียงบ้านนั้น จะต้องอาศัยช่างที่มีฝีมือและประสบการณ์ในการก่อสร้าง มิฉะนั้นอาจเกิดอันตรายในกรณีต่าง ๆ ได้เช่น พื้นเก่ากับพื้นใหม่ไม่เสมอเป็นแนวระนาบเดียวกัน อาจทำให้สะดุด หกล้ม หรือการต่อเติมพื้นที่ใหม่อาจกระทบกระเทือนโครงสร้างของบ้านเดิม มีผลให้บ้านได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ การต่อพื้นที่ใหม่จะดูไม่กลมกลืนกับพื้นที่เก่า เพราะเป็นไม้ต่างชนิดกัน ดูแล้วขาดความสวยงาม

๔๑. ตะวันลับบ่หรือหนอน

(ห้ามนอนตอนตะวันตกดิน)

พิจารณาความ : ในช่วงเวลาที่ตะวันใกล้จะตกดิน เป็นช่วงเวลาที่สภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูร้อน อากาศในเวลากลางวันจะร้อนมาก ส่วนกลางคืนอากาศจะเย็น การนอนหลับในช่วงที่ตะวันตกดิน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ต่อเนื่องระหว่างอากาศร้อนกับอากาศเย็น ร่างกายอาจปรับตัวไม่ทัน จะทำให้ไม่สบายได้ง่าย

๔๒. ตักนกฮ้องเมื่อยคืน คืด

(ห้ามกรีดร้องตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : ในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ความเจริญยังเข้าไปไม่ถึง ไฟฟ้ายังไม่มี สภาพทั่วไปในเวลากลางคืนจะมีมืดมาก เสียงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จึงไม่ควรที่จะร้องทัก เพราะอาจเป็นเสียงที่ผู้ที่ไม่ประสงค์ดีทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

การที่ใบร้องทุกข์เสียงดังกล่าว จะทำให้ผู้ที่ไม่ประสงค์นั้น
ทราบและอาจจะทำร้ายผู้ที่ร้องทุกข์นั้นได้

๔๓. ตัดต้นสะหลี คัด

(ตัดต้นโพธิ์ ซีด)

พิจารณาความ : ต้นโพธิ์ เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับในขณะที่ตรัสรู้
ต้นโพธิ์นับเป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา การตัด
ต้นโพธิ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เพราะเป็นเสมือนกับไม้
เคราพในศาสนา นอกจากนั้น ต้นโพธิ์เป็นต้นไม้ที่มีลำต้น
ขนาดใหญ่ กิ่งก้านและใบที่หนาทึบ จึงให้ความร่มเย็นแก่สิ่ง
มีชีวิตทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นโพธิ์
ยังเป็นที่อาศัยของนก กาอีกด้วย การตัดต้นโพธิ์ จึงเป็นการ
ทำลายสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง

๔๔. ตัดผมเมื่อคืนปี

(ห้ามตัดผมตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : การตัดผมเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดและพิถีพิถัน การ
ตัดผมในเวลากลางคืน จึงเป็นการไม่เหมาะสม เพราะแสง
สว่างไม่เพียงพอที่จะมองเห็นได้อย่างถนัด ซึ่งนอกจากจะ
ทำให้การตัดผมเป็นไปอย่างไม่ประณีตแล้ว ยังอาจทำให้
เกิดอุบัติเหตุ เช่น กรรไกรแทงเนื้อ อีกด้วย

๔๕. ตัดเล็บเมื่อคืน คัด

(ตัดเล็บกลางคืน ซีด)

พิจารณาความ : การตัดเล็บตอนกลางคืน ซึ่งแสงสว่างไม่เพียงพอ อาจทำให้
เกิดอุบัติเหตุจากการพลาดพลาดในการตัดเล็บ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในอดีตที่ยังไม่มีกรรไกรตัดเล็บ ชาวบ้านต้องใช้มีด
ค่อย ๆ เจียนเล็บออกทีละน้อย ๆ ซึ่งทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

๔๖. ตัดเล็บเมื่อคืนบ่หือตัด

(ตัดเล็บตอนกลางคืน ไม่ใช่คัด)

พิจารณาความ : การตัดเล็บตอนกลางคืน ซึ่งแสงสว่างไม่เพียงพอ อาจทำให้
เกิดอุบัติเหตุจากการพลาดพลาดในการตัดเล็บ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในอดีตที่ยังไม่มีกรรไกรตัดเล็บ ชาวบ้านต้องใช้มีด
ค่อย ๆ เจียนเล็บออกทีละน้อย ๆ ซึ่งทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

๔๗. ตากผ้าเมื่อคืนบ่แห้ง หื้อเอาเข้าอ้อม

(เมื่อถึงเวลากลางคืนแล้ว ถ้าผ้าที่ตากไว้ยังไม่แห้ง ต้องเอาเข้าในที่ที่มีหลังคา)

.พิจารณาความ : ตอนกลางคืนจะมีน้ำค้างลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาว
จะมีน้ำค้างลงมาก หากตากผ้าทิ้งไว้ ผ้าที่ตากไว้จนเกือบแห้ง
จะกลับเปียกน้ำค้างอีก นอกจากนี้ การตากผ้ากลางแจ้งในเวลา
กลางคืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ซึ่งไม่มีรั้วหรือเขตกันแนว
บ้านที่แน่นอน ยังอาจทำให้ผ้าสูญหายอีกด้วย

๔๘. ตากเสื้อผ้าเมื่อมีชบวนศพผ่าน คืด

(ตากเสื้อผ้าเมื่อมีชบวนศพผ่าน คืด)

.พิจารณาความ : การแห่ชบวนศพในชนบทเพื่อไปฝังหรือเผา นั้น จะประกอบ
ด้วยผู้คนที่ตามไปร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางที่เดินไปนั้น
มีลักษณะเป็นถนนในหมู่บ้าน เป็นดินลูกรัง การที่มีคนเดิน
ผ่านเป็นจำนวนมาก จะทำให้เกิดฝุ่น หากตากเสื้อผ้าในเวลา
ที่ชบวนศพผ่าน จะทำให้เสื้อผ้าที่ซักสะอาดแล้วกลับสกปรกอีก
นอกจากนั้นในชบวนศพจะต้องมีพระภิกษุอย่างน้อย ๑ รูปนำ
ชบวน การตากผ้า ซึ่งอาจจะมีผ้าถุงหรือชุดชั้นในรวมอยู่ด้วย
จึงไม่เป็นการสมควรที่จะให้พระภิกษุ ซึ่งเป็นปูชนียบุคคล ได้
พบเห็นสิ่งดังกล่าว

๔๙. ตำน้าพริกดีตำตั้ง

(เวลาตำน้ำพริกอย่าตำให้มีเสียงดัง)

.พิจารณาความ : การตำน้ำพริกจะต้องทำให้มีเสียงดังน้อยที่สุด โดยการไม่ยก
ไม้ตีพริกขึ้นสูงและต้องหาผ้ารองใต้ครก การตำน้ำพริกแล้วมี
เสียงดัง นอกจากจะสร้างความรำคาญให้แก่คนในบ้านและ
เพื่อนบ้านแล้ว ยังอาจทำให้ครกแตกอีกด้วย

๕๐. ตำนาน้ำพริก ปกติเอาจุ่มลงหม้อ

(ตำนาน้ำพริกแล้วอย่าเอาไม้ตีพริกจุ่มลงไปในหม้อ)

พิจารณาความ : ในสมัยก่อน หม้อที่ใช้หุงข้าวหรือทำแกงนั้น เป็นหม้อดิน การเอาไม้ตีพริก ซึ่งเป็นหินหรือไม้จุ่มลงไปและแกว่งเพื่อให้ น้ำพริกที่ติดอยู่หลุดลงในน้ำแกง หรือให้น้ำพริกละลายในน้ำ ไม้ตีพริกอาจไปกระทบหม้อดินอย่างแรง หม้อดินอาจจะแตก ทำให้เสียของและเสียเวลาที่จะต้องทำแกงใหม่อีกด้วย

๕๑. ตำนาน้ำพริกป่าดีซ้ำคอก

(ตำนาน้ำพริกไม่ให้ตำถี่ ๆ แรงแ ๆ)

พิจารณาความ : การตำนาน้ำพริกด้วยการตำอย่างถี่ ๆ และแรง ๆ นั้น นอกจาก จะทำให้น้ำพริกบางส่วนกระเด็นออกไปนอกครกแล้ว การตำ แรงแ ๆ ยังก่อให้เกิดเสียงดัง สร้างความรำคาญให้แก่เพื่อน บ้านและอาจทำให้ครกแตก อันเป็นการสูญเสียข้าวของโดย เปล่าประโยชน์อีกด้วย

๕๒. ตีลูกก้างหลัง คีด

(ตีลูกก้างหลัง คีด)

พิจารณาความ : บริเวณลำตัว เป็นที่รวมของอวัยวะสำคัญหลายอย่าง เช่น ตับ ไต รวมไปถึงกระดูกสันหลัง ซึ่งเป็นศูนย์รวมของประสาท การตีกลางหลัง อาจทำให้เกิดการชำในหรือกระดูกสันหลัง ได้รับการกระทบกระเทือน ซึ่งอาจเป็นอันตรายถึงขั้นพิการได้

๕๓. ตีลูกป่าดีซ้ำ

(ตีลูกแล้วไม่ให้พูดซ้ำเติม)

พิจารณาความ : ในขณะที่ทำโทษบุตรด้วยการตี ไม่ควรที่จะพูดซ้ำเติมในทางที่ ไม่ดีเพราะจะทำให้บุตรคิดว่าบิดามารดาไม่รัก และเนื่องจาก เด็กยังไม่มีความคิดในเรื่องเหตุผล การแยกแยะสิ่งที่ถูก สิ่ง ที่ ผิด เมื่อลงโทษเด็กแล้ว จึงควรชี้แจงให้ทราบถึงความผิดที่เขา กระทำและชี้แนะสิ่งที่ถูก เพื่อให้เด็กมีความเข้าใจและปฏิบัติ ในสิ่งที่ถูกที่ควรต่อไป

๕๔. ตีลูกเมื่อคืน คิด

(ตีลูกตอนกลางคืน ซีด)

พิจารณาความ : เวลากลางคืน เป็นเวลาพักผ่อนของชาวบ้านที่ตรากตรำงานมา
มาตลอดทั้งวัน การทำโทษบุตรด้วยการตีในเวลากลางคืน จะทำ
ให้เสียงร้องไปรบกวนชาวบ้านที่กำลังพักผ่อนและต้องการจะ
พักผ่อน

๕๕. เตเหินตั้งลุ่ม คิด

(รื้อบ้านส่วนล่างก่อน ซีด)

พิจารณาความ : ส่วนประกอบส่วนล่างของบ้านจะเป็นส่วนที่รับน้ำหนักของ
บ้านไว้ การรื้อบ้านส่วนล่างก่อน อาจทำให้ส่วนบนพังลงมาได้

๕๖. ถมน้ำเหมือง คิด

(ถมลำเหมือง ซีด)

พิจารณาความ : ลำเหมือง เป็นร่องน้ำสาธารณประโยชน์ที่ชาวบ้านทั่วไป
สามารถจะนำน้ำในร่องดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อการต่าง ๆ
ได้ การถมลำเหมือง จึงเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่
ชาวบ้านทั่วไป

๕๗. ถมปากถ้ำ คิด

(ปิดปากถ้ำ ซีด)

พิจารณาความ : ถ้ำ เป็นที่อาศัยของสัตว์ การปิดปากถ้ำ อาจเป็นการทำลาย
ชีวิตสัตว์ ทั้งนี้ เพราะหากมีสัตว์อยู่ในถ้ำ สัตว์นั้นก็จะต้องออกมา
ไม่ได้ ในขณะที่เดียวกัน สัตว์ก็จะมีที่อยู่อาศัยอีกต่อไป

๕๘. นอนกาดเขี้ยว คิด

(นอนกัดฟัน ซีด)

พิจารณาความ : การนอนกัดฟัน จะสร้างความรำคาญให้แก่ผู้ที่นอนร่วมห้อง

๕๙. นอนตัดชื้อ คิด

(นอนตรงชื้อ ซีด)

พิจารณาความ : ชาวชนบทมักจะเอาสิ่งของวางไว้บนชื้อ การหันนอนตรงชื้อ จึง
น่าจะกลัวว่าหากหนูหรือจิ้งจกวิ่งชนสิ่งของที่วางไว้ แล้วของนั้น
ตกลงมาคนที่นอนบริเวณนั้นจะได้รับบาดเจ็บ

๖๐. นอนบั้นโห้ไปตัง เหนือ วันตก คืด

(นอนหันหัวไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก ซัด)

.พิจารณาความ : ทิศเหนือและทิศตะวันตก เป็นทิศที่เกี่ยวข้องกับคนตาย กล่าวคือ เมื่อจะตั้งศพเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จะหันศีรษะของคนตายไปทางทิศตะวันตก ส่วนเชิงตะกอน ที่จะทำพิธีเผาศพนั้น จะหันไปทางทิศเหนือ คนที่มีชีวิตอยู่ จึงไม่ควรนอนหันศีรษะไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก

๖๑. นอนสือปาตุ คืด

(นอนตรงประตู ซัด)

.พิจารณาความ : การนอนตรงประตู ซึ่งเป็นทางเดินเข้าออกระหว่างภายในกับ ภายนอกบ้าน เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะนอกจากจะกีดขวางทางเดิน ทำให้ผู้อื่นเดินเข้าออกด้วยความยากลำบากแล้ว ยังทำให้คนที่เดินผ่านไปผ่านมาภายนอกบ้านมองเห็นอาภักปฏิกิริยา ในขณะนอนอีกด้วย

๖๒. นอนสือเสา คืด

(นอนตรงเสา ซัด)

.พิจารณาความ : การนอนใกล้เสาหรือตรงเสา อาจจะได้รับอันตรายจากสัตว์ร้าย เช่น งู หรือตะขาบที่ไต่เสาขึ้นมาจากพื้นดิน นอกจากนั้น คนในชนบทมักนิยมแขวนสิ่งของไว้ที่เสา สิ่งของนั้นอาจตกลงมาโดนผู้ที่นอนใกล้เสานั้นได้รับบาดเจ็บได้

๖๓. น้อยบ่าดีเป็นปูจ่าน

(ห้ามคนที่สึกจากการเป็นเณรเป็นมัคนายก)

.พิจารณาความ : การที่ไม่ให้คนที่สึกจากเณรมาเป็นมัคนายก เนื่องจากเณร ยังไม่มีความรู้ในเรื่องวัตรปฏิบัติอย่างลึกซึ้ง ประกอบกับ ในขณะที่บวชอยู่นั้น อายุก็ยังน้อย ซึ่งในทางกฎหมายถือว่า ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ความรอบคอบและความเอาใจใส่ที่จะศึกษาหาความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงมีไม่มากเท่าที่ควร ดังนั้น ความรู้ที่ติดตัวมาหลังจากสึกแล้ว จึงลึกซึ้งหรือมีไม่มากเท่ากับผู้ที่สึกจากพระหรือที่เรียกว่า "ทิด"

๖๔. นิ่งกาคนัด มั่นปดี

(อย่านิ่งคาบ้านใด)

พิจารณาความ : บ้านใดของบ้านในชนบทมี ๒ ลักษณะ คือ บ้านใดที่มีลักษณะ เป็นบ้านใดพาด กับบ้านใดที่มีลักษณะเหมือนบ้านใดบ้านปัจจุบัน หากแต่จะมีขนาดที่แคบกว่า การนั่งที่บันได นอกจากจะเป็น การกีดขวางทางขึ้นลงบ้านแล้ว หากนั่งโดยไม่ระมัดระวัง อาจประสบอุบัติเหตุ พลัดตกลงมาได้

๖๕. บดีช็ดหลัวลงเฮือน

(อย่าโยนพื้นลงบนพื้นบ้าน)

พิจารณาความ : การโยนพื้นลงบนบ้าน นอกจากจะเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพเรียบร้อย และมีเสียงดังรบกวนผู้ที่อยู่ในบ้านแล้ว ยังอาจทำให้พื้นบ้านได้รับความเสียหายอีกด้วย

๖๖. บดีดำโหดอนตำวันดัก

(อย่าสละหมตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : การสละหมตอนกลางคืน ผมจะแห้งช้า เพราะอากาศชื้นและ หากผมยังไม่แห้งแล้วเข้านอน อาจทำให้ไม่สบายหรือเป็น ไข้หวัดได้

๖๗. บดีถมน้ำป่อ

(ห้ามถมบ่อน้ำ)

พิจารณาความ : น้ำเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ชาวบ้านจะนำน้ำจาก บ่อน้ำมาใช้ในการดำรงชีวิต การถมบ่อน้ำ นอกจากจะเป็น การทำลายแหล่งน้ำที่เป็นเสมือนแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตแล้ว ยังอาจเป็นการทำลายชีวิตสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในบ่อน้ำนั้นอีกด้วย

๖๘. บดีปิดฝาบ่อน้ำ

(อย่าปิดฝาบ่อน้ำ)

พิจารณาความ : บ่อน้ำเป็นสาธารณสมบัติที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ในชนบท คนทุกคนที่อยู่ในละแวกที่มีบ่อน้ำจะใช้ประโยชน์ จากบ่อน้ำนั้นทั้งสิ้น การที่คนใดคนหนึ่งปิดฝาบ่อน้ำ จะ สร้างความไม่พอใจและความขัดแย้งกันขึ้น อันจะทำให้สิ่ง มีชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นปกติสุข

๖๙. บดี้แบ่งอุทาหลุก

(อย่าทำเปลก่อนที่จะคลอดลูก)

.พิจารณาความ : ในสมัยที่วิทยาการทางการแพทย์ยังไม่เจริญ หรือแม้แต่ในปัจจุบัน หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง การคลอดบุตรจะใช้วิธีการพื้นบ้านโดยอาศัยชาวบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์ทางการทำคลอดที่เรียกว่าหมอดำแย ในการคลอดบุตรจะขึ้นอยู่กับหมอดำแยเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งการทำคลอดของหมอดำแยอาจผิดพลาด ทำให้เด็กที่เกิดมาถึงแก่ชีวิตได้ ดังนั้นหากเป็นกรณีนี้คือเด็กเสียชีวิตในขณะที่คลอด ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าพ่อแม่ต้องมีความเสียใจมาก ซึ่งก็อาจเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่หากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่พ่อแม่ได้เตรียมไว้ให้ลูกและลูกไม่ได้ใช้สิ่งนั้น พ่อแม่จะรู้สึกเสียใจทุกครั้งที่ได้เห็นสิ่งดังกล่าว การห้ามทำเปลไว้ก่อนที่ลูกจะคลอดนั้น จึงเป็นการป้องกันความรู้สึกดังกล่าว ซึ่งจะมีผลทางจิตใจของผู้เป็นพ่อแม่

๗๐. บดี้ลักของวัด

(ห้ามขโมยของของวัด)

.พิจารณาความ : วัด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และนับเป็นสาธารณสถาน ซึ่งคนทุกคนในกลุ่มชนเป็นเจ้าของร่วมกัน จึงไม่ควรลักขโมยหรือนำของของวัดมาเป็นสมบัติส่วนตัว เพราะนอกจากจะเป็นการผิดทั้งด้านกฎหมายแล้ว ยังผิดด้านศีลธรรมอีกด้วย

๗๑. บดี้เอาแก่นคกแกว่งน้ำหม้อแกง

(อย่าเอาไม้ตีพริกแกว่งลงไปในหม้อแกง)

.พิจารณาความ : ในสมัยก่อน หม้อที่ใช้หุงข้าวหรือทำแกงนั้นเป็นหม้อดิน การเอาไม้ตีพริก ซึ่งเป็นหินหรือไม้จุ่มลงไปและแกว่งเพื่อให้พริกที่ติดอยู่หลุดลงในน้ำแกง หรือให้น้ำพริกละลายในน้ำ ไม้ตีพริกอาจไปกระทบหม้อดินอย่างแรง หม้อดินอาจจะแตกทำให้เสียของและเสียเวลาที่จะตั้งทำแกงใหม่อีกด้วย

๗๒. บดีเอาปีกกาหม้อแกง

(อย่าเอาทัพพีคาไว้ในหม้อแกง)

พิจารณาความ : การห้ามนำทัพพีไว้ในหม้อแกงนั้น ก็เพื่อต้องการจะสอนให้ เป็นคนที่มีระเบียบ ไม่มั่งง่าย เมื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เสร็จแล้วก็ควรเก็บในที่ที่ควรเก็บให้เรียบร้อย

๗๓. บดีเอาซากคกกาตกตำน้ำพริก

(ห้ามเอาไม้ตีพริกคาไว้ในครก)

พิจารณาความ : โดยปกติเมื่อใช้เพื่อประกอบอาหารแล้ว จะต้องนำไปล้างทันที เพื่อมิให้เศษของอาหารติดที่ครก ซึ่งทำให้ล้างยากและเมื่อล้าง เสร็จแล้วให้คว่ำครกเพื่อมิให้สิ่งสกปรกตกลงไปในครก การ ห้ามมิให้เอาไม้ตีพริกคาอยู่ในครก ก็เพื่อเป็นการสอนให้มี ระเบียบ ไม่ให้เป็นคนมั่งง่ายและรู้จักรักษาความสะอาด

๗๔. ปล้างตีนก่อนนอน คิด

(ไม่ล้างเท้าก่อนนอน ขีด)

พิจารณาความ : ในแต่ละวัน เท้าต้องเหยียบย่ำไปในที่ต่าง ๆ ต้องสัมผัสกับ พื้นดินและสิ่งสกปรกต่าง ๆ อย่างมากมาย คนโบราณถือว่า ตอนกลางคืนราคืออยู่ที่เท้า ดังนั้น ก่อนเข้านอนจึงควรชำระ ล้างให้สะอาดก่อนเพื่อความสะอาดของร่างกายและมีให้ สิ่งสกปรกเข้าไปในห้องนอน

๗๕. บให้อติกลองแข่งฟ้า บให้ขีม้าแข่งดาววัน

(ไม่ให้ตีกลองแข่งกับเสียงฟ้าร้อง ไม่ให้ขีม้าแข่งกับพระอาทิตย์ที่เคลื่อนที่)

พิจารณาความ : เสียงฟ้าร้องและการเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์ เป็นปรากฏ การณ์ธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถเอาชนะปรากฏการณ์ ธรรมชาติได้ การตีกลองแข่งกับเสียงฟ้าร้องและการขีม้า แข่งกับพระอาทิตย์ที่เคลื่อนที่ไปตลอดเวลา นอกจากจะไม่ เกิดประโยชน์อย่างใดแล้ว ยังจะทำให้เสียแรง เสียเวลาโดย ไร้เหตุอีกด้วย

๗๖. บั๊ฮื้อนั้งกาคนัด
(ไม่ให้นั้งคาบันได)

พิจารณาความ : บันไดของบ้านในชนบทมี ๒ ลักษณะคือบันไดที่มีลักษณะเป็นบันไดพาด กับบันไดที่มีลักษณะเหมือนกับบันไดบ้านทั่วไปในปัจจุบัน หากแต่จะมีขนาดที่แคบกว่า การนั้งที่บันไดนอกจากจะเป็นการกีดขวางทางขึ้นลงบ้านแล้ว หากนั้งโดยไม่ระมัดระวัง อาจประสบอุบัติเหตุ พลัดตกลงมาได้

๗๗. บั๊ฮื้อย่ำธรณีประตุ
(ไม่ให้เหยียบวงกบประตูส่วนล่าง)

พิจารณาความ : ธรณีประตุ เป็นส่วนที่สูงจากพื้นบ้าน หากผู้ที่จะเดินผ่านโดยขึ้นไปเหยียบธรณีประตุ อาจทำให้พลาดพลั้งพลัดตกลงมาและได้รับบาดเจ็บได้

๗๘. บั๊ฮื้อนอนบนินเค่าตองจ้าง
(ไม่ให้นอนหันหัวไปทางทิศเหนือ)

พิจารณาความ : ทิศเหนือเป็นทิศที่เกี่ยวข้องกับคนตาย คือ เชิงตะกอนที่ทำพิธีเผาศพนั้น จะหันไปทางทิศเหนือ ดังนั้น เพื่อความสบายใจและเพื่อเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ จึงไม่ควรนอนหันศีรษะไปทางทิศเหนือ

๗๙. บั๊ฮื้อเอาป่าตุ้อตั้งกับป่าตุ้อบ้าน
(ไม่ให้สร้างประตูรั้วตรงกับประตูบ้าน)

พิจารณาความ : การสร้างประตูรั้วให้ตรงกับประตูบ้านนั้น นอกจากจะทำให้คนที่เดินผ่านไปมาสามารถมองเห็นสภาพภายในตัวบ้าน (ซึ่งน่าจะเป็นที่รโหฐาน) ได้อย่างชัดเจนแล้ว หากมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้ามาในบ้าน ยังทำให้ถึงทำให้ถึงตัวบ้านอย่างรวดเร็ว โดยที่เจ้าของบ้านยังมีทันเตรียมตัวอีกด้วย ซึ่งในลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ หากเป็นผู้ไม่ประสงค์ดี อาจจะเป็นอันตรายต่อเจ้าของบ้านและบุคคลในบ้านได้

๘๐. ปะตีต่อเอ็น หมันจะถูกคึด ต่าจะบอดหูจะโหนก

(ห้ามสร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม)

พิจารณาความ : การต่อเติมส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้าน จะต้องอาศัยช่างที่มีฝีมือและประสบการณ์ในการก่อสร้าง มิฉะนั้นอาจเกิดอันตรายในกรณีต่าง ๆ ได้ เช่น พื้นเท่ากับพื้นใหม่ ไม่เสมอเป็นแนวระนาบเดียวกัน อาจทำให้สะดุดหกล้ม หรือการต่อเติมพื้นที่ใหม่ อาจกระทบกระเทือนโครงสร้างของบ้านเดิม มีผลให้บ้านได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ การต่อพื้นที่ใหม่จะดูไม่กลมกลืนกับพื้นที่เก่า เพราะเป็นไม้ต่างชนิดกัน ดูแล้วขาดความสวยงาม

๘๑. นู้บเบ็ดชุมกัน คึด

(ฆ่าเบ็ดมาทำอาหารเลี้ยงคนเป็นกลุ่ม คึด)

พิจารณาความ : เบ็ดเป็นสัตว์ที่มีหนังเหนียว การนำเบ็ดมาทำเป็นอาหาร จึงยากแก่การรับประทานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ยังไม่คุ้นเคยกัน เพราะนอกจากจะยากแก่การตัดหรือฉีกแบ่ง ซึ่งอาจต้องใช้เวลา นานกว่าอาหารประเภทอื่นแล้ว ยังอาจจะดูไม่สุภาพในขณะที่รับประทานอีกด้วย

๘๒. นู้บหอนู้บเฮิน คึด

(ทำลายข้าวของและบ้านเรือน คึด)

พิจารณาความ : ขีตข้อนี้เป็นการห้ามทำลายข้าวของเวลาโกรธหรือทะเลาะกัน เพราะนอกจากจะทำให้ข้าวของได้รับความเสียหาย เสียเงิน เสียทองและเสียเวลาในการซ่อมแซมแล้ว ยังอาจทำให้ผู้ที่อยู่ในบ้านเดียวกัน แต่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกิดขึ้นได้รับผลทางด้านจิตใจอีกด้วย

๘๓. แแบกใหม่ตั้งปาย คึด

(แบกไม้โดยหันส่วนปลายมาข้างหน้า คึด)

พิจารณาความ : การตัดไม้ของคนในชนบท จะตัดทั้งต้นแล้วขนกลับบ้านทั้งหมด เพื่อนำส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ใช้ประโยชน์ การขนย้ายไม้กลับบ้านนี้ ให้ขนย้ายโดยแบกเอาส่วนลำต้นไว้ข้างหน้าและ

เอาส่วนปลายของต้นคือ กิ่งและก้านไว้ด้านหลัง ทั้งนี้ เพื่อ
ความสะดวกในการขน หากเอาส่วนปลายไว้ข้างหน้า กิ่งและ
ก้านอาจไปเกี่ยวกับต้นไม้ข้างทาง ทำให้ตั้ง ลากหรือแบกไป
ด้วยความลำบาก

๘๔. โย๊ะใหม่โย๊ะหลัวเม่อคีนปดี

(ห้ามฟันไม้ผ่าฟันตอนกลางคีน)

.พิจารณาความ : การฟันไม้ผ่าฟันตอนกลางคีน นอกจากจะสร้างความรำคาญ
ให้แก่เพื่อนบ้านแล้ว ยังอาจพลัดพลั้งเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย
อีกด้วย

๘๕. ป้อจายใส่ชิน คีต

(ผู้ชายสวมผ้าถุง (กระโปรง) ชีต)

.พิจารณาความ : ตามปกติผู้ชายจะต้องสวมกางเกง ผู้หญิงเท่านั้นที่จะสวม
ผ้าถุงหรือกระโปรง การที่ผู้ชายสวมผ้าถุงหรือกระโปรงจึงถือ
ว่าเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ ไม่ควรกระทำ

๘๖. ประตุ้เล้าเค้า ประตุ้บ้านต่งกัน คีต

(ประตูเล้าข้าวกับประตูบ้านอยู่ตรงกัน ชีต)

.พิจารณา : ในกรณีที่ประตูเล้าข้าวและประตูบ้านตรงกัน เวลาที่ลมหรือ
พายุพัด จะพัดละอองข้าวที่อยู่ในเล้าข้าวเข้ามาในบ้าน ซึ่ง
จะทำให้คนในบ้านเกิดอาการคันตามร่างกายหรืออาจเกิด
อาการของโรคภูมิแพ้ขึ้นได้

๘๗. ป้าไฮ่กัวมป้าจ้า คีต

(สร้างไร่เลยเข้าไปในป่าช้า ชีต)

.พิจารณาความ : ป่าช้า ถือเป็นสาธารณสถานที่ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์
ร่วมกัน การปลูกพืชพันธุ์เข้าไปในที่ดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่
ไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจจะสร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้อื่น อันจะสร้าง
ความไม่สงบสุขให้แก่เจ้าของและคนในกลุ่มชนได้

๘๘. ปิดต่างเดว เกาะหว่าคิด

(ปิดทงเดิน ซีด)

.พิจารณาความ : การปิดกั้นทางเดินจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนที่ใช้เส้นทางนั้นเป็นประจำ ซึ่งอาจสร้างความไม่พอใจให้แก่คนเหล่านั้น นอกจากนั้นการห้ามปิดกั้นทางเดินยังเป็นการป้องกัน มิให้โกงที่สาธารณะมาเป็นของตนเองอีกด้วย

๘๙. เป็นคั่นไค คีต

(เปลี่ยนบันไดโดยพาดกลับหัวกลับหาง ซีด)

.พิจารณาความ : ตามปกติ การสร้างบันไดจะสร้างให้ส่วนล่างคือส่วนที่อยู่ติดกับพื้นดินมีขนาดกว้างกว่าส่วนบน เพราะต้องการให้ส่วนที่เป็นฐานมีความมั่นคง ไม่ล้มง่าย การกลับเอาส่วนบนมาไว้ด้านล่าง และเอาส่วนล่างไปไว้ส่วนบน อาจทำให้ล้มได้ง่าย

๙๐. เป็นหม่งึงบตีหย่างเอียงดั่ง

(ห้ามหญิงสาวเดินเสียงดั่ง)

.พิจารณาความ : พื้นบ้านในชนบทจะเป็นไม้และได้ฤกษ์โง่ หากเดินแรงหรือลงส้นเท้าหนักจะมีเสียดั่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นการรบกวนและสร้างความรำคาญให้แก่ผู้อื่นแล้ว “ซีด” นี้ยังเป็นมาตรการควบคุมความประพฤติของหญิงสาวให้มีกิจกรรมารยาทสุภาพเรียบร้อยอีกด้วย

๙๑. เป่าชู้ยในบ้าน คีต

(เป่าชู้ยบริเวณบ้าน ซีด)

.พิจารณาความ : เสียงของชู้ย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงที่เกิดจากคนที่กำลังหัดเป่าหรือเป่าชู้ยเป็นใหม่ ๆ จะสร้างความรำคาญให้แก่เพื่อนบ้านที่อาจต้องการพักผ่อน

๙๒. เป่าหิ้งห้อย คืด

(เป่าหิ้งห้อย ซืด)

.พิจารณาความ : หิ้งห้อยเป็นสัตว์ที่มีแสงในตัวเอง การเป่าหิ้งห้อย เพื่อหวังจะ
ให้แสงดับลงนั้น เป็นการกระทำที่ไม่อาจเกิดผลได้ตามที่
ต้องการและทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

๙๓. แบ่งคั้นไต่ก้าตัววัน คืด

(ทำบันไดหนีไปทางที่พระอาทิตย์ขึ้นและตก ซืด)

.พิจารณาความ : การทำบันไดหนีไปทางที่พระอาทิตย์ขึ้นและตก จะทำให้แสง
ของดวงอาทิตย์แยงนัยน์ตาตอนขึ้นและลงบันได ซึ่งอาจทำให้
ตาพร่าและพลัดตกจากบันไดได้

๙๔. แบ่งเหินโก้มจุ่มโปก คืด

(ปลูกบ้านคร่อมจอมปลวก ซืด)

.พิจารณาความ : จอมปลวกเป็นที่อาศัยหรือเป็น “รัง” ของปลวก ที่เกิดจากดิน
ที่ปลวกนำมาทับถมกันเป็นกองใหญ่ การปลูกบ้านคร่อมจอม
ปลวก นอกจากจะเป็นการทำร้ายชีวิตสัตว์ทางอ้อมแล้ว ปลวก
ยังอาจขึ้นไปทำลายไม้ ซึ่งเป็นส่วนประกอบส่วนใหญ่ของบ้าน
ให้เสียหายอีกด้วย

๙๕. แบ่งเหินโก้มต้อ คืด

(ปลูกบ้านคร่อมตอไม้ ซืด)

.พิจารณาความ : บ้านที่มีตอไม้อยู่ใต้ถุน แสดงว่าบริเวณนั้นจะต้องเคยมีต้นไม้
ใหญ่แล้วถูกโค่นลงเพื่อสร้างบ้าน การห้ามปลูกบ้านคร่อมตอไม้
จึงเป็นเสมือนการห้ามโค่นต้นไม้ใหญ่ในบริเวณนั้นเพื่อปลูกบ้าน
ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ได้อีกทางหนึ่ง

๙๖. แบ่งเหินโก้มตีคนต่าย คืด

(ปลูกบ้านคร่อมหลุมศพ ซืด)

.พิจารณาความ : การห้ามปลูกบ้านคร่อมหลุมศพ อาจมีสาเหตุดังนี้

๑. ทำให้คนในบ้านมีสุขภาพจิตที่ไม่ดี ต้องหวาดระแวงและ
เกรงกลัวกับสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้

๒. ส่วนใหญ่ที่ฝังศพของชาวบ้าน จะเป็นป่าช้า ซึ่งจัดเป็นที่สาธารณะ การที่ปลูกบ้านในที่ซึ่งเป็นของส่วนรวม จึงไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

๓. ในแต่ละปี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวันครบรอบวันตาย ญาติพี่น้องของผู้ตายมักจะไปเช่นไหว้ที่หลุมศพ การปลูกบ้านคร่อมหลุมศพจะทำให้ญาติพี่น้องของผู้ตายไปเช่นไหว้ด้วยความยากลำบากซึ่งอาจก่อให้เกิดการบาดหมางใจกันได้

๙๗. แปะเอ็นโก้มเต่าเส้า คือ

(ปลูกบ้านคร่อมเต่าที่ใช้เผาเหล็ก ตีมีด เคียว จอบ เสียม ฯลฯ ซีด)

.พิจารณาความ : เต่าเส้า เป็นเต่าไฟที่ใช้ในการเผาเหล็ก ซึ่งการเผาเหล็ก

แต่ละครั้งจะต้องใช้ความร้อนสูง จึงจะสามารถตีเหล็กเป็นรูป

ต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การปลูกบ้านคร่อมเต่าเส้า จึงไม่เหมาะสม

อย่างยิ่ง เพราะหากมีการเผาเหล็ก ผู้ที่อาศัยอยู่บนบ้านหรือ

ตัวบ้าน จะได้รับความร้อนด้วย นอกจากนี้ ดินที่อยู่บริเวณ

เต่าเส้า จะเป็นดินที่แข็งเพราะได้รับความร้อนสูงอยู่ตลอดเวลา

เวลา การจะขุดเสาเพื่อปลูกบ้านจึงกระทำได้ยาก แม้จะขุด

ได้ก็อาจจะขุดได้ไม่ลึกเท่าที่ควร อาจทำให้บ้านไม่มั่นคงแข็งแรง

นัก

๙๘. แปะเอ็นโก้มหินในดิน คือ

(ปลูกบ้านคร่อมหินในดิน)

.พิจารณาความ : การปลูกบ้านบริเวณที่มีหินอยู่นั้น จะกระทำได้ไม่ถนัดนัก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการฝังเสา ซึ่งสมัยก่อนเครื่องมือใน

การขุดเจาะดินหรือหินยังไม่เป็นเหมือนปัจจุบัน การขุดเจาะ

หินจึงทำได้เพียงผิวเผิน ดังนั้น การฝังเสาเพื่อปลูกบ้านจึง

อาจจะทำได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจจะเจาะได้ไม่ลึกเท่าที่ควร

ทำให้บ้านอาจจะไม่มั่นคงแข็งแรงนัก

๙๙. แป้งเอนกโก้มหูน คืด

(ปลูกบ้านคร่อมเครื่องราง ซีด)

.พิจารณาความ : เครื่องรางของขลัง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ชาวไทยองให้ความเคารพนับถือ การปลูกบ้านคร่อมเครื่องรางของขลังที่มีคนฝังไว้ ย่อมจะมีผลทางจิตใจต่อคนที่อยู่บ้านหลังนั้น เพราะเป็นเสมือนการไม่เคารพยำเกรงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้อยู่อย่างไม่มีความสุข

๑๐๐. แป้งเอนกโก้มฐหลาว คืด

(ปลูกบ้านคร่อมฐหลาว ซีด)

.พิจารณาความ : การห้ามปลูกบ้านคร่อมฐหลาว (ฐหลาวคือช่องที่น้ำกัดเซาะเป็นทางยาวใต้ดิน) เนื่องจากบริเวณดังกล่าว เป็นบริเวณที่ดินยังไม่แน่น คือมีพื้นที่ช่องว่างใต้ดิน หากดินทรุดตัวลงเมื่อใด บ้านที่สร้างในบริเวณนั้นอาจได้รับอันตราย

๑๐๑. แป้งเอนตงเส้าค่าเก่า คืด

(ปลูกบ้านตรงที่เส้าข้าวเดิม ซีด)

.พิจารณาความ : ที่ดินบริเวณยุ้งข้าว จะมีเศษเปลือกข้าวหรือละอองข้าวตกอยู่เป็นจำนวนมาก การปลูกบ้านในบริเวณที่เป็นยุ้งข้าวเก่า อาจทำให้ผู้อยู่อาศัยมีอาการแพ้และเกิดอาการคันขึ้นได้ เพราะการปลูกบ้านในสมัยก่อน จะเป็นการปลูกอย่างง่าย ไม่มีกำแพงปูนเป็นพื้นและร่องกระดานบ้านก็เป็นร่องห่าง เศษเปลือกข้าวหรือละอองข้าวจึงปลิวเข้าบ้านได้ง่าย

๑๐๒. แป้งเอนติดวัด คืด

(ปลูกบ้านติดวัด ซีด)

.พิจารณาความ : บ้านเป็นสถานที่ที่ควรเป็นที่รื้อฐานหรือเป็นที่ส่วนบุคคล ซึ่งคนในบ้านสามารถที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ โดยไม่ต้องระมัดระวังตัวมากนัก ทั้งนี้สิ่งที่คนในบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง กระทำ อาจจะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เช่น การนุ่งกระโจมอก การนุ่งกางเกงขาสั้น การกล่าวคำอุสรวาหรือส่งเสียงดัง เป็นต้น ซึ่งหากบ้านดังกล่าวอยู่ใกล้วัด อาจเป็น

อุปสรรคต่อการรักษาศิลปะและประเพณีธรรมของพระภิกษุสงฆ์
และฆราวาสธรรมทั้งหลาย

๑๐๓. แบ่งเหื่อนโก้มโปก คือ

(ปลูกบ้านคร่อมหลุมควายนอน ซีด)

พิจารณาความ : บริเวณหลุมควายนอน เป็นบริเวณที่มีน้ำขังหรือเป็นที่ที่มีดิน
เลอะเหลว อันเป็นร่องรอยของการมีน้ำขัง ซึ่งแสดงว่าพื้นที่
บริเวณนั้นเป็นที่ลุ่มหรือเป็นแอ่ง การปลูกบ้านในบริเวณดังกล่าว
จึงเสี่ยงต่อน้ำท่วมขังในเวลาที่มีฝนตกเป็นจำนวนมาก

๑๐๔. แบ่งเหื่อนโก้มน้ำบ่อ คือ

(ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ)

พิจารณาความ : บ่อน้ำเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบท เพราะ
คนในชนบทได้นำน้ำในบ่อน้ำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งเพื่อ
การบริโภคและการใช้สอยในรูปแบบต่าง ๆ บ่อน้ำจึงเป็น
เสมือนแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิต การปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ซึ่งอาจ
พิจารณาความหมายได้ ๒ กรณี คือ

๑. การปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ โดยการถมบ่อน้ำ จะเป็นเสมือน
กับการทำลายแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของตนเองและเพื่อน
บ้าน

๒. การปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ โดยให้บ่อน้ำอยู่ใต้ถุนบ้าน จะ
เป็นการแสดงถึงความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ปิดกั้นมิให้
เพื่อนบ้านนำน้ำไปใช้

อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาในอีกนัยหนึ่ง พื้นที่บริเวณที่
เป็นบ่อน้ำนั้น จะเป็นดินเหลวเพราะมีช่องน้ำ การปลูกบ้าน
ในบริเวณดังกล่าว อาจทำให้ดินทรุดตัวได้ง่าย ซึ่งจะเป็น
อันตรายต่อตัวบ้านและผู้อยู่อาศัยได้

๑๐๕. แบ่งเขื่อนใหญ่ดีแม่น้ำมาขายรวมกัน คิด

(สร้างบ้านตรงบริเวณแม่น้ำสองสายมาบรรจบกัน คิด)

พิจารณาความ : บริเวณที่แม่น้ำสองสายไหลมาบรรจบกันจะเป็นบริเวณที่มีน้ำ
เชี่ยว อันเนื่องมาจากแรงน้ำที่ต่างก็ไหลมา อันเป็นผลให้ที่ดิน
บริเวณนั้นถูกน้ำกัดเซาะอยู่ตลอดเวลา การสร้างบ้านบริเวณ
ดังกล่าวจึงอาจเป็นอันตรายทั้งต่อตัวบ้านและผู้อยู่อาศัย

๑๐๖. ไปรู้เอาคันทนาเป็น คิด

(ไปโกงเอาที่นาของคนอื่น คิด)

พิจารณาความ : ที่ดินแต่ละแห่งย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน ชีตนี้เป็น
การสอนให้คนพอใจในของของตนที่มีอยู่ ไม่มีจิตใจอยากได้
ของผู้อื่น รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้อยู่ร่วมกัน
อย่างมีความสุข

๑๐๗. ไปรู้เอาที่ดินคนอื่น คิด

(ไปโกงที่ดินของคนอื่น คิด)

พิจารณาความ : ที่ดินแต่ละแห่งย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน ชีตนี้เป็น
การสอนให้คนพอใจในของของตนที่มีอยู่ ไม่มีจิตใจอยากได้
ของผู้อื่น รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้อยู่ร่วมกัน
อย่างมีความสุข

๑๐๘. พิดกำผีตาย คิด

(รับปากแต่ไม่ทำตามคำขอของคนก่อนตาย คิด)

พิจารณาความ : “การไม่ทำตามคำขอของคนก่อนจะตายขอไว้ จะทำให้ผู้ตาย
ตายตาไม่หลับ” เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่เชื่อว่าคนตายยัง
เป็นห่วงในเรื่องที่ฝากไว้ ดังนั้น เพื่อความสบายใจของ
ญาติมิตรผู้ตาย ตลอดจนเพื่อให้เป็นไปตามความเชื่อโดย
ต้องการให้ผู้ตายไปสู่สุคติ ผู้ที่รับคำขอของผู้ตายจึงควร
ปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้ตายขอไว้

๑๐๙. ฟันมิดเข้าบ้าน คิด

(ฟันมิดโดยหันคมมิดเข้าหาตัวเอง คิด)

.พิจารณาความ : การฟันมิดโดยหันคมมิดเข้าหาตัวเอง อาจพลาดเกิดอุบัติเหตุ
มีดหลุดมือจะทำให้ตัวเองได้รับบาดเจ็บ

๑๑๐. ฟันใหม่กำเอ็น คิด

(ตัดต้นไม้ที่อยู่ติดตัวบ้าน)

.พิจารณาความ : โดยปกติ ชาวบ้านทั่วไปมักนิยมปลูกต้นไม้ ซึ่งส่วนมากจะ
เป็นต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้ตัวบ้าน ทั้งนี้ เพื่อความร่มเย็นและ
อาศัยเงาไม้ในการบังแสงแดดที่จะทอดไปที่ตัวบ้านในเวลา
กลางวัน การตัดต้นไม้ใหญ่ที่ปลูกไว้ใกล้บ้าน นอกจากจะ
ทำให้ตัวบ้านที่เคยร่มเย็นเพราะเงาไม้ กลับร้อนแล้ว ยังเป็น
การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและละเลยการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หากมีความจำเป็น
ที่จะต้องตัดต้นไม้ที่ปลูกติดบ้านควรทยอยตัดทีละน้อย ๆ
เพื่อมิให้ส่วนที่ตัดที่มีขนาดใหญ่โค่นใส่บ้านจนได้รับความ
เสียหาย

๑๑๑. ฟันหัวเม่อเจ้า คิด

(ฝ่าฟันตอนเช้า คิด)

.พิจารณาความ : ในช่วงเช้าเป็น ช่วงเวลาที่ผู้คนยังพักผ่อน การฝ่าฟันอาจทำ
ให้เกิดเสียงดังรบกวนผู้คนที่ยังนอนหลับอยู่

๑๑๒. เม่อคืนบ่ดีตัดเล็บมือเล็บตีน

(ห้ามตัดเล็บมือเล็บเท้าตอนกลางคืน)

.พิจารณาความ : การตัดเล็บตอนกลางคืน ซึ่งแสงสว่างไม่เพียงพอ อาจทำให้
เกิดอุบัติเหตุ จากการพลาดพลาดในการตัดเล็บ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในอดีที่ยังไม่มีกรรไกรตัดเล็บ ชาวบ้านต้องใช้มีด
ค่อย ๆ เลื่อนเล็บออกทีละน้อย ๆ ซึ่งทำให้เกิดอุบัติเหตุได้
ง่าย

๑๑๓. มานก่อนแต่ง คืด

(ตั้งครรรภ์ก่อนแต่งงาน)

.พิจารณาความ : การที่ผู้หญิงตั้งครรรภ์ก่อนแต่งงาน ถือเป็นเรื่องทีนอกจาก
สร้างความเลื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูลแล้ว ยังถือเป็นการผิด
จารีตประเพณีอย่างร้ายแรงอีกด้วย

๑๑๔. แม่มานบอนบะหื้อกิน ยกจะเป้ย

(หญิงที่ตั้งครรรภ์ไม่ให้ทานบอน รกจะเป้ย)

.พิจารณาความ : บอนเป็นพืชชนิดหนึ่งที่มียาง ซึ่งหากโดนส่วนใดส่วนหนึ่ง
ของร่างกายแล้ว จะทำให้เกิดอาการคัน จึงไม่ควรที่จะนำ
มาประกอบอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารของหญิง
ที่ตั้งครรรภ์ ทั้งนี้ เพราะหญิงที่ตั้งครรรภ์มีสภาพร่างกาย
ที่ไม่เป็นปกติอยู่แล้ว หากรับประทานสิ่งที่มีลักษณะ
ผิดปกติเข้าไปอีก จะเป็นอันตรายต่อตนเองและลูก
ในครรรภ์ได้

๑๑๕. แม่มานบตีตักคนที่จะไปหาป่า จะเยะหื้อคนนั้นแก่น

(ห้ามหญิงที่ตั้งครรรภ์ทักทายคนที่จะไปหาปลา เพราะจะทำให้ผู้นั้นไม่ได้ปลา)

.พิจารณาความ : คำว่า “มาน” เป็นคำพ้องเสียงกับคำว่า “มาร” ซึ่งเป็น
เหมือนกับเป็นผู้ที่ไปคอยขัดขวางความสำเร็จของกิจการ
งานทั้งปวง การห้าม “แม่มาน” หรือหญิงที่ตั้งครรรภ์ทักทาย
คนที่จะไปจับปลานั้น จึงน่าจะเนื่องมาจากการเกรงว่าผู้ที่
จะไปจับปลาเสียขวัญและกำลังใจที่จะทำงานเพราะเจอ “มาร”
(มาน) ก่อน

๑๑๖. แม่มานบหื้อเอาเคี้ยวเกี่ยวโบก้วย

(ห้ามหญิงที่ตั้งครรรภ์เอาเคี้ยวเกี่ยวโบก้วย)

.พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรรภ์มีสภาพร่างกายไม่เป็นปกติ ขาดสมดุล
ในการทรงตัว ประกอบกับโบก้วยจะอยู่สูงกว่าศีรษะ
การใช้เคี้ยวเอื้องขึ้นไปเพื่อเกี่ยวโบก้วยลงมา อาจทำ
ให้เสียการทรงตัวและล้มลงเป็นอันตรายต่อตนเองและ
ลูกในครรรภ์ได้

๑๑๗. แม่มานปะหือลลอดี

(หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่ให้ออครัว)

.พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรภ์มีสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อ
การทรงตัวได้ตามปกติ การก้มตัวลงเพื่อลอดครัว
อาจทำให้เสียการทรงตัวและล้มลง เป็นอันตราย
ต่อตนเองและลูกในครรภ์

๑๑๘. ย้ายพะเจ้า คืด

(ย้ายที่พระประธานในโบสถ์ คืด)

.พิจารณาความ : พระประธานในโบสถ์ส่วนใหญ่จะเป็นปูนปั้น และมีขนาดใหญ่
การเคลื่อนย้าย อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่องค์พระได้

๑๑๙. ย้ายแตนา คืด

(ย้ายคันทนา คืด)

.พิจารณาความ : ในสมัยก่อน ยังไม่มีการสร้างวัดและยึดหลักเขตที่ดินที่แน่นอน
การย้ายคันทนา จะทำให้ผู้เสียประโยชน์คือผู้ที่ได้เนื้อที่ลดลง
ไม่พอใจ อาจเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันระหว่าง
ผู้เสียประโยชน์และผู้ได้ประโยชน์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้เนื้อที่นา
เพิ่มขึ้น เพื่อความสงบสุขในสังคม จึงไม่ควรย้ายคันทนา

๑๒๐. ย่าธรณีป่าตุ คืด

(เหยียบวงกบประตูส่วนล่าง คืด)

.พิจารณาความ : ธรณีประตู เป็นส่วนที่สูงจากพื้นบ้าน หากผู้ที่จะเดินผ่าน
โดยขึ้นไปเหยียบธรณีประตู อาจทำให้พลาดพลั้งพลัดตก
ลงมาและได้รับบาดเจ็บได้

๑๒๑. ยีบเสื่อขำโต คืด

(เหยียบเสื่อตัวที่กำลังใส่อยู่ คืด)

.พิจารณาความ : การเหยียบเสื่อตัวที่กำลังใส่อยู่นั้น อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุ
เช่นเหยียบผ้าอาจพลาดมาแทงเนื้อให้ได้รับความเจ็บปวด
นอกจากนั้น การเหยียบผ้าถือเป็นงานที่ต้องอาศัยความ
ประณีต การเหยียบเสื่อตัวที่กำลังใส่อยู่ จะทำให้เหยียบได้ไม่
ถนัด ผลงานที่ออกมาจะดีไม่เท่าที่ควร

๑๒๒. ยิบเลื้อผ้าหื้อดูวัน

(ยิบเลื้อผ้ามาสวมใส่ให้ดูวัน)

.พิจารณาความ : การให้เลือกใส่เสื้อผ้าตามวันที่ใส่นั้น นอกจากจะเพื่อความ
เป็นระเบียบในการเลือกเสื้อผ้ามาสวมใส่แล้ว ยังเป็นการสอนให้
เป็นคนรักความสะอาด ไม่ใส่เสื้อผ้าซ้ำกันหลาย ๆ วันอีกด้วย

๑๒๓. ลงคั้นไต่ป่าหื้อเหลียวหลัง

(ลงบันไดไม่ให้เหลียวหลัง)

.พิจารณาความ : บันไดบ้านในชนบทส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นเหมือนบันได
ที่ใช้พาดเพื่อปีนต้นไม้หรือปีนขึ้นไปสูง ซึ่งการขึ้น - ลง บันได
จะต้องใช้ความระมัดระวังมาก ดังนั้นหากเหลียวหน้า
เหลียวหลังในขณะที่ขึ้น - ลงบันได อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้

๑๒๔. ละคำป้อแม่ คืด

(ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ คืด)

.พิจารณาความ : บิดามารดาเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยประสบการณ์แห่งชีวิต
และมีความหวังดีต่อผู้เป็นบุตรมากที่สุด ดังนั้น สิ่งที่บิดามารดา
สั่งสอน จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต
ไม่ควรที่จะละทิ้งและละเลยคำสั่งสอนของบิดามารดาอย่าง
เด็ดขาด

๑๒๕. ลินจายคาเฮินกับลินจายคาเจ้าเค่า ปะหื้อแบ่งตัดกัน มันคืด

(ไม่ให้สร้างชายคาบ้านกับชายคาเจ้าข้าวมาชนกัน)

.พิจารณาความ : การห้ามสร้างชายคาบ้านกับชายคาเจ้าข้าวมาชนกัน
อาจเนื่องมาจากในเวลาฝนตก กรณีฝนตกหนัก น้ำฝน
ที่ไหลจากหลังคาบ้านจะพุ่งเข้าเจ้าข้าว ในขณะที่น้ำฝน
ที่ไหลจากหลังคาเจ้าข้าวจะพุ่งเข้าตัวบ้าน นอกจากนั้น
น้ำฝนที่ไหลทั้งจากหลังคาบ้านและหลังคาเจ้าข้าวจะ
ตกลงพื้นดินในที่หรือบริเวณเดียวกันเป็นเวลานาน
จะทำให้ที่หรือบริเวณดังกล่าวเป็นร่องหรือแอ่ง มีน้ำขังได้

๑๒๖. ลิ่นหมากเก็บในบ้านบ่ดี

(ห้ามเล่นหมากเก็บในบ้าน)

.พิจารณาความ : การเล่นหมากเก็บ ซึ่งใช้ก้อนหินเป็นอุปกรณ์ในการเล่น นอกจากจะทำให้พื้นบ้านได้รับความเสียหาย อันเนื่องมาจากก้อนหินขูดขีดพื้นกระดานเป็นรอยแล้ว ยังเกิดเสียงดังรบกวนและสร้างความรำคาญให้กับคนในบ้านอีกด้วย

๑๒๗. ลืมฮอยมือคนปะเก่า คืด

(แก้งานฝีมือของคนโบราณ ชืด)

.พิจารณาความ : ศิลปกรรมหรืองานฝีมือ เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของยุคสมัย ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงเวลา การที่คนรุ่นใหม่แก้งหรือเปลี่ยนแปลงศิลปกรรมหรืองานฝีมือ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ย่อมเป็นการลบล้างความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งอาจรวมไปถึงเจตนารมณ์ของการสร้างงานขึ้นดังกล่าวด้วย

๑๒๘. โลกเอาดีของคนอื่น คืด

(อยากได้ที่ดินของคนอื่น ชืด)

.พิจารณาความ : ที่ดินแต่ละแห่งย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน "ชืด" นี้เป็นการสอนให้คนพอใจในของของตนที่มีอยู่ ไม่มีจิตใจอย่างได้ของผู้อื่น รู้จักเคารพสิทธิ์ของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข

๑๒๙. เวลาขึ้นเฮือนปดีเอาตีนเจ็ดกับชี่คั่นได

(เวลาขึ้นบ้าน ห้ามเอาเท้าเข็ดกับชั้นบันได)

.พิจารณาความ : การเอาเท้าที่เหยียบย่างที่ต่าง ๆ มาเข็ดกับชั้นบันได นอกจากจะทำให้สิ่งสกปรกติดค้างอยู่ที่ชั้นบันได และไม่ได้ทำให้เท้าสะอาดขึ้นแล้ว ยังอาจโดนเส้นไม้ที่ชั้นบันไดตำอีกด้วย

๑๓๐. เวลานอนเอาโหนกปายตื่นเป็น คี๊ด
(นอนเอาหัวพาดที่เท้าของคนอื่น ซีด)

.พิจารณาความ : การนอนโดยเอาศีรษะไปพาดที่เท้าของคนอื่น เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เพราะศีรษะเป็นของสูง เท้าเป็นของต่ำ ในแต่ละวัน เท้าต้องสัมผัสกับพื้นดิน กับสิ่งสกปรกมากมาย จึงไม่ควรจะเอาศีรษะไปถูกหรือโดนเท้า

๑๓๑. ส่งผีป่าเหี่ยวป่าดีเหลือวหลัง

(การนำศพไปป่าช้า ห้ามเดินเหลียวหลัง)

.พิจารณาความ : การเหลียวหน้าเหลียวหลังบ่อย ๆ ในขณะที่หามศพไปฝังหรือเผาที่ป่าช้า นอกจากจะทำให้การเดินทางช้ากว่าที่ควรจะเป็นไปตามกำหนดการแล้ว ยังอาจทำให้ผู้หามสะดุดสิ่งที่กีดขวาง และศพอาจร่วงลงจากคานหามได้อีกด้วย

๑๓๒. สับหยุดบ้าน ถ้าจะออกไปก็ไปขาย ก่อไปบะได้ มันบะดี ไปก็ไปขาย มันจะบะหมาน

(ถ้ามีงานศพที่บ้านหรือในหมู่บ้าน ไม่ให้ออกไปขายของ มันไม่ดี จะขายของไม่ได้)

.พิจารณาความ : การห้ามออกไปขายของในขณะที่มีงานศพที่บ้านหรือในหมู่บ้าน น่าจะมีเหตุผล 2 ประการ คือ

1. งานศพเป็นงานที่ทำให้ญาติผู้ตายมีความเศร้าโศกเสียใจ การที่ญาติผู้ตายได้เห็นเพื่อนบ้านหรือญาติมิตรมาร่วมงานศพและแสดงความเห็นอกเห็นใจ ย่อมทำให้คลายความเศร้าลงไปได้ในระดับหนึ่ง
2. การจัดงานในชนบท แรงงานเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นเมื่อมีงานศพ จึงควรจะไปช่วยงาน ซึ่งนอกจากจะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้แล้ว ยังแสดงออกถึงความมีน้ำใจของผู้ที่ไปช่วยงานด้วย

๑๓๓. สากคก เจาก้าคกก็อปดี

(อย่าเอาไม้ตีพริกคาไว้ในครก)

พิจารณาความ : โดยปกติเมื่อใช้ครกเพื่อประกอบอาหารแล้ว จะต้องนำไปล้างทันที เพื่อมิให้เศษของอาหารติดที่ครก ซึ่งจะทำให้ล้างยากและเมื่อล้างเสร็จแล้วให้คว่ำครก เพื่อมิให้สิ่งสกปรกตกลงไปในครก การห้ามมิให้เอาไม้ตีพริกคาอยู่ในครก ก็เพื่อเป็นการสอนให้มระเบียบและรู้จักรักษาความสะอาด ไม่ให้เป็นคนมั่งง่าย

๑๓๔. สีนปีกเลื้อย คืด

(ผ้าถุงพาดทับเสื้อ ขีด)

พิจารณาความ : ผ้าถุงเป็นเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ห่อหุ้มส่วนล่างของร่างกาย ส่วนเสื้อเป็นเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ห่อหุ้มร่างกายส่วนบน การนำผ้าถุงซึ่งถือเป็นของต่ำพาดทับเสื้อ จึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม

๑๓๕. นนึ่งหมอน คืด

(นึ่งบนหมอน ขีด)

พิจารณาความ : หมอน ถือเป็นของสูงเพราะใช้หนุนศีรษะ หากเอามารองนั่งดูจะไม่เหมาะสม เพราะแสดงถึงการไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง

๑๓๖. หื้อแบ่งของดีจะตานไว้

(ให้แบ่งของดีจะทำบุญไว้ต่างหาก)

พิจารณาความ : การทำบุญเป็นเสมือนการสอนให้รู้จักการแบ่งปันและการเสียสละสิ่งของที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่น นอกจากนั้น อาหารที่ตั้งใจจะทำบุญจะต้องแบ่งไว้เป็นสัดส่วน มิให้ปะปนกับอาหารที่คนในบ้านจะรับประทาน ทั้งนี้เพราะ

๑. พระสงฆ์เป็นที่เคารพบูชาและอยู่ในสถานภาพที่สูงกว่าคนทั่วไป อาหารที่จะถวายพระสงฆ์จะถือเป็นของพิเศษจะปะปนกับคนทั่วไปไม่ได้ และเมื่อแบ่งไว้แล้ว ก็ห้ามไปหยิบมารับประทานอย่างเด็ดขาด

๒. การแบ่งอาหารที่จะถวายพระให้เป็นสัดส่วนและห้าม
หยิบมารับประทานนั้น ย่อมเป็นหลักประกันได้ว่าจะมี
โอกาสทำบุญถวายอาหารพระตามที่ตั้งใจได้อย่างแน่นอน
ซึ่งหากไม่แบ่งไว้หรือไม่ห้ามหยิบมารับประทาน ก็อาจ
ไม่มีโอกาสได้ทำบุญตามที่ตั้งใจไว้เพราะอาหารหมดก่อน

๑๓๗. ให้อปลูกต้นมะหนูนในบ้าน

(ให้อปลูกต้นขนุนในบ้าน)

พิจารณาความ : ต้นขนุนเป็นต้นไม้ประเภทไม้ผล ที่นอกจากจะนำไป

รับประทานแล้ว ยังสามารถที่จะนำไปจำหน่าย เพื่อเพิ่มพูน
รายได้อีกด้วย นอกจากนี้ ชื่อของต้นขนุน ยังเป็นคำพ้อง
เสียงที่ใกล้เคียงกับคำว่า “เกื้อหนุน” ซึ่งเป็นความเชื่อ
ที่ว่าหากปลูกต้นขนุนในบ้านจะทำให้มีคนคอยให้ความ
ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว อันเป็นผลทาง
ด้านจิตใจอีกทางหนึ่ง

๑๓๘. ให้อม่วนเมื่อต้นสุข ให้อตึกเมื่อต้นไร่

(ให้มีความสุขรื่นเริงเมื่อมีความสุข ให้มีความสุขทุกเมื่อหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง)

พิจารณาความ : เมื่อมีสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกสบายได้ก็ให้มีความสุขไปกับ
สิ่งที่มี แต่เมื่อใดที่ทุกอย่างหมดสิ้นลง ก็ให้ยอมรับสภาพ
ที่เกิดขึ้นกับตัว อย่าไปหลงหรือยึดติดกับความสุขสบายที่
เคยได้รับ

๑๓๙. เหมิงไปขว้างออกก่อคดี

(ขยายลำเหมือง ซีด)

พิจารณาความ : ลำเหมืองเป็นทางน้ำสาธารณะ การขุดดินเพื่อขยาย

ลำเหมืองให้กว้างออก อาจก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ
อาทิ

๑. การขยายลำเหมืองด้วยการขุดด้านข้าง ดินจะตกลงไป
ไปด้านล่าง ทำให้ลำเหมืองเกิดการตื้นเขินเร็วขึ้น
๒. การขยายลำเหมืองอาจรุกล้ำเข้าไปในที่ดินที่มีเจ้าของ
ซึ่งจะสร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน

๑๔๐. แหม่มมานับหื้อเอาใหม่หมาดหมาดัดขึ้น

(ไม่ให้หญิงมีครรภ์เอาเข็มกลัดมาติดผ้าถุง)

.พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรภ์จะมีสภาพร่างกายไม่เป็นปกติ ซึ่งนอกจากจะมีปัญหาในเรื่องการทรงตัวหรือความสมดุลของร่างกายแล้ว ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความคล่องตัวและความถนัดในการทำกิจการต่าง ๆ ซึ่งการกลัดเข็มกลัดหรือเข็มชอนปลายไว้ที่ผ้าถุง หากกระทำด้วยความไม่ถนัด (อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสรีระ) ส่วนที่เป็นปลายแหลมมิได้อยู่ในที่ที่กำหนด และส่วนที่เป็นปลายแหลมโผล่ขึ้นมา จะทำให้ผู้นั้นได้รับบาดเจ็บหรืออาจเป็นอันตรายทั้งต่อตนเองและลูกในครรภ์ หากผู้นั้นเกิดอุบัติเหตุล้มลงอันเนื่องมาจากการเสียวการทรงตัว

๑๔๑. ใหม่เล่าเค่ามาแบ่งเงิน คืด

(เรือไม้จากยั้งข้าวมาสร้างบ้าน คืด)

.พิจารณาความ : ไม้ที่นำมาสร้างยั้งข้าวเป็นไม้ที่ไม่เหมาะจะนำมาสร้างบ้าน เพราะนอกจากจะมีคุณภาพไม่เพียงพอที่จะนำมาสร้างบ้านแล้ว ความงามของเรือไม้ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นส่วนประกอบของบ้านอีกด้วย

๑๔๒. ใหม่ลัก ใหม่สะหลี บัดปลุกในบ้าน

(อย่าปลุกต้นสัก ต้นโพธิ์ในบ้าน)

.พิจารณาความ : ต้นสักและต้นโพธิ์เป็นต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ ต้องใช้พื้นที่ในการปลูกค่อนข้างมาก ซึ่งนอกจากจะทำให้สิ้นเปลืองเนื้อที่ในบ้านโดยใช่เหตุแล้ว เวลาเกิดพายุมา วัชภัยหรือพายุใหญ่พัดมา อาจทำให้ต้นโค่น กิ่งไม้หักร่วงลงเป็นอันตรายต่อตัวบ้านและคนในบ้านอีกด้วย

๑๔๓. ไหม้ออกจุ่มไปกมาแบ่งเอือน คืด

(เอาไม้ที่ขึ้นตามจอมปลวกมาสร้างบ้าน คืด)

พิจารณาความ : ปลวกเป็นแมลงชนิดหนึ่งที่ทำลายวัสดุที่ทำด้วยไม้ รวมทั้ง
ต้นไม้ ต้นไม้ที่อยู่บริเวณที่มีจอมปลวก จึงเป็นต้นไม้ที่ไม่
ไม่สมบูรณ์ เพราะและหักง่าย ไม่ควรนำมาสร้างบ้าน

๑๔๔. ไหมใหญ่บดื้ออ้วน

(ไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่)

พิจารณาความ : ต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ จะให้ประโยชน์อย่างมากแก่มนุษย์
ไม่ว่าจะเป็นการให้ร่มเงา ให้ความร่มรื่น เป็นที่อาศัยของนก
เป็นแนวปะทะลม ในกรณีที่มีลมพายุจะทำให้ความแรงของ
ลมลดลงได้ และป้องกันน้ำท่วมและน้ำป่าที่ไหลหลาก การตัด
ต้นไม้ใหญ่ จึงเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า
ไปอย่างน่าเสียดาย ดังนั้น จึงควรอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ให้คง
อยู่เพื่อทำประโยชน์ให้แก่มนุษย์ตลอดไป

๑๔๕. หยาดก็ขุนนาง

(อย่าทักท้วงขุนนาง (ข้าราชการ))

พิจารณาความ : ชาวชนบทในอดีตถือว่าข้าราชการมีสถานภาพที่สูงกว่า ชาว
ชนบท จะต้องให้ความเคารพยำเกรง ในกรณีที่ข้าราชการ
ทำผิดหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ถูกต้อง จึงไม่ควรทักท้วงต่อหน้า
คนอื่น เพราะจะทำให้ข้าราชการผู้นั้นรู้สึกเสียหน้าและจะไม่
เป็นผลดีแก่ผู้ที่ทักท้วง

๑๔๖. หยาดก็ยงครู

(อย่าเถียงครู)

พิจารณาความ : ครู เป็นผู้ถ่ายทอดสรรพวิทยาการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีวิชา
ความรู้และสามารถดำรงชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมได้
ครูจึงเป็นปูชนียบุคคลที่ควรให้ความเคารพบูชา การแสดง
ตนว่ามีความรู้และฉลาดกว่าครูด้วยการโต้เถียง จึงเป็น
เสมือนการยกตนข่มท่าน แสดงถึงการไม่มีสัมมาคารวะ
ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง

๑๔๗. หย่าเอาที่ค้ำมาไว้ในเงิน

(อย่าเอาคนเกียจคร้านมาอยู่ในบ้าน)

.พิจารณาความ : สังคมไทยในอดีต แรงงานเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ทุกคนในครอบครัวจะต้องช่วยเหลือการงานต่าง ๆ เพื่อผลผลิตหรือประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง การรับเอาคนเกียจคร้านเข้ามาอยู่ในบ้าน นอกจากจะเป็นการสูญเสียทางด้านแรงงานและเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ครอบครัวนั้นอีกด้วย

๑๔๘. หย่าเอาเช็ญเป็นพี่น้อง

(อย่าเอาคนยากจนมาเป็นญาติพี่น้อง)

.พิจารณาความ : กรณีนี้ มิได้ห้ามคบคนที่มีฐานะยากจน แต่เป็นการห้ามเอาคนที่มีฐานะยากจนมานับเป็นญาติพี่น้อง ทั้งนี้ เพราะอาจนำเรื่องเดือดร้อนใจมาให้และต้องคอยให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา

๑๔๙. หวันแต่งงานหวันแหก ทือเข้าป้อมเจ็ดตีนผัว

(คืนแรกของการแต่งงานให้เอาผมเช็ดเท้าสามี)

.พิจารณาความ : การที่ให้ผู้หญิงเอาผมเช็ดเท้าผู้ที่จะเป็นสามีในคืนแรกของการแต่งงานนั้น เพื่อแสดงความรัก ยกย่องและเทอดทูนผู้ที่จะเป็นสามีในฐานะที่เป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำชีวิต ซึ่งการแสดงในลักษณะดังกล่าว เป็นผลทางจิตวิทยาที่จะทำให้ผู้ช่วยได้มีสำนึกที่จะเกรงใจภรรยา ไม่กล้าที่จะประพฤตินิสัยที่จะทำให้ภรรยาเสียใจ

๑๕๐. แหม่หญิงบ่หื้อลับแม่ฮวัน

(ไม่ให้ผู้หญิงนอนหลับเวลากลางวัน)

.พิจารณาความ : ในสมัยก่อน ผู้ชายจะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงจะอยู่บ้านเพื่อทำงานบ้าน การห้ามผู้หญิงนอนหลับเวลากลางวัน ก็เพื่อให้มีเวลาทำงานบ้านที่ต้องรับผิดชอบให้เสร็จเรียบร้อยก่อนที่สามีจะกลับบ้าน

๑๕๑. แหม่มานบที่หือชะมมแม่อ้า

(ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ระดมตอนกลางคืน)

พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรภ์มีสุขภาพร่างกายที่ไม่ปกติ การระดมตอนกลางคืน อาจทำให้เป็นหวัดและไม่สบายได้ง่าย นอกจากนั้น แสงสว่างในเวลากลางคืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบชนบทนั้น ไม่เพียงพอ ประกอบกับสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทรงตัวได้ตามปกติ อาจทำให้ลื่นหกล้มและเป็นอันตรายต่อตนเองและลูกในครรภ์ได้

๑๕๒. แหม่มานปะหืออาบน้ำต้งขึ้น

(ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์สวมผ้าถุงอาบน้ำ)

พิจารณาความ : หญิงที่ตั้งครรภ์มีสุขภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทรงตัวได้ตามปกติ การสวมผ้าถุงในขณะที่อาบน้ำ เมื่อผ้าถุงเปียก ผ้าถุงจะซับน้ำไว้และมีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งอาจทำให้เสียการทรงตัวและหกล้มลงได้

๑๕๓. ให้เอาอกผ้งไว้ที่ขึ้นคั้นได รี้ใส่ก้องผ้งไว้ตีไต่ต้นไม้ก้อได้

(ให้เอารอกของทารกผ้งไว้ที่ทางขึ้นบันไดบ้านหรือผ้งไว้ได้ต้นไม้ก็ได้)

พิจารณาความ : “รอก” เป็นสิ่งที่ทำให้ทารกมีชีวิตอยู่ได้ตลอดระยะเวลาที่ทารกอยู่ในครรภ์ของมารดา “รอก” จึงมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง การที่ให้เอา “รอก” ผ้งไว้ที่ทางขึ้นบันไดบ้านหรือผ้งไว้ได้ต้นไม้นั้น เป็นการหวังที่จะให้เจ้าของ “รอก” มีความรู้สึกที่ผูกพันกับ “รอก” ที่ผ้งอยู่ที่บ้านหรือต้นไม้อันจะทำให้เมื่อถึงถิ่นกำเนิดหรือมีความรักต้นไม้ ซึ่งเป็นทรัพย์สินของธรรมชาติที่สำคัญยิ่งตลอดไป

๑๕๔. ออกบ้านไปหากินปีะตุ้ปีะพะแก้น

ออกจากบ้านเพื่อไปหาปลาหรือล่าสัตว์ หากพบพระหรือเณร จะหาปลาหรือล่าสัตว์ไม่ค่อยจะได้หรือได้เพียงเล็กน้อย

.พิจารณาความ : พระภิกษุหรือผู้ทรงศีลทั่วไปจะสั่งสอนให้ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การที่ได้พบพระภิกษุหรือเณรก่อนที่จะไปกระทำในสิ่งที่ผิดคำสั่งกล่าว ผู้นั้นจะเกิดความรู้สึกละอายและไม่อยากที่จะกระทำ ทำให้ขาดความตั้งใจจริงในการกระทำ ผลที่ได้รับ จึงไม่เป็นไปตามที่ควรจะเป็น

๑๕๕. ผู้ย้ายในแพะ คืด

(พูดสิ่งที่ไม่ดีในป่า ชีด)

.พิจารณาความ : การพูดสิ่งที่ไม่ดีหรือเรื่องร้ายในป่า นอกจากจะทำให้ผู้ร่วมทางเสียขวัญ สภาพจิตใจไม่เป็นปกติแล้ว การพูดด้วยถ้อยคำที่ไม่ดี ไม่สุภาพ อาจทำให้ผู้ร่วมทางเกิดเรื่องวิวาทบาดหมางกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินป่า ทุกคนจะต้องมีอาวุธประจำตัว เช่น ปืน หน้าไม้ มีด เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อันได้แก่ ล่าสัตว์ ตัดไม้ หรือเพื่อป้องกันตัว การมีเรื่องวิวาทบาดหมางกัน อาจรุนแรงถึงขั้นใช้อาวุธ ซึ่งจะทำให้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตได้

๑๕๖. เอาคนตายโงงเข้าเ็น คืด

(เอาศพคนที่ตายผิดปกติ คือไม่ได้ตายตามอายุขัย เข้ามาในบ้าน ชีด)

.พิจารณาความ : ศพคนที่ตายผิดปกติ เช่น ถูกฟ้าผ่า ตกต้นไม้ ถูกควายขวิด ถูกฆาตกรรม ฯลฯ มักจะมีสภาพศพที่ไม่น่าดู การนำศพที่มีลักษณะดังกล่าวเข้าไปไว้ในบ้าน จะเป็นการบั่นทอนสุขภาพจิต นอกจากนั้น การตายที่ผิดปกติเป็นการตายอย่างปัจจุบันทันด่วน ญาติพี่น้องมิได้มีการเตรียมตัวไว้ล่วงหน้า หากจะนำศพไว้ที่บ้าน จะทำให้ญาติพี่น้องที่กำลังโศกเศร้า ต้องยุ่งยาก วนวายในการจัดงานศพด้วย

๑๕๗. เอาจานแบ่งนา เอาจานแบ่งบ้าน บดีคึดนัก หยุมักซิบหาย

(เอาที่บ้านทำเป็นที่นา เอาที่นามาปลูกบ้าน ซัด มักจะไม่เจริญ)

.พิจารณาความ : ตามปกติพื้นที่ที่จะใช้ประโยชน์เพื่อการสร้างบ้านและการ-

ทำนาก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่ทำเล สภาพและ
ความสูงของพื้นที่ ตลอดจนลักษณะของดิน การจะใช้
ประโยชน์จากที่ดิน .จึงจะต้องคำนึงถึงจุดประสงค์หรือ
เป้าหมายในการใช้ เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิ-
ภาพสูงสุด

๑๕๘. โอดลี้กเหลลอคู คึด

(อวดฉลาดกว่าครู ซัด)

.พิจารณาความ : ครู เป็นผู้ถ่ายทอดสรรพวิทยาการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีวิชา

ความรู้และสามารถดำรงชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมได้

ครูจึงเป็นปูชนียบุคคลที่ควรให้ความเคารพบูชา การแสดง

ตนว่ามีความรู้และฉลาดกว่าครู .จึงเป็นเสมือนการยกตน

ข่มท่าน แสดงถึงการไม่มีสัมมาคารวะ .ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควร

กระทำเป็นอย่างยิ่ง

๑๕๙. ย้องจ้อในป่า คึด

(เรียกชื่อในป่า ซัด)

.พิจารณาความ : การเข้าป่าของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ มีจุดประสงค์เพื่อ

ล่าสัตว์ การห้ามเรียกชื่อกันในป่า ก็เพราะต้องการความ-

สงบเงียบ ไม่ต้องการให้มีการพูดคุยกัน หรือส่งเสียงดัง

อันจะทำให้สัตว์ป่ารู้ตัวและหนีไป

๑๖๐. ฮานเฮิน คึด

(รื้อบางส่วนของบ้านออก ซัด)

.พิจารณาความ : การรื้อส่วนประกอบของบ้านออกบางส่วน หากรื้ออย่าง

ไม่ถูกวิธีหรือไม่รู้โครงสร้างส่วนประกอบของบ้านอย่าง

แท้จริง อาจรื้อโครงสร้างหลักออก .ซึ่งจะทำให้บ้านพัง

หรือเกิดอุบัติเหตุแก่ผู้อยู่อาศัยได้

๑๖๑. เียนสองหลังมาแบ่งหลังเดว คืด

(นำไม้บ้านสองหลังมาสร้างเป็นหลังเดียว คืด)

.พิจารณาความ : การรื้อบ้านสองหลังนำมาสร้างใหม่เป็นหลังเดียว นอกจากจะทำให้ดูเหมือนว่าบ้านคับแคบลงสำหรับผู้อยู่อาศัย เพราะต้องรวมครอบครัว ๒ ครอบครัวหรือหลายครอบครัว มาอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งได้ง่าย รวมทั้งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการรื้อบ้านเดิม และสร้างบ้านใหม่แล้ว การนำไม้ของบ้าน ๒ หลังมาประกอบกัน อาจก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องจำนวน ขนาด การติดต่อไม้ หรือแม้กระทั่งความสวยงามของบ้านที่สร้างขึ้นอีกด้วย

๑๖๒. เียนหลังเดวมามาแบ่งสองหลัง คืด

(บ้านหลังเดवनำมาสร้างบ้านเป็นสองหลัง คืด)

.พิจารณาความ : การรื้อบ้านเพื่อนำมาสร้างเป็นบ้านสองหลัง ต้องทำให้เสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก เพราะนอกจากต้องเสียค่าแรงงาน ๒ ครั้ง คือ รื้อบ้านเก่าครั้งหนึ่งและสร้างบ้านใหม่ครั้งหนึ่งแล้ว ยังต้องหาไม้หรืออุปกรณ์ก่อสร้างเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดอีกด้วย

๑๖๓. เียนจ้างหย่าจ๊กหรือชื้อ

(บ้านที่เอียงแล้ว อย่าตั้งหรือผลักให้ตรงตามเดิม)

.พิจารณาความ : การที่จะตั้ง ผลักหรือดันบ้านที่เอียงไปด้านใดด้านหนึ่งให้กลับตั้งตรงตามเดิมนั้น จำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีและอุปกรณ์หรือเครื่องมือโดยเฉพาะ จึงจะทำให้บ้านนั้นตั้งตรงและคงอยู่ในสภาพเดิม การทำโดยขาดความรู้และเครื่องมือที่เหมาะสม อาจทำให้บ้านเสียหายหรือพังทลายลงได้

จากการศึกษาโครงสร้างและพิจารณาเจตนาของ “ซิด” แต่ละข้อความแล้ว พบว่า “ซิด” ที่ชาวไทยของยัดมันและถือเป็นแนวปฏิบัติสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษแต่ละข้อความจะมีบทบาท และหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป “ซิด” บางข้อความอาจมีบทบาทและหน้าที่เพียงประการเดียว ในขณะที่ “ซิด” บางข้อความอาจมีหลายบทบาทและหน้าที่ ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของ “ซิด” ดังกล่าว มีดังนี้

๑. ให้การศึกษา อบรมสั่งสอนและปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคมให้แก่ชาวไทยของ เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม อันจะทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งการให้การศึกษา อบรมสั่งสอนและปลูกฝังคุณลักษณะดังกล่าวนี้ จะมุ่งให้ชาวไทยของมีในเรื่องต่อไปนี้

๑.๑ มารยาทในการรับประทานอาหาร “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับการรับประทานอาหารนี้จะมุ่งเน้นในเรื่องกิริยาที่สุภาพ เรียบร้อย ไม่แสดงความเห็นแก่ตัวในขณะที่รับประทานอาหาร และหลังจากที่รับประทานอาหารเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- กวายเป็นเคียบดีบีดกิน (กล้วยที่ยังอยู่เป็นเครือ อย่าเอามาทาน)
- กินแกงหอย ป่าดีฮ้องกัน (ทานแกงหอย อย่าร้องเรียกคนอื่นมาทานด้วย)
- กินแกงหอย แผลวฮ้องกัน คีต (ทานแกงหอย แล้วร้องเรียกคนอื่นมาทานด้วย ซิด)
- กินเคำดั่งแจ็บ ๆ คีต (ทานข้าวเสียงดัง ซิด)
- กินเข้าผิวปาก คีต (ผิวปากในระหว่างที่ทานข้าว ซิด)
- คดกินเคำตงก้าง คีต (ตักข้าวตรงกลางหม้อข้าว ซิด)
- คดเคำกินตางก้าง คีต (ตักข้าวตรงกลางหม้อข้าว ซิด)
- คนตีไปป่าเป็นบ่หื้อยกด้วยขึ้นหีบนำแกง (คนที่ไปป่า ไม่ให้ยกด้วยน้ำแกงขึ้นมาซดหึ่งด้วย)
- บ่หื้อฮู้กันตอนกินค่าว (ไม่ให้พูดกันตอนทานข้าว)
- บับเบ็ดซุมกัน คีต (ฆ่าเบ็ดมาทำอาหารเลี้ยงคนเป็นกลุ่ม ซิด)
- ปากตักแกงเป็นบ่หื้อเอาฮือกัน (ไม่ให้แย่งทัพพีตักแกงกัน)
- เป็นสาวกินค่าวข่าหม่อฮ่าไค คีต (เป็นหญิงสาวทานข้าวที่ยังอยู่ในหม้อ ซิด)

๑.๒ มารยาทในการพูด “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับการพูดนี้จะมุ่งเน้นในเรื่องการพูด โดยคำนึงถึงสถานภาพของผู้พูดและสถานการณ์ในขณะที่พูดเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- เข้าป่าฮู้เรื่องผี ฮู้ฮ้าย คีต (เข้าป่าพูดเรื่องผี พูดเรื่องร้าย ซิด)
- คนขี้ไร้หย่าปากจัดหลาย (คนที่มีฐานะไม่ดีอย่าปากร้าย)

- จักปากบ่แยงยาม จักถามบ่แยงตี คืด (พูดไม่ดูเวลา ถามไม่ดูสถานที่ คืด)
- ด่าป้อด่าแม่ คืด (ด่าพ่อแม่ คืด)
- ด่าป้อแม่ คืด (ด่าพ่อด่าแม่ คืด)
- แม่มาบ่ดีตักคนที่จะไปหาป่า จะเยะหื้อคนนั้นแก่น (ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ ทักทายคนที่จะไปหาปลา เพราะจะทำให้ผู้นั้นไม่ได้ปลา)
- หยาดักขุนนาง (อย่าทักท้วงขุนนาง (ข้าราชการ))
- หยาดึงคูบา (อย่าเถียงครู)
- โอดลี้กเหลอคู คืด (อวดฉลาดกว่าครู คืด)
- ฮ้องจ้อในป่า คืด (เรียกชื่อในป่า คืด)

๑.๓ มารยาทในการเดิน “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับกรเดินนี้จะมุ่งเน้นในเรื่องการเดิน โดยคำนึงถึงสถานภาพของผู้เดินเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- เป็นสาวเป็นแล้บตีหย่างเอือนดั่ง (ห้ามหญิงสาวเดินดั่ง)
- เป็นแห่มหญิงบตีหย่างเอือนดั่ง (ห้ามหญิงสาวเดินดั่ง)

๑.๔ กิริยามารยาททั่วไป “ซิด” ที่กล่าวถึงกิริยามารยาททั่วไปนี้จะเน้นในเรื่อง ความสุภาพเรียบร้อยของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการรับประทานอาหาร การพูดและการเดิน ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- ต่อนฝั่งธรรม บหื้ออิงเสา (ตอนฟังเทศน์ ไม่ให้นั่งพิงเสา)
- นอนบิ่นตื่นไปตั่งป้อแม่ คืด (นอนเหยียดขาไปหาพ่อแม่)
- นั่งกาคันไค ม้นบตี (อย่านั่งคาบันไค)
- บตีซัดหลัวลงเอือน (อย่าโยนพื้นลงบนบ้าน)
- บหื้อนั่งกาคันไค (ไม่ให้นั่งคาบันไค)
- บู้บหอบู้บเอิน คืด (ทำลายข้าวของและบ้านเรือน คืด)
- แม่หญิงบหื้อนั่งกาคันไค (ไม่ให้ผู้หญิงนั่งคาบันไค)

๑.๕ ความซื่อสัตย์สุจริต “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์สุจริตนี้จะเน้นในเรื่อง ความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและเป็นของตนเอง อันเป็นที่มาของการไม่คิดละเมิดสิทธิ์ เอารัดเอาเปรียบ หรือละโมภ อยากรได้ของของผู้อื่น รวมทั้งสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติมาเป็นของตนเอง ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- กินของวัดของหวาโดยบได้ขอจากพระ ตายไปก้อจะเป็นเปต (ทานอาหารที่ คนทำบุญมาโดยไม่ได้ขออนุญาตจากพระ ตายไปจะเป็นเปรต)
- กินซิดอกข้าวบตี (อย่าหาผลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นยืมข้าว)

- เคิดไร่บ้านออก คืด (ขยับไร่บ้านออก ชืด)
- ไร่ป่าเหว คืด (โงงที่ดินที่เป็นป่าช้า ชืด)
- ไร่ตัด คืด (โงงที่ดินของวัด ชืด)
- ฤมน้ำบ่อ คืด (ถมบ่อน้ำ ชืด)
- ฤมหนอง คืด (ถมหนองน้ำ ชืด)
- ฤมหนอง คืด (เปิดทางเดิน ชืด)
- ไร่ฤมน้ำบ่อ (ห้ามถมบ่อน้ำ)
- ไร่ฤมของวัด (ห้ามขโมยของของวัด)
- ไร่ไร่กุ่มป่าจัว คืด (สร้างไร่เลยเข้าไปในป่าช้า ชืด)
- ไร่ต่างแถว เกาะหวาคืด (เปิดทางเดิน ชืด)
- ไร่ไร่กุ่มที่คนตาย คืด (ปลูกบ้านคร่อมหลุมศพ ชืด)
- ไร่ไร่กุ่มน้ำบ่อ คืด (ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชืด)
- ไร่ไร่กุ่มน้ำบ่อ คืด (ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชืด)
- ไร่ไร่เอาคันทาเป็น คืด (ไปโงงเอาที่นาของคนอื่น ชืด)
- ไร่ไร่เอาที่ดินคนอื่น คืด (ไปโงงที่ดินของคนอื่น ชืด)
- ไร่ไร่กันทา กำต่าจั้ง คืด (ย้ายคันทา โงงต่าจั้ง ชืด)
- ไร่ไร่แตนา คืด (ย้ายคันทา ชืด)
- ไร่ไร่ของวัด คืด (ขโมยของของวัด ชืด)
- ไร่ไร่เอาดีของคนอื่น คืด (อยากได้ที่ดินของคนอื่น ชืด)
- ไร่ไร่ไปขว่าออกก่อคืด (ขายยล้าเหมือง ชืด)

๑.๖ ความเมตตากรุณาและความเชื่อเพื่อเชื่อแผ่ “ชืด” ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเพื่อเชื่อแผ่จะเน้นในเรื่องการให้ความช่วยเหลือและหรือการแบ่งปันสิ่งที่ดีที่มีอยู่ให้ผู้อื่นตามอัธยาศัย รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่า ซึ่งได้แก่ “ชืด” ต่อไปนี้

- ไร่ไร่ชืดออกข้าวบด (อย่าหามาผลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นยืมข้าว)
- ไร่ไร่ชืดจะตานวัดต้องแบ่งไว้ บดไปจกกิน (ของที่จะทำบุญต้องแบ่งไว้ห้ามไปหยิบทาน)
- ไร่ไร่ชืดไปป่า เป็นบ่อน้ำยกด้วยชั้นหินน้ำแก้ง (คนที่ไปป่า ไม่ให้ยกด้วยน้ำแก้งจันมาชดทั้งด้วย)
- ไร่ไร่ชืดต้นละหลี่ คืด (ตัดต้นโพธิ์ ชืด)

- ฎมปากดำ คืด (ปิดปากดำ ชืด)
- แป้งเอนโก้มจุ่มโปก คืด (ปลุกบ้านคร่อมจอมปลวก ชืด)
- พันใหม่สะหลี คืด (ตัดต้นโพธิ ชืด)
- ละอ่อนบดีย่าหมาปู้ (เด็กอย่างรังแกหมาตัวผู้)
- สับหยุปาน ถ้าจะออกไปก็ไปขาย ก่อไปปะได้ มันบะดี ไปก็ไปขาย มันจะปะหมาน (ถ้ามีงานศพที่บ้านหรือในหมู่บ้าน ไม่ให้ออกไปขายของ มันไม่ดีจะขายของไม่ได้)
- หื้อแบ่งของดีจะตานไว้ (ให้แบ่งของที่จะทำบุญไว้ต่างหาก)

๑.๗ ความเกรงใจ “ชืด” ที่เกี่ยวข้องกับความเกรงใจนี้จะเน้นในเรื่องการสร้างสำนึกในการที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ “ชืด” ต่อไปนี้

- ตำนน้ำพิกดั่งคะโล่ม คืด (ตำนานพริกมีเสียงดังมาก ชืด)
- ตำนน้ำพิกบดีย่าดั่ง (เวลาตำนานพริกอย่าทำให้มีเสียงดัง)
- ตำนน้ำพิกบดีย่าคอก (ตำนานพริกไม่ให้ตำถี่ ๆ แรง ๆ)
- ตีลูกเมื่อคืน คืด (ตีลูกตอนกลางคืน ชืด)
- นอนกาดเขี้ยว คืด (นอนกัดฟัน ชืด)
- โปะใหม่โปะหลัวเมื่อคืนบตี (ห้ามฟันไม้ผ่าฟันตอนกลางคืน)
- เป็นสาวเป็นแล้งบดีย่าเขื่อนดั่ง (หญิงสาวอย่าเดินเสียงดัง)
- เป่าซู่ในบ้าน คืด (เป่าซู่บริเวณบ้าน ชืด)
- ผวปากเมื่อคืน คืด (ผวปากตอนกลางคืน ชืด)
- ฟันหลัวเมื่อเจ้า คืด (ผ่าฟันตอนเช้า ชืด)
- ลิ่นหมากเก็บในบ้านบตี (ห้ามเล่นหมากเก็บในบ้าน)

๑.๘ ความเป็นระเบียบ “ชืด” ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นระเบียบนี้จะเน้นในเรื่องความเป็นระบบและระเบียบในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ซึ่งได้แก่ “ชืด” ต่อไปนี้

- แก่นคอกช่าคก คืด (ไม้ตีพริกคาอยู่ในครก ชืด)
- ตำนน้ำพิกบตีเอาซากคกกำไว้ที่คก (ตำนานพริกอย่าเอาไม้ตีพริกคาไว้ในครก)
- นอนสื้อบ่าตุ้ คืด (นอนตรงประตู ชืด)
- บตีเอาปากกาหม่อแก้ง (อย่าเอาทัพพีคาไว้ในหม้อแกง)
- บตีเอาซากคกกาคกตำน้ำพิก (ห้ามเอาไม้ตีพริกคาไว้ในครก)
- ปากขานหม่อแก้ง คืด (ทัพพีคาไว้ในหม้อแกง ชืด)

- ยิบเสื่อผ้าหื้อดูวัน (ยิบเสื่อผ้ามาสวมใส่ให้ดูวัน)
- สากคอกเอากำคอกก้อบตี (อย่าเอาไม้ตีพริกคาไว้ในคอก)

๑.๙ ความละเอียดรอบคอบ “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับความละเอียดรอบคอบนี้

จะเน้นให้รู้จักคิดและใช้วิจารณญาณก่อนที่จะกระทำกรใด ๆ และเมื่อลงทำแล้ว ก็ให้ทำด้วยความละเอียดรอบคอบ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเสียหายทั้งในด้านเวลาและทรัพย์สินที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- กวดเขินเมื่อคืน บำหรือกวดออก (กวดบ้านตอนกลางคืน ไม่ให้กวดออก)
- กวดเขินเมื่อคืนหรือกวดเช้า เมื่อเจ้าหรือกวดออก (กวดบ้านตอนกลางคืน ให้กวดเช้า ตอนเช้าให้กวดออก)
- ต่อจวน คืด (สร้างชานบ้านหรือระเบียบบ้านเพิ่มเติม ซิด)
- ซักเสื่อเมื่อคืน คืด (ซักผ้าตอนกลางคืน ซิด)
- ต่อเขื่อน คืด (สร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ซิด)
- ตากผ้าเมื่อคืนบ่แห้ง หรือเอาเข้าย้อม (เมื่อถึงกลางคืนแล้ว ถ้าผ้าที่ตากไว้ยังไม่แห้ง ต้องเอาเข้าในที่มืดหลังคา)
- ตากเสื่อผ้าเมื่อลับผ่าน คืด (ตากเสื่อผ้าเมื่อมีชบวนศพผ่าน ซิด)
- ตำน้ำพริกใส่แกง บตีเอาแก่นคอกจุ่มในหม้อแกง (ตำน้ำพริกใส่แกง อย่าเอาไม้ตีพริกจุ่มลงไป ในหม้อแกง)
- ตำน้ำพริกบตีตำตั้ง (เวลาตำน้ำพริกอย่าตำให้มีเสียงดัง)
- ตำน้ำพริก บตีเอาจุ่มลงหม้อ (ตำน้ำพริกแล้วอย่าเอาไม้ตีพริกจุ่มลงไป ในหม้อ)
- ตำน้ำพริกบตีซำคอก (ตำน้ำพริกไม่ให้ตำถี่ ๆ แรง ๆ)
- บตีซิดหลังลงเขื่อน (อย่าโยนพื้นลงบนบ้าน)
- บตีเอาแก่นคอกแกว่งน่านหม้อแกง (อย่าเอาไม้ตีพริกแกว่งลงไป ในหม้อแกง)
- แบกไม้ตั้งป้าย คืด (แบกต้นไม้โดยหันส่วนปลายมาข้างหน้า ซิด)
- บับหอบับเขิน คืด (ทำลายข้าวของและบ้านเรือน ซิด)
- แป้งเขินโก้มจุ่มไปก คืด (ปลุกบ้านคร่อมจอมปลวก ซิด)
- ส่งผีป่าเขวป่าตีเหลือหลัง (การนำศพไปป่าช้า ห้ามเดินเหลียวหลัง)

๑.๑๐ ความรับผิดชอบ “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบนี้จะเน้นให้มีความ

รับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนเองและในขณะเดียวกันก็ต้องมีความสำนึกและยอมรับต่อสิ่งที่ได้กระทำลงไป ไม่ว่าจะผลที่เกิดขึ้นมานั้นจะปรากฏออกมาในลักษณะใด ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- พืดคำมีตาย คืด (รับปาก แต่ไม่ทำตามคำขอของคนก่อนตาย คืด)
- หื้อสมาโดยง่าย (ยอมรับความผิดและกล่าวคำขอโทษโดยง่าย)
- แหม่ญิงบ่หื้อลับเฒ่อวัน (ไม่ให้ผู้หญิงนอนหลับเวลากลางวัน)

๑.๑๑ ความสะอาด “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับความสะอาดนี้จะเน้นให้รู้จักรักษาความสะอาดของร่างกายและสิ่งของต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- ซักผ้าปดี่ซักเฒ่อคีน (ห้ามซักผ้าตอนกลางคืน)
- ซักเส่อเฒ่อคีน คืด (ซักผ้าตอนกลางคืน คืด)
- ปล่างตีนก่อนเข้านอน คืด (ไม่ล้างเท้าก่อนเข้านอน คืด)
- ปล่างตีนก่อนนอน คืด (ไม่ล้างเท้าก่อนนอน คืด)
- ยิบเสื่อผ้าหื้อดูวัน (หยิบเสื่อผ้ามาสวมใส่ให้ดูวัน)
- เวลาขึ้นเอือนปดี่เอาตีนเจ็ดกับซี้คั้นไค (เวลาขึ้นบ้าน ห้ามเอาเท้าเจ็ดกับซั้นบ้านไค)
- เวลานอนเอาหัวจนป้ายตีนเป็น คืด (นอนเอาหัวพาดที่เท้าของคนอื่น คืด)
- อาบน้ำบ่เปียนผ้า คืด (อาบน้ำแล้วไม่เปลี่ยนผ้าใหม่ คืด)

๑.๑๒ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติ “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติจะมุ่งเน้นในเรื่องการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สาธารณสมบัติให้คงสภาพการอำนวยประโยชน์ตามลักษณะของสิ่งดังกล่าวได้ตามวัตถุประสงค์อัน จะทำให้คนในกลุ่มชนได้รับประโยชน์จากสิ่งนั้นอย่างเต็มที่ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- คกกุ่นโล้ง ใจ้งสูงน้ำบ่อ คืด (โยนครกที่ตำจนแตกหรือทะเลลงบ่อน้ำ คืด)
- ง่าตีป่าเฮ่ว คืด (โกงที่ดินที่เป็นป่าช้า คืด)
- ง่าตีวัด คืด (โกงที่ดินของวัด คืด)
- ตัดต้นสะหลี คืด (ตัดต้นโพธิ์ คืด)
- ฤมน้ำบ่อ คืด (ถมน้ำบ่อ คืด)
- ฤมน้ำเหมิง คืด (ถมลำเหมือง คืด)
- ฤมหนอง คืด (ถมหนองน้ำ คืด)
- ฤมหนอง คืด (เปิดทางเดิน คืด)
- บดี่ฤมน้ำบ่อ (ห้ามถมบ่อน้ำ)
- บดี่ปิดฝาบ่อน้ำ (อย่าปิดฝาบ่อน้ำ)
- แแบ่งเอินโก้มต้อ คืด (ปลูกบ้านคร่อมตอไม้ คืด)
- แแบ่งเอินโก้มต้อคนตาย คืด (ปลูกบ้านคร่อมหลุมศพ คืด)

- ปดิลักของวัด (ห้ามขโมยของของวัด)
- ป้าไ้ก้อมป่าจ้ำ คืด (สร้างไร่เลยเข้าไปในป่าช้า ชืด)
- แป้งเอือนโก้มน้ำบ่อ คืด (ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชืด)
- แป้งเอือนโก้มน้ำบ่อ คืด (ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชืด)
- พันใหม่ก้ำเอิน คืด (ตัดต้นไม้ที่ติดเรือน ชืด)
- พันใหม่ละหลี่ คืด (ตัดต้นไม้โพธิ์ ชืด)
- ย้ายพะเจ้า คืด (ย้ายที่พระประธานในโบสถ์ ชืด)
- ลักของวัด คืด (ขโมยของของวัด ชืด)
- เหมิงไปชว้ากออกก้อคืด (ขยายลำเหมือง ชืด)
- ไหมใหญ่บดี้หื้อพัน (ไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่)
- ให้เอายกฝังไว้ที่ขึ้นคั้นโต จีใส่ก่องฝังไว้ใต้ต้นไม้ก้อได้ (ให้เอารกของทารกฝังไว้ที่ทางขึ้นบันไดบ้านหรือฝังไว้ใต้ต้นไม้ก็ได้)

๑.๑๓ การมีสัมมาคารวะ “ชืด” ที่เกี่ยวข้องกับการมีสัมมาคารวะนี้จะมุ่งในเรื่อง
สำนึกและพฤติกรรมการแสดงออก ทั้งทางตรงและทางอ้อมถึงความกตัญญูตเวทีและความเคารพ
บุคคลที่ควรเคารพไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายกรรม วาจกรรม และหรือมโนกรรม ซึ่งได้แก่ “ชืด” ต่อไปนี้

- กินก่อนตาน คืด (ทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ ชืด)
- กินเค้าก่อนป้อแม่ คืด (ทานข้าวก่อนพ่อแม่ ชืด)
- ของดีจะตานวัดต้องแบ่งไว้ ปดิลักกิน (ของที่จะทำบุญต้องแบ่งไว้ห้ามไปหยิบทาน)
- ด่าป้อด่าแม่ คืด (ด่าพ่อด่าแม่ ชืด)
- ด่าป้อแม่ คืด (ด่าพ่อด่าแม่ ชืด)
- ต้อนฝังธรรม ปี่หื้ออิงเสา (ต้อนฟังเทศน์ ไม่ให้นั่งฟังเสา)
- ตากเลื้อเมื่อลับผ่าน คืด (ตากเลื้อเมื่อมีขบวนศพผ่าน ชืด)
- นอนบิ่นตันไปดั่งป้อแม่ คืด (นอนเหยียดขาไปหาพ่อแม่ ชืด)
- ลูกก่อนป้อก่อนแม่ (ตื่นนอนและลุกขึ้นก่อนพ่อแม่)
- หย่าเถียงคูบา (อย่างเถียงครู)
- โอดลี้กเหลอคู คืด (ขอตขลาดกว่าครู ชืด)
- เงินค้ำเป็นก้อง ออย่าหื้อก่อน (มีเงินทองมากมาย ออย่าใช้ฟุ่มเฟือย)

๑.๑๔ ความประหยัดและมัธยัสถ์ “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับความประหยัดและมัธยัสถ์นี้ จะมุ่งให้รู้จักการใช้จ่ายเงินเฉพาะที่จำเป็น โดยให้เหมาะสมกับฐานะ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- เงินค่าเป็นก่อง อย่าหือก่อน (มีเงินทองมากมาย อย่าให้ฟุ่มเฟือย)
- เียนสองหลังมาแบ่งหลังเดว คืด (นำไม้บ้านสองหลังมาสร้างเป็นหลังเดียว ซิด)
- เียนหลังเดวมาแบ่งสองหลัง คืด (บ้านหลังเดียวนำมาสร้างเป็นบ้านสองหลัง ซิด)

๑.๑๕ ความรักและความผูกพันในถิ่นกำเนิด “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับความรักและความผูกพันในถิ่นกำเนิดนี้ มุ่งให้ชาวไทยของไม่ลืมเผ่าพันธุ์และถิ่นกำเนิด ไม่ว่าจะไปเติบโตและหรืออยู่ในที่ใด ก็ไม่ควรลืมที่เกิดของตนเอง ได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- ให้เอาขกฝังไว้ที่ขึ้นคันไถ รี่ใส่ก่องฝังไว้ใต้ต้นไม้กอไถ (ให้เอารกของทารกฝังไว้ที่ทางขึ้นบันไดบ้านหรือฝังไว้ใต้ต้นไม้ก็ได้)

๑.๑๖ การปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์นี้ จะมุ่งเน้นให้ชาวไทยของมีพฤติกรรมการแสดงออกที่ถูกต้องและเหมาะสมกับเหตุการณ์ โอกาสและสถานที่ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- จักปากบ่แยงยาม จักถามบ่แยงตี คืด (พูดไม่ดูเวลา ถามไม่ดูสถานที่ ซิด)
- ตอนฟังธรรม บ่หืออิงเสา (ตอนฟังเทศน์ ไม่ให้นั่งฟังเสา)
- น้อยบ่าดีเป็นปู่จ่าน (ห้ามคนที่สึกจากการเป็นเณรเป็นมัคนายก)
- แบ่งเียนคืดวัด คืด (ปลูกบ้านติดวัด ซิด)
- ไปวัดไปวอบตีใส่เตว ต้องใส่ผ้าถุงไป (ห้ามผู้หญิงใส่กางเกงไปวัด ต้องใส่ผ้าถุงไป)
- ลินปีกเสื่อ คืด (ผ้าถุงพาดทับเสื่อ ซิด)
- นั้งหมอน คืด (นั่งหมอน คืด)
- หยาดักขุนนาง (อย่าทักท้วงขุนนาง (ข้าราชการ))
- นื้อมวนเม่อตันสุข นื้อดุกเม่อตันไล่ (ให้มีความสุขรื่นเริง เมื่อมีความสุข ให้มีความสุขทุกข เมื่อหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง)
- ย้องจื่อในป่า คืด (เรียกชื่อในป่า ซิด)

๑.๑๗ การตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทนี้ จะมุ่งเน้นในเรื่องการระมัดระวังตัวและการป้องกันเหตุที่จะนำความเดือดร้อนมาให้ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- ตักกษ็องเม่อคั้น คัด (ตักกษ็องตอนกลางคั้น)
- หย่าเอาซีค้ำมาไหวในเฮิน (อย่าเอาคนเกียจคร้านมาอยู่ในบ้าน)
- หย่าเอาเข็ญเป็นปี่หน้อง (อย่าเอาคนยากจนมาเป็นญาติพี่น้อง)

๑.๑๘ การเข้าใจและยอมรับในปรากฏการณ์แห่งธรรมชาติ “ซิด” ที่เกี่ยวข้องกับ การเข้าใจและยอมรับในปรากฏการณ์แห่งธรรมชาตินี้ จะมุ่งให้ชาวไทยของมีความเข้าใจในสภาพ ตลอดจนสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมชาติ อันมีอาจหลีกเลี่ยงได้ พร้อมทั้งให้ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น โดยคุณนี้ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์สูงสุดที่พึงจะได้รับ ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- บ่หื้อตักกองแข่งฟ้า บ่หื้อรี้มาแข่งดาววัน (ไม่ให้ตักกองแข่งกับเสียงฟ้าร้อง ไม่ให้รี้มาแข่งกับพระอาทิตย์ที่เคลื่อนที่)
- เป่าหิ่งห้อย คัด (เป่าหิ่งห้อย ซิด)
- หื้อม่วงเม่อต้นสุข หื้อตุ๊กเม่อต้นได้ (ให้มีความสุขสนุกรื่นเริงเมื่อมีความสุข ให้มีความสุขทุกเมื่อหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง)
- เอาข้าวหื้อหมากินหลังเจ้าของ คัด (เอาข้าวให้สุนัขกินหลังจากที่เจ้าของ รับประทานอาหารแล้ว คัด)
- เอาบ้านแบ่งนา เอานาแบ่งบ้าน ปดืคึดนัก หยุมักซิบหาย (เอาที่บ้านทำ เป็นนา เอาที่นำมาปลูกบ้าน ซิด มักจะไม่เจริญ)

๑.๑๙ การปฏิบัติตนเพื่อการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี “ซิด” ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตน เพื่อการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีนั้น จะแนะแนวทางการปฏิบัติที่นอกเหนือจากที่ระบุไว้ในบทบัญญัติแห่ง ศีลปฏิบัติ โดยมุ่งให้ชาวไทยของในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนกระทำในสิ่งที่จะเกื้อกูลพระพุทธศาสนา และละเว้นการกระทำในสิ่งที่จะกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อความเป็นศิริมงคล ผลบุญที่ได้รับจากการปฏิบัติ ตลอดจนจรรโลงให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงอยู่สืบไป ซึ่งได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- กินก่อนตาน คัด (ทานอาหารก่อนที่จะนำอาหารนั้นไปถวายพระ ซิด)
- กินของวัดของหวาโดยบ่ได้ขอจากพระ ต่ายไปก่อจะเป็นเปรต (ทานอาหาร ที่คนทำบุญมาโดยไม่ได้ขออนุญาตจากพระ ต่ายไปจะเป็นเปรต)
- ของตี่จะตานวัดต้องแบ่งไว้ บ่ดีไปจกกิน (ของที่จะทำบุญต้องแบ่งไว้ ห้าม หยิบทาน)
- ง่าตี่วัด คัด (บิณฑังดินของวัด ซิด)
- ตอนฟังธรรม บ่หื้ออิงเสา (ตอนฟังเทศน์ ไม่ให้นั่งฟังเสา)
- ตากเสื้อผ้าเม่อสับผ่าน คัด (ตากเสื้อผ้าเมื่อมีขบวนศพผ่าน ซิด)

- บัณฑิตของวัด (ห้ามขโมยของของวัด)
- แบ่งเงินติดวัด คืด (ปลุกบ้านติดวัด ชืด)
- ไปวัดไปวาบตีใส่เตว ต้องใส่ผ้าถุงไป (ผู้หญิงห้ามใส่กางเกงไปวัด ต้องใส่ผ้าถุงไป)
- ฟันใหม่สะหลี คืด (ตัดต้นโพธิ์ ชืด)
- ลักของวัด คืด (ขโมยของของวัด ชืด)
- ตัดต้นสะหลี คืด (ตัดต้นโพธิ์ ชืด)
- หื้อแบ่งของดีจะตานไว้ (ให้แบ่งของที่จะทำบุญไว้ต่างหาก)

๑.๒๐ การใช้ทรัพยากรหรือสิ่งของที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด “ชืด” ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรหรือสิ่งของที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ จะมุ่งเน้นให้ชาวไทยของรู้คุณค่าของสิ่งที่อยู่และนำสิ่งที่มีอยู่นั้นมาใช้ประโยชน์ตามคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของสิ่งดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ ซึ่งได้แก่ “ชืด” ต่อไปนี้

- ดอกจุ่มป่าบะหื้อปลูกในป่า (ห้ามปลูกต้นจำปาในบ้าน)
- หื้อปลูกต้นมะหนุนในบ้าน (ให้ปลูกต้นขนุนในบ้าน)
- เอาบ้านแบ่งนา เอานาแบ่งบ้าน บัณฑิตนัก หมูมักชิบหาย (เอาที่บ้านทำเป็นที่นา เอาที่นามาปลูกบ้าน มักจะไม่เจริญ)

๒. ควบคุมและรักษาแนวประเพณีปฏิบัติของชาวไทยของให้ดำเนินไปในวิถีทางที่ถูกต้องตามจารีตประเพณี อันเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งได้แก่ “ชืด” ต่อไปนี้

- กินจันคน คืด (ทานเนื้อคน ชืด)
- น้อยบ่าดีเป็นนุ่จ่าน (ห้ามคนที่สึกจากการเป็นเณรเป็นมัคนายก)
- บ้อจายใส่ชิน คืด (ผู้ชายสวมผ้าถุง (กระโปรง) ชืด)
- ไปวัดไปวาบตีใส่เตว ต้องใส่ผ้าถุงไป (ห้ามผู้หญิงใส่กางเกงไปวัด ต้องใส่ผ้าถุงไป)
- มานก่อนแต่ง คืด (ตั้งครรภก่อนแต่งงาน ชืด)
- ละคำป้อแม่ คืด (ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ชืด)
- ลืมช้อยมือคนปะเก้า คืด (แก้งานฝีมือของคนโบราณ ชืด)
- หยาละคำป้อแม่ (อย่าละเลยคำสั่งสอนของพ่อแม่)

๓. วางแนวทางการปฏิบัติเพื่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยทางกาย แบ่งออกเป็น

๓.๑ แนวทางปฏิบัติสำหรับบุคคลที่มีสภาพชีวิตไม่เป็นปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงที่ตั้งครรภ์หรือหญิงมีครรภ์ ซึ่งหากไม่ระมัดระวังหรือป้องกันอุบัติเหตุที่อาจจะเกิดขึ้น ก็จะมีผลกระทบที่เป็นอันตรายทั้งต่อหญิงที่ตั้งครรภ์และลูกในครรภ์ได้ ได้แก่ "ชีวิต" ต่อไปนี้

- กินกล้วยแห้งแก่น คัด (ทานกล้วยหมตลูก ชีด)
- กินปี่กล้วย คัด (ทานหัวปลี ชีด)
- ข้ามเขือข้ามแม่ ถ้าหือมานลงเขือกินนั้น คนหมูนั่นไปโดยหละมันชีด (การนั่งเรือแพเพื่อข้ามน้ำ ถ้าหญิงมีครรภ์นั่งเรือลำใด จะไม่มีใครไปในเรือลำน้ำด้วย)
- คนต้องบ่หืออาบนำแม่ค้ำ (หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่ให้อาบนำตอนกลางคืน)
- คนมานบตีโบ๊ะหลัว (ห้ามหญิงมีครรภ์ฝ่าฝืน)
- คนมานบตีหอนข้าว (ห้ามหญิงมีครรภ์ร่อนข้าว)
- คนมานบตีอาบนำค้ำ (ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์อาบนำตอนกลางคืน)
- คนเลี้ยงลูกน้อยหือกินหน้าปูเลย น้ำต้ม (หญิงที่เพิ่งคลอดบุตรให้ดื่ม น้ำปูเลย น้ำต้ม)
- คนหยุดไฟกินหยางอื่นบ่ได้ เว้นแต่ข้าวจี (หญิงที่คลอดบุตรใหม่และอยู่ในระหว่างการอยู่ไฟ ห้ามรับประทานอาหารอย่างอื่น นอกจากข้าวจี คือ ข้าวเหนียวบึ่งไฟทาน้ำเกลือ)
- คนหยุดไฟหือกินแต่ข้าวจี (หญิงที่คลอดบุตรใหม่และอยู่ในระหว่างการอยู่ไฟให้กินแต่ข้าวจี)
- งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช คนบ่ค่อยหือไป คนต้องเป็นบ่หือไป (ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ไปงานขึ้นบ้านใหม่และงานบวช)
- ตอนตีเป็นเอาของขึ้นเขื่อนใหม่ เป็นบ่หือแม่มานขึ้นไป (เวลาที่เอาของขึ้นบ้านที่ปลูกใหม่ ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ขึ้นไป)
- บ่ตีค้ำโหนดอนตำวันคัก (ห้ามสระผมตอนกลางคืน)
- แม่มานบอนบะหือกิน สกจะเปย (ไม่ให้หญิงตั้งครรภ์ทานบอน หากทานจะทำให้รกเปื่อย)
- แม่มานบหือเอาเคียวเกาะใบกล้วย (ไม่ให้หญิงตั้งครรภ์เอาเคียวเกี่ยวใบกล้วย)
- แม่มานบะหือฮอดใช้ (ไม่ให้หญิงตั้งครรภ์ลอดรั้ว)

- แหม่มมานบหื้อชะผมเม่อค้ำ (ไม่ให้หญิงตั้งครรภ์ชะผมตอนกลางคืน)
- แหม่มมานบหื้อเอาใหม่หมาดหมาดตัดขึ้น (ไม่ให้หญิงมีครรภ์เอาเข็มกลัดติดผ้าถุง)
- แหม่มมานบหื้ออาบน้ำตึงขึ้น (ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์สวมผ้าถุงอาบน้ำ)

๓.๒ แนวการปฏิบัติสำหรับบุคคลทั่วไปเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างปกติสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- กินเค่าแล้วใหม่บ่าหื้ออาบน้ำ (ทานข้าวเสร็จใหม่ ๆ ไม่ให้รีบอาบน้ำ)
- กินเค่าแล้วใหม่บ่าหื้อนอน (ห้ามนอนในทันทีที่อิ่มข้าว)
- กินเค่าผิวปาก คีต (ผิวปากในระหว่างที่ทานข้าว ซิด)
- ชะผมเม่อค้ำบตีสะ (ห้ามสระผมตอนกลางคืน)
- คนเป็นหนุ่มเป็นสาว เวลาดำโห บตีดำตอนตัววันตกดิน (ห้ามคนหนุ่มคนสาวอย่าสระผมตอนตะวันตกดิน)
- ชะผมเม่อค้ำบตีสะ (ห้ามสระผมตอนกลางคืน)
- ต๊ะหวันลับบหื้อนอน (ไม่ให้นอนตอนตะวันตกดินใกล้ค้ำ)
- ตัดผมเม่อคีน บตี (ห้ามตัดผมตอนกลางคืน)
- ตีลูกก้างหลัง คีต (ตีลูกที่กลางหลัง ซิด)
- บหื้อนอนตอนตัววันตกดิน (ไม่ให้นอนตอนตะวันตกดินใกล้ค้ำ)
- บหื้ออู้กันต่อนกินค้าว (ไม่ให้พูดกันตอนทานข้าว)
- ประตุเล้าเค่า ประตุบ้านตังกัน คีต (ประตุเล้าข้าวกับประตุบ้านหันหน้าเข้าหากัน)

๓.๓ แนวการปฏิบัติสำหรับบุคคลเพื่อการป้องกันอันตรายหรือเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้รอดพ้นจากการบาดเจ็บ เสียทรัพย์สินและหรือเสียชีวิต ได้แก่ “ซิด” ต่อไปนี้

- กินเค่าเต้าเขน คีต (ทานข้าวโดยนั่งเก้าเขน ซิด)
- คกกุ่นเลี้ยงโจ้งลุงน้ำบ่อ คีต (โยนครกที่ตำจนแตกหรือทะลุลงในบ่อน้ำ ซิด)
- ซักผ้าบตีซักเม่อคีน (ห้ามซักผ้าตอนกลางคืน)
- ซักเลื่อเม่อคีน คีต(ซักผ้าตอนกลางคืน ซิด)
- ดอกจุ่มบ่าบ๊ะหื้อปลูกในบ่าน (ห้ามปลูกต้นจำปาในบ้าน)
- ต่อเฮินต่อจانبตี (ห้ามต่อบ้านต่อชานบ้าน)
- ต่อจانب คีต (สร้างชานบ้านหรือระเบียงบ้านเพิ่มเติม ซิด)

- ต่อเอือน คืด (สร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ชีต)
- ตัดเล็บเมื่อคืน คืด (ตัดเล็บในเวลากลางคืน ชีต)
- เตเฮินตั้งลุ่ม คืด (รื้อบ้านสวนล่างก่อน ชีต)
- นอนตัดซื่อ คืด (นอนตรงซื่อ ชีต)
- นอนสือเสา คืด (นอนตรงเสา ชีต)
- นั่งกาคันไค มั่นบตี (อย่านั่งคาคันไค)
- บ่หื้อนั่งกาคันไค (ไม่ให้นั่งคาคันไค)
- บ่หื้อย่ำธรณีประตุ (ไม่ให้เหยียบวงกบประตุสวนล่าง)
- บ่หื้อเอ้าป่าตู่ฮั่วตงกับป่าตู่บ้าน (ไม่ให้สร้างประตุรั้วตรงกับประตูบ้าน)
- บ่ตีต่อเอิน หมันจะถูก คืด ต้าจะบอดหู่จะไหนก (ห้ามสร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ถ้าทำจะไม่ได้ตาจะบอด หู่จะไหนก)
- เปนคันไค (เปลี่ยนบันไคโดยพาดกลับหัวกลับหาง ชีต)
- แ่งคันไคก้าตำวัน คืด (ทำบันไคด้านที่พระอาทิตย์ขึ้นและตก ชีต)
- แ่งเอินโก้มเต่าเสา คืด (ปลูกบ้านคร่อมเต่าที่ใช้เผาเหล็กเพื่อทำเป็นมิดเคียว จอบ เสียม ฯลฯ ชีต)
- แ่งเอินโก้มน้ำบ่อ คืด (ปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชีต)
- แ่งเอินโก้มโบกควาย คืด (ปลูกบ้านคร่อมหลุมควายนอน ชีต)
- แ่งเอินโก้มหินในดิน คืด (ปลูกบ้านคร่อมหินในดิน ชีต)
- แ่งเอินโก้มฮูลาว คืด (หลุกบ้านคร่อมรูหลาว ชีต)
- แ่งเอินตงเล้าเค่าเก่า คืด (ปลูกบ้านตรงที่เล้าข้าวเดิม ชีต)
- แ่งเอินแตนตี้เล้าเค่า คืด (ปลูกบ้านแทนที่ยุ้งข้าว ชีต)
- แ่งเอือนโก้มโบก คืด (ปลูกบ้านคร่อมหลุมควายนอน ชีต)
- แ่งเอือนหู่ตี้แม่น้ำมาฮวมกัน คืด (สร้างบ้านตรงบริเวณแม่น้ำสองสายมาบรรจบกัน ชีต)
- พันมิดเข้าบ้าน คืด (พันไม้โดยหันคมมิดเข้าหาตัวเอง ชีต)
- พันใหม่ก้าเอิน คืด (ตัดต้นไม้ที่อยู่ติดตัวบ้าน ชีต)
- เมื่อคืนบตีตัดเล็บมือเล็บตีน (ห้ามตัดเล็บมือเล็บเท้าตอนกลางคืน ชีต)
- แมงึงบ่หื้อนั่งคาคันไค (ไม่ให้ผู้หญิงนั่งคาคันไค)
- ย่ำธรณีป่าตู่ คืด (เหยียบวงกบประตุสวนล่าง ชีต)
- ยิบเสื่อชำไค คืด (เย็บเสื่อตัวที่กำลังใส่อยู่ ชีต)

- ลงคันทันได้อันหลัง (ลงบันไดไม่ให้เหลียวหลัง)
- ละอ่อนบดี้ย่าหมาญี่ปุ่น (เด็กอัยยั้งแกหมาตัวผู้)
- ลินจายคาเอ็นกับลินจายคาเล้าเค้า บะหื้อแบ่งตัดกัน มันคิด (ไม่ให้สร้างชายคาบ้านกับชายคาเล้าข้าวมาชนกัน)
- ลินหมากเก็บในย่าน บดี้ (ห้ามเล่นหมากเก็บในบ้าน)
- เวลาขึ้นเฮือนบดี้เอาตีนเจ็ดกับซิ่นไต (เวลาขึ้นบ้านห้ามเอาเท้าเช็ดกับซิ่นไต)
- ไหมล็ก ไหมสะหลี่ บดี้ปลูกในบ้าน (ห้ามปลูกต้นล็ก ต้นโพธิ์ในบ้าน)
- ไหมออกจุ่มไปงมาแบ่งเฮือน คัด (เอาไม้ที่ขึ้นตามจอมปลวกมาสร้างบ้าน ซัด)
- อู้ฮ้ายในแพะ คัด (พูดสิ่งที่ไม่ดีในป่า ซัด)
- ยานเอ็น คัด (เรือบางส่วนของบ้านออก ซัด)
- เฮือนจ้งหย่าจ๊กหื้อซื่อ (บ้านที่เฮียงแล้ว อย่าตั้งหรือผลักให้ตรงตามเดิม)

๔. วางแนวทางปฏิบัติเพื่อสวัสดิภาพทางใจ โดยมุ่งให้เกิดผลทางด้านจิตใจแก่ผู้ปฏิบัติและบุคคลรอบข้าง ซึ่งผลทางด้านจิตใจดังกล่าวนั้นจะปรากฏในรูปของนามธรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดได้ปฏิบัติตาม “ซัด” แล้ว ตนเองและหรือบุคคลรอบข้างก็จะได้รับความสบายใจ มีกำลังใจและพลังใจที่ดีในการดำเนินชีวิต ในขณะเดียวกัน หากบุคคลใดฝ่าฝืนหรือละเมิดในสิ่งที่ “ซัด” ระบุไว้ ก็จะได้รับผลกระทบกระเทือนใจและจะเกิดความไม่สบายใจ จิตใจจะหดหู่ หมดกำลังใจที่จะเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ “ซัด” ต่อไปนี้

- เก้าค้ำบ่าดีเผาผี (วันขึ้นหรือแรม ๑ ค่ำห้ามเผาศพ)
- ซ้ำมเฮือซ้ำมแป ถ้าหื้อมานลงเฮือกันนั้น คนหมุ่นั้นไปโดยหละ มันคิด (การนั่งเรือแพเพื่อข้ามน้ำ ถ้าหญิงมีครรภ์นั่งเรือลำใด จะไม่มีใครไปในเรือลำนั้นด้วย)
- เข้าป่าอู้เจ็งผี อู้ฮ้าย คัด (เข้าป่าพูดเรื่องผี พูดเรื่องร้าย ซัด)
- คนต้องบดี้ไปผ่องคนเสียดองกะ (ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์มองคนพิการ ไม่สมประกอบ)
- เค็งตั้งลุ่มบ่าดีเอาแบ่งตั้งบุน คัด (เครื่องประกอบบ้านส่วนล่างไม่ให้ใช้เป็นเครื่องประกอบบ้านส่วนบน ซัด)
- งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช คนบด้อยหื้อไป คนต้องเป็นบด้อยไป (ไม่ให้หญิงที่ตั้งครรภ์ไปงานขึ้นบ้านใหม่และงานบวช)
- ตอนตีเป็นเอารองขึ้นเฮือนใหม่ เป็นบด้อยแม่มานขึ้นไป (เวลาที่จะเอาของขึ้นที่ปลูกใหม่ ไม่ให้หญิงมีครรภ์ขึ้นไป)

- ต่อจวน คีต (สร้างชานบ้านหรือระเบียงบ้านเพิ่มเติม ซีด)
- ต่อเอ็นต่อจวนบตี (ห้ามต่อบ้านต่อชานบ้านหรือระเบียง)
- ต่อเอือน คีต (สร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ซีด)
- ตัดต้นสะหลี คีต (ตัดต้นโพธิ์ ซีด)
- ตัดนมวันปืด คีต (ตัดนมวันพุธ ซีด)
- ตีลูกบ่าตีซ้ำ (ตีลูกแล้วไม่ให้พูดซ้ำเติม)
- นอนบีนให้ไปตั้ง เหนือ วันตก คีต (นอนหันหัวไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก ซีด)
- บตีแบ่งอุท่าหลูก (อย่าทำเปลก่อนที่คลอดลูก)
- บหื้อนอนบีนเค้าต้องจ้าง (ไม่ให้นอนหันหัวไปทางทิศเหนือ)
- บะตีต่อเอ็น หมันจะถูกคืด ถ้าจะบอดหุจะไหนก (ห้ามสร้างบ้านเพิ่มเติมโดยต่อจากหลังเดิม ถ้าทำจะไม่ดีตาจะบอด หุจะไหนก)
- บับหอยบับเอือน (ทำลายข้าวของและบ้านเรือน ซีด)
- แบ่งอุท่าหลูก คีต (ทำเปลไว้รอลูก (ที่ยังไม่คลอด ซีด)
- แบ่งเอ็นโก้มตีคนตาย คีต (ปลุกบ้านคร่อมหลุมศพ ซีด)
- แบ่งเอ็นโก้มหูน คีต (ปลุกบ้านคร่อมเครื่องราง ซีด)
- พิดกำมีตาย คีต (รับปากแต่ไม่ทำตามคำขอของคนก่อนตาย ซีด)
- พันไม้สะหลี คีต (ตัดต้นโพธิ์ ซีด)
- แม่มานบตีตีคนตีจะไปหาป่า จะเยะหื้อคนนั้นแก่น (ห้ามหญิงที่ตั้งครรภ์ ทักทายคนที่จะไปหาปลา เพราะจะทำให้ผู้นั้นไม่ได้ปลา)
- ลับหุยบ้าน ถ้าจะออกไปก้าไปขาย ก่อไปบะได้ มันบะตี ไปก้าไปขาย มันจะปะหมาน (ถ้ามีงานศพที่บ้านหรือในหมู่บ้าน ไม่ให้ออกไปขายของมันไม่ดีจะขายของไม่ได้)
- ลินปีกเสื่อ คีต (ผ้าถุงพาดทับเสื่อ ซีด)
- หวันแต่งงานหวันแหล็ก หื้อเอาผมเจ็ดตีนผัว (คืนแรกของการแต่งงาน ให้เอาผมเจ็ดเท้าสามี)
- หื้อปลุกต้นมะหนูนในบ้าน (ให้ปลุกต้นขนุนในบ้าน)
- ไหม่เกล้าเค่ามาแบ่งเอ็น คีต (รัศมีจากยุงข้าวมาสร้างบ้าน ซีด)
- ออกบ้านไปหากินบ๊ะตีปะพะแก่น (ออกจากบ้านเพื่อไปหาปลาหรือล่าสัตว์ หากพบพระหรือเณร จะหาปลาหรือล่าสัตว์ไม่ค่อยจะได้หรือได้เพียงเล็กน้อย)

- เอาคนตายโงงเข่าเอียง คืด (เอาศพที่ตายผิดปกติ คือไม่ได้ตายตามอายุขัย เข้ามาในบ้าน ชีต)
- เอ็นสองหลังมาแบ่งหลังเดว คืด (นำไม้บ้านสองหลังมาสร้างเป็นหลังเดียว ชีต)

๕. ความคุมพฤติกรรมของชาวไทยของ โดยการป้องกันความขัดแย้ง ความบาดหมาง และความไม่พอใจกันในเรื่องต่าง ๆ อันจะนำมาสู่การทะเลาะวิวาทและการอยู่ร่วมกันอย่างไม่เป็นปกติสุข ได้แก่ "ชีต" ต่อไปนี้

- กินชืดอกข้าวบด (อย่าหามลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นอิ่มข้าว)
- คนตีไปป่าเป็นบ่หรือยกถ้วยขึ้นหีบน้ำแกง (คนที่ไปป่า ไม่ให้ยกถ้วยน้ำแกง ขึ้นมาชดทั้งถ้วย)
- เค็ดไธบ้านออก คืด (ชยับรั้วบ้านออก ชีต)
- ง่าตีป่าเฮ่ว คืด (โงงที่ดินที่เป็นป่าช้า ชีต)
- ง่าตีวัด คืด (โงงที่ดินของวัด ชีต)
- ทุมน้ำบ่อ คืด (ถมน้ำบ่อ ชีต)
- ทุมหนอง คืด (ถมหนอง ชีต)
- ทุมน้ำเหมิง คืด (ถมลำเหมือง ชีต)
- ทุมหนอง คืด (เปิดทางเดิน ชีต)
- บตีทุมน้ำบ่อ (ห้ามถมบ่อน้ำ ชีต)
- บตีปิดฝาบ่อน้ำ (อย่าปิดฝาบ่อน้ำ ชีต)
- บ้ำไธกัวมป่าจ้ำ คืด (สร้างไร่เลยเข้าไปในป่าช้า ชีต)
- บัดตางเต่ว เกาะหว่าคืด (เปิดทางเดิน ชีต)
- แบ่งเอ็นโก้มตีคนตาย คืด (ปลุกบ้านคร่อมหลุมศพ ชีต)
- แบ่งเอ็นโก้มน้ำบ่อ คืด (ปลุกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชีต)
- แบ่งเอ็นโก้มน้ำบ่อ คืด (ปลุกบ้านคร่อมบ่อน้ำ ชีต)
- ไปลู่เอาคันนาเป็น คืด (ไปโงงเอาที่นาของคนอื่น ชีต)
- ไปลู่เอาตีดินคนอื่น คืด (ไปโงงที่ดินของคนอื่น ชีต)
- ย้ายแตนา คืด (ย้ายคันนา ชีต)
- ย้ายกันนา กำตำจ้ง คืด (ย้ายคันนา โงงตาช้ง ชีต)
- โลบเอาตีของคนอื่น คืด (อยากได้ที่ดินของคนอื่น ชีต)

- หื้อสมาโดยง่าย (ยอมรับความผิดและกล่าวคำขอโทษโดยง่าย)
- เหมิงไปขำออกก่อคิด (ขยายลำเหมือง ซีด)
- เอ็นสองหลังมาแบ่งหลังเดว คืด (นำไม้บ้านสองหลังมาสร้างเป็นหลังเดียว)

PAYAP UNIVERSITY